

Vidzemes Augstskolas 9.Studentu pētniecisko darbu konferences zinātnisko rakstu krājums

Vidzemes Augstskolas
9.Studentu pētniecisko darbu
konferences zinātnisko rakstu krājums

Vidzemes Augstskolas 9.Studentu pētniecisko darbu konferences
zinātnisko rakstu krājums. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 2015, 109 lpp.

Organizatoriskā komiteja:

Dr.sc.ing. Ginta Majore

Dr.oec. Maira Leščevica

Mg.geogr. Iveta Druva – Druvaskalne

Dr.sc.comm. Jānis Buholcs

Dr.sc.pol. Feliciāna Rajevska

Tehniskā redaktore – Mg.sc.soc. Agnese Lapetrova

Latviešu un angļu valodas tekstu literārā redaktore – Dr.art. Ieva Gintere

Recenzenti:

Dr.sc.pol. Feliciāna Rajevska

Dr.sc.pol. Visvaldis Valtenbergs

Dr.oec. Maira Leščevica

Dr.art. Jānis Kalnačs

Mg.geogr. Iveta Druva – Druvaskalne

Mg.biol. Juris Smaļinskis

Mg.sc.soc. Dace Jansone

Mg.sc.soc. Ieva Kukule

Mg.sc.soc. Ilze Grīnfeldē

Mg.sc.pol. Anna Broka

Mg.paed. Vija Melbārde

Vāka dizaina un teksta maketa autors: Toms Starks, AS Lanateks

Krājumā apkopoti 2015.gada novembrī Vidzemes Augstskolas organizētās
9.Studentu pētniecisko darbu konferences zinātniskie raksti.

ISBN 978-9984-633-34-3

Izdevējs: Vidzemes Augstskola

SATURA RĀDĪTĀJS

PRIEKŠVārds.....	5
BIZNESS, KOMUNIKĀCIJA UN PĀRVALDĪBA	6
Kultūras iesaiste uzņēmējdarbības attīstībā Cēsu pilsētā saistībā ar Vidzemes koncertzāles „Cēsis” darbības uzsākšanu <i>Santa Niedola</i>	6
IT projektu vadība un projektu plānošanas sistēmas ieviešana uzņēmumā “Muuv” <i>Baiba Stikāne</i>	12
Mazo un vidējo pilsētu ekonomiskās attīstības iespējas un izaicinājumi Latvijā <i>Līga Bērzkalne</i>	19
Attālinātās komunikācijas sekmējošie un kavējošie faktori organizācijās <i>Baiba Norberte</i>	27
Iekšējās kontroles sistēmas trūkuma radītās valsts tiešās pārvaldes sistēmās <i>Signe Koritko</i>	32
Eiropas Sociālā fonda ieguldījums darbinieku kvalifikācijas celšanā Latvijas uzņēmumos (no 2007. līdz 2013.gadam) <i>Monta Lezdiņa</i>	39
Veselības veicināšanas pasākumi darbavietās Valmierā <i>Laura Legzdiņa</i>	46
Reemigrējušo bērnu iekļaušanās veicināšanas mehānismi un iesaistītās puses <i>Lelde Bukovska</i>	54
TŪRISMS.....	61
Velomaršruts Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados <i>Armands Jēgers</i>	61
Velomaršruts “Visi ceļi ved uz Raunu” <i>Toms Treimanis</i>	68
Skeitborda produkta attīstība Latvijā. Valmieras piemērs <i>Arturs Melzobs</i>	76
Vidzemes guberņas bijušo šaursliežu dzelzceļa līniju izmantošanas iespējas tūrismā <i>Jānis Siliņš</i>	82

Jauna pasākuma koncepta izstrāde Saulkrastos “Saules enerģijas loki” <i>Sintija Kursīte</i>	90
Tūrisma piedāvājums reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži <i>Laura Kūla</i>	98
Emociju loma tumšajā tūrismā: Stūra mājas piemērs <i>Simona Auziņa</i>	103

PRIEKŠVārds

Jau deviņo gadu pēc kārtas Vidzemes Augstskola organizē Studentu pētniecisko darbu konferenci un saviem lasītājiem nodod izvērtēšanai konferences zinātnisko rakstu krājumu.

Šis krājums tiek izdots ļoti sarežģītā laikā, kad būtiski mainījušies vispārpieņemtie un par vienīgajiem pareizajiem iepriekš pieņemtie uzskati gan ģeopolitikas, gan socioekonomikas, gan globālā biznesa jomās. 2015. gada Vidzemes Augstskolas studentu zinātniskās konferences rakstu krājums ir zīmīgs ar to, ka jaunās paaudzes zinātnieki savos pētījumos nav baidījušies no jaunu, modernu un laikam atbilstošu metožu un pieeju izmantošanas, reizēm paši radot un pamatojot jaunas teorētiskās atziņas, kas precīzi atbilst šodienas aktualitātēm, nevis vadoties tikai pēc vairākus gadu desmitus valdījušajām dogmām un teorijām.

Liela daļa krājumā ietverto darbu ir pašu studentu vairāku gadu pētījumu rezultāts dažādās biznesa, publiskās pārvaldes, komunikācijas zinātņu, datorzinātņu un citās jomās, dodot būtisku ieguldījumu gan atsevišķu uzņēmumu, gan pašvaldību, gan reģionu, gan visas valsts attīstībai nākotnē.

Krājumā iekļautie pētījumi skar ļoti aktuālu un plašu pētījumu spektru no uzņēmumu stratēģiskās plānošanas līdz Latvijas nozaru politikas analīzei, un no informāciju tehnoloģiju teorijas un prakses izvērtējuma līdz tūrisma industrijas nākotnes perspektīvu detalizētai izpētei. Katrs krājumā iekļautais pētījums ir ne tikai viens mazs solītis katra studenta – topošā pētnieka – izaugsmē, bet arī kārtējais lielais solis kopējās Vidzemes Augstskolas zinātniskā darba vides izkopšanā un attīstībā.

Mg.oec. Aigars Andersons

Vidzemes Augstskolas Sabiedrības zinātņu fakultātes dekāns

KULTŪRAS IESAISTE UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATTĪSTĪBĀ CĒSU PILSĒTĀ SAISTĪBĀ AR VIDZEMES KONCERTZĀLES “CĒSIS” DARBĪBAS UZSĀKŠANU

THE INVOLVEMENT OF CULTURE INDUSTRY INTO DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN CĒSIS IN CONNECTION WITH THE OPENING OF VIDZEME'S CONCERT HALL “CĒSIS”

Autors: Santa Niedola, Vidzemes Augstskolas profesionālās augstākās izglītības bakalaura studiju programmas “Biznesa vadība” studente

Kontaktinformācija: santa.niedola@gmail.com, mob. tel. +371 26674261

Darba zinātniskā vadītāja: Maira Leščevica, Dr.oec.

Kopsavilkums

Vidzemes koncertzāle “Cēsis” ir rīks, ar kura palīdzību pilsēta pie sevis vilina viesus ne tikai no mājvietas – Cēsīm, bet arī no Vidzemes, Rīgas un visas Latvijas. Katrs no šiem viesiem dod savu pienesumu pilsētas attīstībā, jo, šeit atrodoties, tie, iespējams, bauda maltīti kādā no pilsētas ēdināšanas iestādēm, pārnakšņo kādā no naktsmājām, apmeklē izstāžu namu, apmeklē Tūrisma informācijas centru un iegādājas suvenīrus, kā arī izmanto citas pilsētas piedāvātās izklaides un atpūtas iespējas.

Šī pētījuma mērķis ir izpētīt kultūras iesaisti uzņēmējdarbības attīstībā Cēsu pilsētā saistībā ar Vidzemes koncertzāles “Cēsis” darbības uzsākšanu, kā arī sniegt priekšlikumus plašākai sadarbības attīstībai starp koncertzāli un pilsētas uzņēmumiem.

Pētījumā apskatīta uzņēmējdarbības vide Cēsu pilsētā, Vidzemes koncertzāles “Cēsis” nozīme pilsētas uzņēmējdarbības attīstībā, kā arī izveidots koncertzāles apmeklējumu raksturojums un apkopotas pilsētas uzņēmumu darbību izmaiņas saistībā ar Vidzemes koncertzāles “Cēsis” darbības uzsākšanu. Pētījuma nobeigumā izdarīti secinājumi un sniegti priekšlikumi plašākai sadarbības attīstībai starp koncertzāli un pilsētas uzņēmumiem.

Abstract

Vidzeme's concert hall “Cēsis” is a tool which helps the city to attract guests not only from the hometown Cēsis but from the entire Vidzeme region, capital Riga and whole country. Each of these guests give their contribution to the development of the city by having meal in any of catering company, by staying for night in guesthouses and hotels, by visiting exhibition hall, by visiting Tourist information centre and by buying souvenirs, as well as using other town's attractions and leisure activities.

The aim of this research is to explore the involvement of culture industry into development of entrepreneurship in Cēsis in connection with the opening of Vidzeme's concert hall "Cēsis", as well as to make proposals for the development of cooperation between the concert hall and the city enterprises.

The research examines the business environment in Cēsis, the role of Vidzeme's concert hall "Cēsis" in Cēsis business development, the character of concert hall visits, and changes in city's enterprises after opening of the Vidzeme's concert hall "Cēsis". Conclusions and proposals for developing cooperation among concert hall and the city's enterprises are made.

Atslēgas vārdi

Kultūras nozare, uzņēmējdarbība, Vidzemes koncertzāle "Cēsis", sadarbības attīstība.

Ievads

Ikvienas pilsētas iedzīvotāji un uzņēmēji Latvijā vai ārpus tās ir pagodināti, dzirdot un redzot pozitīvas atsauksmes par pilsētu. Sakoptāka pilsētvide, arvien jaunu uzņēmumu veidošanās, infrastruktūras attīstība – visi šie kritēriji ir pamats iedzīvotāju un pilsētas apmeklētāju labsajūtai. Cēsis ir pilsēta, par kuru daudzkārt dzirdēts: "tā ir Vidzemes sirds un dvēsele", kas ir apstiprināms gan ar ģeogrāfisko atrašanās vietu, gan nerimstošo attīstību. Pilsētā gada laikā ir ievērojami attīstījusies kultūras dzīve, kas nodrošina pilsētas iedzīvotājiem un apmeklētājiem ne tikai labvēlīgus apstākļus dzīvošanai vai brīvā laika pavadīšanai, bet arī kvalitatīvu atpūtu un inteligences attīstību. Tas lielākoties ir saistāms ar Vidzemes koncertzāles "Cēsis" būvniecību.

Vidzemes koncertzāle "Cēsis" atrodas Cēsis, Raunas ielā 12. Tas ir daudzfunkcionāls kultūras un mūzikas centrs, par ko liecina akustiskā koncertzāle ar 800 vietām, kamerzāle, kinozāle, Alfrēda Kalniņa Cēsu mūzikas vidusskolas mācību telpas, Vidzemes kamerorķestra un amatierkolektīvu mēģinājumu telpas, mākslas galerija un kafejnīca (Vidzemes koncertzāle "Cēsis", 2015).

Ar šo pētījumu darba autore vēlas apzināt Vidzemes koncertzāles "Cēsis" apmeklētāju tendences, apmeklējot pilsētu, un apzināt Cēsu pilsētas apkalpojošās sfēras uzņēmumu darbības izmaiņas saistībā ar Vidzemes koncertzāles "Cēsis" atklāšanu. Līdz ar to būtu iespējams spriest par kultūras iesaisti pilsētas uzņēmējdarbības attīstībā saistībā ar Vidzemes koncertzāles "Cēsis" darbības uzsākšanu.

Metodes

1. Vidzemes koncertzāles "Cēsis" apmeklētāju aptauja

Lai būtu iespējams izpildīt iepriekš izvirzīto darba uzdevumu – izvērtēt Vidzemes koncertzāles "Cēsis" apmeklētāju tendences, apmeklējot Cēsu pilsētu, līdz ar to spriežot par pasākumu apmeklētāju pienesumu pilsētas atpazīstamībai, pilsētvides un uzņēmējdarbības attīstībai, darba autore veikusi Vidzemes koncertzāles "Cēsis" apmeklētāju aptauju.

Apmeklētāju aptauja tika veikta elektroniski, interneta vietnē docs.google.com. Tā tika ievietota darba autore sociālo portālu facebook.com un twitter.com privātajos kontos, Vidzemes koncertzāles "Cēsis" sociālo portālu facebook.com un twitter.com kontos, izsūtīta Vidzemes Augstskolas e-pastu sistēmā studentiem, administrācijas darbiniekiem, docētājiem un viesdocētājiem, kā arī ievietota Valkas, Valmieras, Siguldas, Gulbenes un Cēsu pilsēta24.lv ziņu portālos.

Norādītā interneta vietne bija aktīva laika posmā no 1. aprīļa līdz 1. maijam. Tā laikā tika iegūtas 206 respondentu atbildes. Respondenti netika konkrēti izvēlēti, pētījumā tika aicināts piedalīties ikviens, kurš vismaz reizi ir viesojies Vidzemes koncertzālē "Cēsis".

2. Cēsu pilsētas uzņēmumu pārstāvju aptauja

Lai būtu iespējams apskatīt Vidzemes koncertzāles "Cēsis" apmeklētāju pienesumu pilsētas uzņēmumiem, svarīgi iegūt informāciju ne tikai no pasākumu apmeklētājiem, bet arī no pašiem uzņēmējiem, tādējādi iegūstot abpusēju saiti. Darba autore telefoniski sazinājusies ar 24 uzņēmumu vadītājiem un īpašniekiem.

Rezultāti un analīze

Kultūras iesaiste uzņēmējdarbības attīstībā Cēsu pilsētā saistībā ar Vidzemes koncertzāles "Cēsis" darbības uzsākšanu

Kultūras nozares attīstīšana sniedz lielu ieguldījumu pilsētas attīstībā. Tas piesaista pilsētai inteligēntus un kulturālus viesus, kuri ir gatavi ieguldīt līdzekļus kvalitatīvā atpūtā, tādējādi atbalstot vietējos uzņēmumus, kā arī popularizē konkrētās pilsētas piedāvātās iespējas, tālāk nododot informāciju par apmeklētājam iestādēm un uzņēmumiem mutvārdos vai atsauksmju formātā.

Vidzemes koncertzāle "Cēsis" darbības uzsākšana bija kā grūdiens šķietami mazas un klusas pilsētas uzņēmumiem, jo, attīstoties kultūras dzīvei, pilsētā ieplūst arvien vairāk apmeklētāju, kurus interesē kvalitatīvi un ērti pieejami pakalpojumi.

Cēsu pilsētā uzņēmējdarbību ietekmē arī iepriekš izstrādātie vadmotīvi, kas nosaka novada un pilsētas pamatvērtības, misiju un vīziju, kas savukārt veido novada uzņēmējdarbības iekšējo vidi. Cēsu novada pamatvērtības ir novada iedzīvotāji, dabas vide un kultūrvēsturiskais mantojums, un tas ir pamats nākotnes redzējumam par Cēsu novadu. Viens no pilsētas attīstības virzieniem ir spēcīga un konkurētspējīga uzņēmējdarbības vide, kas ir nozīmīgi, jo sniedz finansiālu pienesumu pilsētai, kā arī vairo pilsētas neatkarību un konkurētspēju gan reģionālā, gan valstiskā līmenī.

Vidzemes koncertzāle "Cēsis" uzņēmējdarbības attīstībai

Vidzemes koncertzāle "Cēsis" ir instruments, ar kura palīdzību iespējams nodrošināt kultūras daudzveidību Vidzemes reģiona iedzīvotājiem pieejamā vietā – Cēsu pilsētā –, piedāvājot iespēju piekļūt kvalitatīviem pasākumiem modernās un atbilstoši ierīkotās telpās.

Ir norādīts Vidzemes koncertzāles "Cēsis" projekta īstenošanas mērķis: "izveidot Vidzemes nacionālas un reģionālas nozīmes daudzfunkcionālu kultūras centru, kas sekmētu iedzīvotāju kultūras pieejamību, reģiona tālāku konkurētspēju un so-

ciālekonomisko attīstību, veidojot pilnvērtīgu kultūrvidi un pievilcīgus iedzīvotāju dzīves un darba apstākļus” (Rozenbergs 2013, 4).

Jau šobrīd Vidzemes koncertzāle “Cēsis” ir izveidojusi sadarbību ar vairākiem Cēsu pilsētas uzņēmējiem un organizācijām. Piemēram, Cēsu uzņēmēju padome ir sniegusi atbalstu bērnu istabas izveidē, AS Cēsu alus ar finansiālu atbalstu ir piedalījusies kino zāles izveidē, kas nosaukta Grāfa fon Zīvera vārdā. Ar viesnīcām “Tigra” un “Kolonna” ir tikuši izveidoti kopīgi piedāvājumi pasākumu apmeklētājiem. No tā secināms, ka koncertzāle gan izveides procesā, gan pēc darbības nostabilizēšanas ir iesaistījies Cēsu pilsētas uzņēmējdarbības veicināšanā.

Nacionālas un reģionālas nozīmes daudzfunkcionālie centri ir finansiāli ietilpīga investīcija kultūrā, kura atmaksājas un dod pozitīvu efektu vairāku desmitu gadu garumā. Tā ir investīcija kultūras patēriņa veicināšanai, arhitektūras un pilsētvides pilnveidošanai un reģionālo kopienu stiprināšanai, kas kopumā uzlabo attiecīgā reģiona iedzīvotāju dzīves kvalitāti (Baltic Institute of Social Sciences 2008, 3).

Koncertzāles apmeklētāju aptaujas rezultāti

102 respondenti norāduši, ka viņi apmeklētu Vidzemes koncertzāli “Cēsis” biežāk kā līdz šim, ja tiktu ieviesta atlaižu sistēma vai lojalitātes programma pastāvīgajiem pasākumu apmeklētājiem, tādējādi radot piederības sajūtu un izjutot pretimnākšanu no koncertzāles puses. 70 respondenti kā vienu no potenciāliem pamudinātājiem atzīmējuši populārās mūzikas koncertus. Visbiežāk šāda veida koncerti notiek Rīgā, tomēr reģiona iedzīvotājiem nav iespējams tik bieži nokļūt galvaspilsētā, jo tas nenoliedzami prasa papildus finanšu līdzekļus, līdz ar to populārās mūzikas koncerti viņiem nav viegli sasniedzami. Trešais biežāk atzīmētais variants ir teātra izrādes, jo pat aptuveni 30 kilometru attālumā esošais Valmieras Drāmas teātris nespēj apmierināt visu kultūras baudītāju vēlmes, kā arī reti uzņem teātra viesizrādes no citiem Latvijas reģionālajiem vai galvaspilsētas teātriem.

Tikai 4 no respondentiem izmantojuši kādas no Cēsu pilsētā vai tās apkārtnē esošajām naktsmītnēm.

41,3% respondentu, apmeklējot pasākumus Vidzemes koncertzālē “Cēsis”, apmeklē arī kādu ēdināšanas iestādi – gan koncertzāles telpās, gan ārpus tām. Visvairāk respondentu apmeklējuši restorānu “Bohēma” un Vīna bāru koncertzāles augšstāvā. Tas gan ir saistāms ar tiešo atrašanās vietu, jo ir ērti apmeklējami pirms vai pēc pasākumiem, kā arī pārtraukumu laikā. Par restorānu “Bohēma” saņemtas vairākas negatīvas atsauksmes par cenu neatbilstību apkalpošanas un ēdienu kvalitātei, nepietiekamām telpām un apkalpojošo personālu, netīriem, nespodriem traukiem, kā arī nesakārtotu labierīcību zonu.

Tikai 17% respondentu ir apvienojuši pasākumu apmeklējumu ar kāda cita atpūtas vai apskates objekta apmeklējumu, tajā skaitā Cēsu vecpilsētu, pils parku, Maija parku, Čirulišu taku, viesojušies atjaunotajā bibliotēkas ēkā, Izstāžu zālē, Ērgļu klintīs, Rakšu zoodārzā, Z(in)oo. Respondenti, kuri nav apmeklējuši citus apskates objektus, norādījuši divus iemeslus – pasākums notiek vakarā, pēc kura iestādes ir slēgtas un pilsēta ir tumša. Turklāt lielais respondentu skaits no Cēsu pilsētas un tuvākās apkārtnes nozīmē jau iepriekšēju iepazīšanos ar apskates vai atpūtas objektiem, līdz

ar to tas nenotiek pasākumu apmeklējumu laikā.

Cēsu pilsētas uzņēmumu darbības izmaiņas saistībā ar Vidzemes koncertzāles “Cēsis” darbības uzsākšanu

Uzņēmēji norāda, ka pilsētā ir vērojams apmeklētāju pieplūdums, notiek rosība kā vasarā, tā ziemā, it īpaši nedēļas nogalēs, bet arī darba dienās – tādējādi tiek mazināta pilsētas izteiktā sezonālitate uz tūristu apkalpošanu vērstiem uzņēmumiem. Pilsētā ir lielāka rosība, līdz ar to vairāk cilvēku, iespējams, viesojas minētajos uzņēmumos. Viesnīcas “Kolonna” vadītāja ir norādījusi, ka koncertzāles būvniecības darbu laikā viesnīcā nakšņoja speciālisti no visas pasaules. 7 uzņēmumu pārstāvji norādījuši, ka nav viedokļa šajā jautājumā, jo apmeklētāju pieplūdums vasarās ir vienmēr: vai ir mazs, vai nesen izveidots uzņēmums.

23 uzņēmumu pārstāvji norādījuši, ka vēlas uzsākt vai turpināt esošo sadarbību ar koncertzāli. Iespējamie piemēri ir atlaižu piemērošana pasākumu apmeklētājiem, uzrādot biļetes, un īpašu piedāvājumu izveide.

Secinājumi

1. Jau šobrīd Vidzemes koncertzāle “Cēsis” ir izveidojusi sadarbību ar vairākiem Cēsu pilsētas uzņēmumiem un organizācijām – Cēsu uzņēmēju padomi, AS Cēsu alus, kopīgi piedāvājumi ir izstrādāti ar viesnīcām “Kolonna” un “Tigra”.
2. 49,5% respondentu norāda, ka viņi apmeklētu Vidzemes koncertzāli “Cēsis” biežāk kā līdz šim, ja tiktu ieviesta atlaižu sistēma vai lojalitātes programma pastāvīgajiem pasākumu apmeklētājiem.
3. 41,3% respondentu, apmeklējot pasākumus Vidzemes koncertzālē “Cēsis”, apmeklē arī kādu ēdināšanas iestādi, tomēr ir izteikts ēdināšanas pakalpojumu trūkums vakaros pēc pasākumiem.
4. Koncertzāles restorāns “Bohēma” ir ieguvis negatīvas atsauksmes par cenu neatbilstību apkalpošanas un ēdiena kvalitātei, nepietiekošām telpām un apkalpojošo personālu, netīriem, nespodriem traukiem, kā arī nesakārtotu labierīcību zonu.
5. 95,83% apzināto uzņēmumu ir norādījuši, ka vēlas uzsākt vai turpināt esošo sadarbību ar koncertzāli. Iespējamie piemēri ir atlaižu piemērošana pasākumu apmeklētājiem, uzrādot biļetes, un īpašu piedāvājumu izveide.

Priekšlikumi

Vidzemes koncertzāles “Cēsis” vadībai:

1. Darba dienu vakaros pasākumus rīkot pēc plkst. 19:00 (ieskaitot), tādējādi piesaistot apmeklētājus, kuriem darba dienās ir ierobežotas iespējas tur nokļūt.
2. Koncertzāles vestibilā ierīkot Tūrisma informācijas centra stendu, lai pasā-

- kumu apmeklētāji varētu ērti iepazīties ar apkārtnes apkalpojošās nozares uzņēmumiem, kā arī apskates un atpūtas vietām un objektiem, palielinot to pasākumu apmeklētāju skaitu, kuri izvēlas viesoties kādā no šīm vietām.
3. Nodrošināt ēdināšanas un naktsmāju nozares uzņēmumus ar informatīviem materiāliem par aktuālajiem pasākumiem, tādējādi piesaistot interesentus.
 4. Pilnveidot pasākumu programmu, organizējot vairāk deju uzvedumus, populārās mūzikas koncertus un teātra izrādes, novēršot potenciālo apmeklētāju viesošanās Valmierā, Siguldā vai Rīgā, un piesaistot pilsētas uzņēmumiem vairāk apmeklētāju.
 5. Izveidot lojalitātes programmu, kurā par uzkrātajiem punktiem būtu iespēja izmantot kāda izvēlēta pilsētas uzņēmuma sniegtos pakalpojumus, tādējādi veidojot konkrēto uzņēmumu atpazīstamību.
 6. Uzlabot restorāna “Bohēma” apkalpošanas kvalitāti un sanitāros apstākļus, tādējādi atgūstot pozitīvu reputāciju.

Cēsu pilsētas uzņēmumiem:

1. Ēdināšanas uzņēmumiem vēlams paildzināt darba laikus vakaros, lai pēc pasākumiem koncertzālē būtu iespējams vakariņot arī ārpus koncertzāles telpām.
2. Naktsmāju uzņēmumiem jāizveido ekonomiskā pakete pasākumu apmeklētājiem, kuri vēlas tikai pārnakšņot sabiedriskā transporta ierobežoto iespēju dēļ.
3. Izveidot interaktīva rakstura atpūtas telpas, ieviešot, piemēram, biljarda spēles, minigolfu, dažādu galda spēļu iespējas, simulācijas spēles u. c., lai koncertzāles pasākumu apmeklētājiem būtu iespēja kvalitatīvi pavadīt vakaru ar ģimenēm un draugiem (neapmeklējot bārus, azartspēļu zāles un naktsklubus), un pavadot pilsētā pēc iespējas ilgāku laiku.

Avotu saraksts

1. Baltic Institute of Social Sciences (2008). Nacionālās un reģionālās nozīmes daudzfunkcionālo centru izveides sociāli ekonomiskais pamatojums. 47 lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/starptnozares/petijumi/Multizales_petijums_BISS.doc (aplūk. 2015.3.V).
2. Cēsu novada pašvaldība (2008). Cēsu kultūras stratēģija 2008-2013. Pieejams: http://www.cesis.lv/uploads/files/Cesu_kulturas_strategija_20082013_4.pdf (aplūk. 2015.18.V).
3. Rozenbergs, J. (2013). Daudzfunkcionālā centra “Vidzemes mūzikas un kultūras centrs” darbības stratēģija 2014. – 2024. gadam, 3.4.3.1. aktivitātē “Nacionālās un reģionālās nozīmes daudzfunkcionālu centru izveide”. 97 lpp. Cēsis: Cēsu novada pašvaldība.
4. Vidzemes koncertzāle “Cēsis” (2015). Par koncertzāli. Pieejams: http://cesukonzertzale.lv/par_konzertzali/ (aplūk. 2015.28.III).

IT PROJEKTU VADĪBA UN PROJEKTU PLĀNOŠANAS SISTĒMAS IEVIEŠANA UZŅĒMUMĀ „MUUV”

IT PROJECT MANAGEMENT AND IMPLEMENTATION OF THE PROJECT PLANNING SYSTEM IN COMPANY “MUUV”

Autore: Baiba Stikāne, Vidzemes Augstskola, profesionālais bakalaura grāds
biznesa vadībā

Kontaktinformācija: baiba.stikane@gmail.com, mob. tel. +371 26554151

Darba zinātniskā vadītāja: Vija Melbārde, Mg.paed.

Kopsavilkums

Mūsdienās pieprasījums pēc dažādiem informācijas tehnoloģijas (IT) pakalpojumiem pieaug un, lai pakalpojuma sniedzēja iespēju robežās tiktu apmierinātas visu klientu vajadzības, būtiski ir analizēt IT uzņēmuma projektu vadību, noteikt problēmas un rast risinājumus to novēršanai un projektu vadības uzlabošanai. Darba mērķis ir izpētīt un analizēt uzņēmuma „Muuv” IT projektu vadību, izmantotos projektu vadības rīkus un izstrādāt dizainu projektu plānošanas sistēmai.

Darba izstrādes laikā secināts, ka visi esošie projektu vadības rīki tiek izmantoti atsevišķu projektu ietvaros, neņemot vērā darba norisi citos projektos. Lai uzlabotu projektu plānošanas procesu, tiek izstrādāta jauna plānošanas sistēma projektu portfeļa pārvaldībai, kas parāda projektu norises kopainu projektu portfeli un ļauj plānot cilvēkresursus atkarībā no personāla iespējām un aktivitātēm citos projektos. Autore piedāvā risinājumus uzņēmuma “Muuv” projektu vadības uzlabošanai un veiksmīgai projektu plānošanas sistēmas ieviešanai. Tiek atklātas arī iespējas sistēmu komercializēt, lielu nozīmi piešķirot sistēmas nosaukuma veidošanai.

Abstract

Nowadays the demand for a variety of IT services is growing, and, in order to satisfy all the needs of customers, it is essential to analyze the selected company's IT project management, to identify problems, to find solutions and to improve the project management. The goal of this study is to analyze the “Muuv” company's project management and its project management tools, as well as to develop a new project planning system.

The main conclusion is that all the available project management tools are used in isolated projects without identification of the general work processes. Instead, a new system of project planning has been developed. The system provides an overview of the progress of all projects in the project portfolio and allows to plan human resources depending on their capabilities and activities in other projects. The Author offers solutions for the company's project management improvements and successful implementation of the project planning system. Attaching great importance to the relevant name of the new system there are also open opportunities for the

commercialization of it.

Atslēgas vārdi

Projekts, vadība, projektu portfelis, projektu plānošanas sistēma, sistēmas dizains.

Ievads

Vairums projektu, kas saistīti ar IT, netiek īstenoti laikā un pasūtītājam tiek nogādāti novēloti. To ietekmē daudz dažādi faktori. Daži no tiem ir saistīti ar strauji mainīgās tehnoloģijas attīstības tendencēm, tehnoloģiski pārāk sarežģītu projekta iecerī, nespēju prognozēt un plānot veicamos uzdevumus un nepieciešamo laiku to izpildei, citu paralēli norisošu projektu ietekmi un cilvēkresursu pārslodzi.

Uzņēmumi, kas nodarbojas ar IT pakalpojumu sniegšanu, visbiežāk realizē un pēc tam uztur vairākus projektus, kas veido uzņēmuma projektu portfeli. Tā kā IT uzņēmumu galvenais resurss ir cilvēkresursi, tad to plānošana un vadīšana ir viena no galvenajām aktivitātēm projektu vadībā. IT joma ir ļoti specifiska zinātne, tāpēc cilvēkresursu plānošana starp vairākiem dažāda rakstura projektiem ir ļoti būtiska un samērā sarežģīta uzņēmuma vadības funkcija.

Uzņēmums „Muuv” ir mazais uzņēmums Valmierā, kas sniedz IT pakalpojumus gan vietējiem uzņēmumiem un organizācijām, gan ārvalstu uzņēmumiem. Kopš uzņēmuma dibināšanas 2010. gadā “Muuv” ir strauji attīstījies un tā projektu portfelis ir ievērojami palielinājies. Līdz ar portfeļa palielināšanos efektīva projektu darba plānošana un vadīšana uzņēmuma vadītājam kļuvusi par ļoti sarežģītu uzdevumu. Uzņēmums izmanto dažādus projektu vadības rīkus, tomēr ne visi sniedz vēlamo rezultātu darba procesā. Jaunas projektu plānošanas sistēmas izstrāde un ieviešana projektu vadībā spētu uzlabot pašreizējo projektu vadības norisi un nodrošināt plašas plānošanas un pārvaldības iespējas.

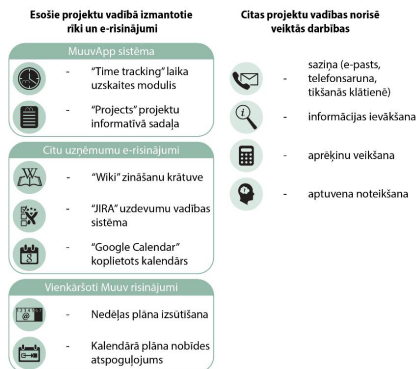
Metodes

Lai būtu iespējams izstrādāt projektu plānošanas sistēmas dizainu uzņēmumā „Muuv”, pētīta uzņēmuma pašreizējā projektu vadība un vispārējā situācija uzņēmumā. Analizēti projektu vadības rīki un citi pielietotie risinājumi, kurus izmanto IT projektu vadīšanā. Pētījumā gūtie secinājumi iezīmē sistēmas galvenās vajadzības un ļauj saskatīt uzlabojumu iespējas. Pētītas tirgū esošās sistēmas, kas daļēji atbilst uzņēmuma vajadzībām. Tirgus piedāvājuma izpēte kopā ar uzņēmuma izpētes rezultātiem un teorētisko atziņu bāzi ļauj noteikt nepieciešamās sistēmas komponentes un pamatnostādnes.

Pētījuma veikšanai galvenokārt pielietota kvalitatīvā metode aprakstošās informācijas ievākšanai un analīzei. Projektu vadības rīku efektivitātes noteikšanai izstrādāta anketa, kuru aizpildījis uzņēmuma projektu vadītājs, bet labākai uzņēmuma situācijas izpratnei un vajadzību precizēšanai veikta intervija ar uzņēmuma vadītāju. Kvantitatīvā metode pielietota skaitlisko un statistisko datu analīzei dažādu uzņēmuma datu izpētes procesā.

Rezultāti un analīze

Izpētot projektu vadības darba norisi uzņēmumā “Muuv”, noskaidrots, ka darba procesā tiek izmantoti gan citu uzņēmumu izstrādāti risinājumi maksas un bezmaksas veidā, gan paša „Muuv” ieviesti risinājumi, tajā skaitā iekšējā vadības sistēma “MuuvApp” (skat. 1.attēlu).

1.attēls. „Muuv” esošie projektu vadības rīki un ieviestie e-risinājumi un citas galvenās darbības, kas tiek pielietotas projektu vadībā.

Avots: autores veidots; Muuv 2015.

Padziļināti izpētīts un analizēts katrs projektu vadības rīks. Turklāt, lai spriestu par to efektivitāti, uzņēmuma projektu vadītājs vērtējis to noderīgumu katrā projekta attīstības stadijā, kas sadalītas šādos posmos:

1. projekta izprašanas stadija,
2. projekta definēšanas stadija,
3. projekta plānošanas stadija,
4. projekta izstrādes stadija (Hallows 2005, 25-56).

Pētījuma gaitā atklāts, ka visi projektu vadībā izmantotie rīki un citas veiktās darbības noris atsevišķu projektu ietvaros un nav saskatāma projektu portfeļa kopaina un saistība starp projektiem. Tā kā uzņēmuma resursi dažādos projektos pārklājas, projektu saistību noteikšana un mijiedarbība ir svarīga veiksmīgai visu projektu norisei.

Laika uzskaites modulis “Time tracking” ļoti efektīvi tiek izmantots projektu vadībā. Moduļa analīze atklāj, ka 2014. gada ieņēmumi gūti 47,7 procentos gadījumu no kopējā darba procesā ieguldītā laika (Muuv 2015), taču projektu informatīvā sadaļa “Projects” tiek izmantota visai neefektīvi. Ļoti labi uzņēmumā tiek pielietoti “Wiki” zināšanu krātuve un “JIRA” uzdevumu vadības sistēma, tomēr “Google Calendar” sniedz viduvēju efektivitāti. Pēc autores domām, „Muuv” ieviestie vienkāršotie risinājumi ir noderīgi un palīdz veikt nozīmīgu posmu aktivitātes, tomēr pašlaik to pielietojums ir samērā laikietilpīgs un līdz galam neattīstīts.

Autore secina, ka uzņēmuma projektu vadībā nepieciešama vēl viena rīka izmantošana, kas sniegtu priekšstatu par visu projektu norisi projektu portfeli kopumā un

ļautu plānot cilvēkresursus atkarībā no personāla iespējām un aktivitātēm citos projektos. Ar projektu plānošanas rīku varētu uzlabot nepilnības, kas vērojamas katrā projekta attīstības stadijā, optimizēt ikdienas darba procesu un projektu vadīšanu, kā arī samazināt projektu vadības rīku skaitu, izmantojot tikai dažus, bet ļoti efektīvus. Pētot jau esošos produktus, kas ļauj vadīt darba norisi projektu portfeli, darba autore secina, ka lielākā daļa no tiem ir pārlietu sarežģīti un tādēļ nevis atvieglo projektu vadītāja darbu, bet to apgrūtina. Neviena no pašlaik esošajiem produktiem neatbilst uzņēmuma vajadzībām un specifikai, tāpēc tiek veidots jaunas sistēmas dizains. Lai ieviestā sistēma būtu efektīva un ar pienesumu darba procesā, darba autore pievērš uzmanību tam, kā tiks sasniegti jaunās sistēmas lietojamības efektivitātes faktori. Balstoties uz teorijas atziņām, efektīvai sistēmai jāatbilst sešiem faktoriem (Klausa 2003, 72–73):

- Atbilstība realitātei – tiks izmantoti aktuāli dati, kas pielietoti vai iegūti no citiem projektu vadības rīkiem; tiks ieviesta neierobežota periodika, izvairoties no datu iegūšanas vai atspoguļošanas konkrētos periodos (piemēram, nākotnes datu prognozēšana, ņemot vērā laika uzskaites informāciju, tiks matemātiski veikta katras dienas beigās, nevis, piemēram, katru svētdienu).
- Potenciāls un elastīgums – tiks nodrošināta ērta un vienkārša datu pārvaldīšana, to koriģēšana un analīze; izmaiņas būs iespējams veikt testa vidē, lai rastu labāko izmaiņu variantu, bet neveiksmes gadījumā nepazaudētu iepriekšējos datus.
- Viegli saprotams – tiks ievērota konsekvence un vienota struktūra; izmantoti vizualizācijas elementi, lai atvieglotu uztveri un galvenās informācijas izcelšanu.
- Vienkārši lietojams – jāveido mūsdienīgs un vienkāršs dizains, kas atvieglo sistēmas lietojamību; katrā skatā tiks attēlota tikai svarīgākā informācija.
- Zemas izmaksas – minimizētas izstrādāšanas un uzturēšanas izmaksas; sistēma tiks veidota uz jau esošās iekšējās vadības sistēmas platformas; pašu izstrādāts, neiekļaujot maksas elementus; sākumā tiks izstrādāts vienkāršs un pārdomāts sistēmas bāzes modelis, ar laiku to attīstot un pilnveidojot.
- Datorizācija un pieejamība – sistēma tiks veidota tiešsaistē, tai piekļūstot no jebkura interneta pārlūka; tā būs pieejama jebkurā vietā ar interneta pieslēgumu, uz jebkuras ierīces, jebkuram lietotājam, kam piešķirtas pieejas tiesības.
- Projektu plānošanas sistēmas dizains tiek veidots izklājumu formā (kopā 8 unikāli izklājumi), katram izklājumam atbilstot konkrētam skatam no jaunās sistēmas vides.
- Izklājumā A (skat. 1.pielikuma 1.attēlu) atspoguļota galvenā sistēmas sadaļa – “Project Portfolio” (projektu portfelis). Tajā attēlota vienkārša, vizualizēta instrukcija, kas norāda uz secību, kādā sistēmā ievadīt un pārvaldīt datus. Tā ļauj projektu vadītājam vieglāk izprast projektu plānošanas sistēmu un tajā labāk orientēties.

Secinājumi

1. IT uzņēmumiem raksturīgs projektu portfelis, kas paredz vairāku projektu paralēlu izpildi. Projektu portfeļa vadība saskaņo projektu individuālos mērķus ar uzņēmuma kopējiem mērķiem, projektu mijiedarbību, kā arī nodrošina veiksmīgu saskarsmi starp projektu un uzņēmuma iekšējām un ārējām aktivitātēm (Wisconsin School of Business 2015). Atšķirībā no standarta projektu vadības to vada viens cilvēks (Pennypacker 2002, 31).
2. IT uzņēmumu galvenais resurss ir cilvēkresursi un projektu vadībā nepieciešama rūpīga to plānošana, lai, prognozējot cilvēkresursu kapacitāti un nevienmērīgo cilvēka darba ražīgumu, tiktu izveidots efektīvs darbības plāns visu projektu realizācijai (Wright 1999, 132-137).
3. Jaunas IT sistēmas izstrādes procesā vispirms izpētes rezultātā tiek apzinātas vajadzības, pēc tam, izplānojot sistēmā iekļaujamos parametrus un specifikas, tiek izstrādāts sistēmas dizains, kas vēlāk tiek uzprogrammēts, testēts un ieviests uzņēmuma darba procesā (Westhagen 2008).
4. Uzņēmuma "Muuv" finanšu situācija ir stabila. Maksāspējas koeficients ir 0,65, kas ir stabili virs nozares mediānas rādītāja. Uzņēmuma tiešie ienākumi, kas neiekļauj ārpakalpojumus, ir krietni palielinājušies (no 2011. gada līdz 2015. gadam par 85%), kas ļāva 2014. gadā investēt ap 10 000 EUR jaunās biroja telpās (Muuv 2015; Lursoft 2015).
5. Pēdējos gados vislielāko ražošanas izmaksu īpatsvaru veido saņemtie ārpakalpojumi (2014. gadā 61% no kopējām ražošanas izmaksām), jo uzņēmumā ir mazs strādājošo skaits, kas ir tipiska situācija IT nozarē (Muuv 2015; Lursoft 2015).
6. 2014. gadā projektu portfeli veidoja 45 projekti, tomēr uzņēmuma darba procesā izteikti dominēja divi galvenie projekti, kuru izstrādei tika veltīti 63,6% no kopējā klientu projektiem veltītā laika. Šie projekti bija arī galvenais ienākumu avots, veidojot 61,7% no kopējā ienākumu apjoma (Muuv 2015).
7. No visām projekta attīstības stadijām vislielākās grūtības uzņēmumam rada projekta plānošanas stadija, kuras kopvērtējums ir 6,1 no maksimāli 10. Tā pamatā ir neefektīva projektu vadības rīku izmantošana aktivitāšu plāna veidošanā un atskaites punktu (milestones) definēšanā.
8. Projekta izprašanas stadijā visneefektīvāk tiek veikta izstrādes iespējamības noteikšana, projekta definēšanas stadijā vissliktāk tiek veikta uzsākšanas un gala termiņa noteikšana, bet projekta izstrādes stadijā uzlabojumi jāveic cilvēkresursu plānošanā un prioritāšu noteikšanā.
9. Jaunās projektu plānošanas sistēmas ieviešanu uzņēmumā "Muuv" atvieglo šādi apstākļi: pirmkārt, uzņēmums ir mazs un tā projektu vadītājs ir arī uzņēmuma vadītājs, otrkārt, uzņēmuma pamatpakalpojums ir vadības sistēmu izstrāde, treškārt, uzņēmums ir ļoti sakārtots un labi pārvaldīts.

Priekšlikumi Uzņēmuma “Muuv” vadītājam

1. Lai palielinātu “Wiki” krātuves efektivitāti darba procesā un uzlabotu projekta izprašanas un definēšanas stadiju, “Wiki” krātuvē ieviest unificētu veidlapu, kas ļautu novērtēt ikviena pieprasītā projekta atbilstību “Muuv” vērtībām un iespējām, kā arī ļautu precizēt dažādas projekta pasūtījuma detaļas un novērst iespējamās nesaskaņas ar klientu.
2. Pakāpeniski trijos posmos uzprogrammēt un ieviest jaunu projektu plānošanas sistēmu pēc darba autores izstrādāta dizaina. Aprobācijas gaitā uzturēt saikni ar darba autori un veikt precizējumus.
3. Pirmajā posmā iestrādāt lietotāju datu bāzi (izklājums B) un projektu datu bāzi (izklājums C), ieviest kalendāra sadaļu (izklājums H) un projektu stundu apakšsadaļu (izklājums E). Veikt izmēģinājumu un ieviest uzlabojumus, ja tādi nepieciešami. Aizstāt “Projects” informatīvo sadaļu ar jaunajā sistēmā ieviesto projektu datu bāzi un līdz šim izmantoto “Google Calendar” – ar sistēmā ieviesto kalendāru.
4. Otrajā posmā ieviest lietotāju stundu apakšsadaļu (izklājums D) un galveno plānošanas sadaļu lietotāju darba laika plānošanai konkrētos projektos (izklājums F).
5. Trešajā posmā sistēmā integrēt laika uzskaites datus, ieviest lietotāju darba plāna izvilcumu (izklājums G) un ieviest projektu portfeļa sadaļas lietošanas instruktažu (izklājums A). Aizvietot līdz šim veikto nedēļas plāna izsūtīšanu ar lietotāju darba plāna izsūtīšanu no sistēmas vides.
6. Attīstīt projektu plānošanas sistēmu un pielāgot to dažādu projektu tipu pielietojumam, ko kopā vai atsevišķi ar laika uzskaites sistēmu piedāvāt tirgū kā uzņēmuma “Muuv” IT produktus. Tirgus izpēte atklājusi, ka trūkst salīdzinoši vienkāršas, uztveramas un funkcionālas projektu plānošanas sistēmas. Tā kā līdz šim uzņēmums piedāvā tikai IT pakalpojumus, sistēmas ieviešana un komercializēšana palīdzētu uzņēmumam diversificēt ienākuma avotus un mazināt ar uzņēmējdarbību saistītus riskus, piemēram, nespēju piesaistīt jaunus klientus pakalpojumu sniegšanai.
7. Uzņēmumam komercializējot projektu plānošanas sistēmu, lielu nozīmi piešķirt zīmola, sistēmas nosaukuma un mērķa precīzas komunikācijas izstrādei, jo sistēma apvieno pietiekami daudzus projektu vadības elementus un iespējas, lai to nosauktu standarta terminoloģijā un atbilstoši mērķauditorijai sistēma būtu viegli uzmeklējama un būtu pilnīgi skaidra tās nozīme.

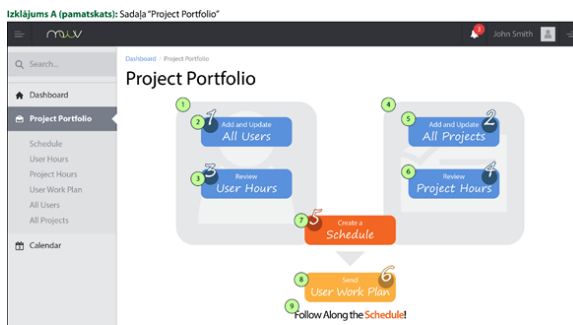
Avotu saraksts

1. Envato (2015). Avant – Clean and Responsive Bootstrap 3.3.2 Admin. Pieejams: <http://themeforest.net/item/avant-clean-and-responsive-bootstrap-332-admin/5961888> (aplūk. 2015.8.V).
2. Hallows, J.E. (2005). Information Systems Project Management: How to Deliver Function and Value in Information Technology Projects. New York:

Amacom, 286 p.

3. Klausa, E. (2003). Pārvaldības tehnoloģijas. Rīga: Mediju nams, 67.-77. lpp.
4. Lursoft (2105). Nozaru finanšu koeficienti: Datorprogrammēšana 62.01 par 2010., 2011., 2012. un 2013. gadu. Pieejams: <https://www.lursoft.lv/lapsaext?act=URNACEFINK> (aplūk. 2015.14.III).
5. Muuv (2015). Uzņēmuma “Muuv” iekšējie dati un dokumenti.
6. Pennypacker, J.S., Dye L.D. (2002). Managing Multiple Projects: Planning, Scheduling, and Allocating Resources for Competitive Advantage. New York: Marcel Dekker, 324 p.
7. Westhagen, H. (2008). Projektarbeid: Utviklings- og endringskompetanse. Oslo: Gyldendal akademisk, 352 p.
8. Wisconsin School of Business (2015). Project Portfolio Management: Optimize Project results by selecting and allocating resources to the right projects. Pieejams: <http://bus.wisc.edu/cped/courses-for-individuals/course-finder/project-portfolio-management> (aplūk. 2015.14.I).
9. Wright, J.N. (1999). The Management of Service Operations. London: Cassell, 242 p.

1. pielikums

1. Fons ar ikonu (Nr. 4): pelnīks ar lietotāju.
2. Poga: "Add and Update All Users".
Nozīmē: atveras aplikācija "All Users" (B).
3. Poga: "Review User Hours".
Nozīmē: atveras aplikācija "User Hours" (D).
4. Fons ar ikonu (Nr. 8): pelnīks ar projektu.
5. Poga: "Add and Update All Projects".
Nozīmē: atveras aplikācija "All Projects" (C).
6. Poga: "Review Project Hours".
Nozīmē: atveras aplikācija "Project Hours" (E).
7. Poga: "Create a Schedule".
Nozīmē: atveras aplikācija "Schedule" (F).
8. Poga: "Send User Work Plan".
Nozīmē: atveras aplikācija "User Work Plan" (G).
9. Interaktīvs teksts: "Follow Along the Schedule".
Nozīmē: atveras aplikācija "Schedule" (F).

1. attēls. Projektu plānošanas sistēmas dizaina izklājums (A) sadaļai "Project Portfolio".

Avots: autores veidots; Envato 2015 (dizaina ietvara elementiem).

MAZO UN VIDĒJO PILSĒTU EKONOMISKĀS ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS UN IZAICINĀJUMI LATVIJĀ

ECONOMIC GROWTH OPPORTUNITIES AND CHALLENGES OF THE SMALL AND MEDIUM-SIZED URBAN AREAS IN LATVIA

Autore: Līga Bērzkalne, Vidzemes Augstskola, profesionālais bakalaura grāds pārvaldībā un inovācijās

Kontaktinformācija: liga.berzkalne@va.lv, mob. tel. +371 26106204

Darba zinātniskais vadītājs: Visvaldis Valtenbergs, Dr.sc.pol.

Kopsavilkums

Pētījuma mērķis ir apzināt Latvijas mazo un vidējo pilsētu ekonomiskās attīstības iespējas un izaicinājumus. Kā liecina literatūras studijas, mazās un vidējās pilsētas ir būtiskas teritoriālās kohēzijas un policentriskas attīstības nodrošināšanā. Tie ir arī ekonomiskās aktivitātes un pakalpojumu centri apkārtējo teritoriju iedzīvotājiem. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, veikta politikas plānošanas dokumentu, statistikas datu, kā arī desmit Latvijas mazo un vidējo pilsētu gadījumu analīze. Pētījuma rezultātā noskaidrots, ka mazās un vidējās pilsētas Latvijā saskaras ar būtiskiem demogrāfiskiem izaicinājumiem, tomēr vērojamas pozitīvas tendences attiecībā uz ekonomiskās attīstības rādītājiem. Pilsētu attīstību ietekmē to atrašanās vieta, citu pilsētu tuvums, izvēlēta ekonomikas specializācija un spēja izmantot teritoriālos resursus. Attīstības ceļi un to veicinošie faktori atšķiras, tomēr visos gadījumos būtiska ir piemēroto priekšrocību izmantošana un skaidra pilsētas lomas definēšana plašākā teritoriālā kontekstā. Kopumā pētījums sniedzis ieguldījumu mazo un vidējo pilsētu ekonomiskās attīstības izpētē, identificējot to galvenos izaicinājumus un attīstības iespējas.

Abstract

The objective of this research is to identify economic growth opportunities and challenges of small and medium-sized towns in Latvia. As studies of literature suggest, small and medium-sized towns are essential for territorial cohesion and polycentric development, besides they also serve as centres of economic activity and services for residents from the surrounding areas. Analysis of policy planning documents, statistical data and ten case studies of Latvian small and medium-sized towns were carried out to achieve the objective of this study. It revealed that the small and medium-sized towns in Latvia face significant demographic challenges, but at the same time there are positive indicators of the economic development. Development of small and medium-sized towns is affected by their location and proximity to other urban areas, their economic specialization and the capability to use territorial resources. Development paths and facilitating factors may vary from town to town, but the use of inherent strengths and clear definition of the role of a

particular urban area in a broader territorial context is considered as essential. Overall, the study is a contribution to the research of economic development of small and medium-sized towns by identifying their main challenges and development opportunities.

Atslēgas vārdi

Mazās un vidējās pilsētas, ekonomiskā attīstība, teritoriālā attīstība, pilsētu izaicinājumi, pilsētu attīstības iespējas.

Ievads

Pagājušā gadsimta laikā notikušas nozīmīgas izmaiņas teritoriju apdzīvotībā, kā rezultātā strauji pieaudzis iedzīvotāju skaits pilsētās. Eiropas Savienības mērogā 70% jeb 350 miljoni iedzīvotāju dzīvo urbanizētās teritorijās, kurās iedzīvotāju skaits pārsniedz 5000 iedzīvotāju (European Commission 2011, 2). Latvijā pilsētās, kurām ir oficiāli piešķirts pilsētas statuss, dzīvo 67,5% iedzīvotāju (Centrālā statistikas pārvalde 2014). Atbilstoši šī pētījuma ietvaros izmantotajai ESPON klasifikācijai, visas Latvijas pilsētas, izņemot galvaspilsētu Rīgu, iespējams klasificēt kā mazas un vidējas pilsētas (ESPON 2014, 8). Iedzīvotāju, uzņēmumu un valsts iestāžu koncentrēšanās urbanizētās teritorijās, kā arī formālo un neformālo tīklu veidošanās padara šīs teritorijas par nozīmīgu ekonomisko aktivitāšu norises vietām, kā arī pakalpojumu un zināšanu centriem.

Pētījuma aktualitāti pamato urbanizēto teritoriju pieaugošā loma, kam ir pievērsta pastiprināta uzmanība vairāku ES dalībvalstu prezidentūrās un stratēģiskajos dokumentos. Šis pētījums ir izstrādāts, lai sniegtu ieguldījumu VARAM ziņojuma „Par mazo un vidēji lielo pilsētu izaicinājumiem, ekonomiskās attīstības potenciālu, ietekmi uz kopējo teritoriālo attīstību gan Latvijas, gan ES mērogā, kā arī turpmākiem attīstības virzieniem” sagatavošanā. 2015. gada pirmajā pusē (Latvijas Prezidentūras ES Padomes laikā) noritējušas diskusijas par mazo un vidējo pilsētu lomu teritoriālajā attīstībā, pamatojoties uz šo ziņojumu.

Pētījuma mērķis ir apzināt Latvijas mazo un vidējo pilsētu ekonomiskās attīstības iespējas un izaicinājumus.

Pētījuma jautājumi:

1. Kādas ir sociālekonomiskās attīstības tendences dažādās mazo un vidējo pilsētu grupās Latvijā laika posmā no 2009. līdz 2013. gadam?
2. Kādi ir priekšnosacījumi ekonomikas attīstībai mazām un vidējām pilsētām Latvijā?
3. Kādi ir turpmākie attīstības virzieni mazām un vidējām pilsētām Latvijā?

Metodes

Pētījumā izvirzītā mērķa sasniegšanai kombinētas kvantitatīvās un kvalitatīvās metodes:

- ES un LR politikas plānošanas dokumentu analīze;

- publiski pieejamo statistikas datu analīze, lai novērtētu mazo un vidējo pilsētu ekonomiskās attīstības stāvokli. Dati atlasīti no Centrālās statistikas pārvaldes un Reģionālās attīstības indikatoru moduļa un iedalīti četrās kategorijās – vispārīgie, demogrāfija, ekonomiskā attīstība un struktūra, budžets;
- desmit Latvijas mazo un vidējo pilsētu gadījumu kvalitatīva analīze, lai noskaidrotu priekšnoteikumus un izaicinājumus pilsētu attīstībā. Gadījumu analīzei izvēlētās desmit pilsētas atbilstoši tādiem kritērijiem kā pilsētas funkcionālais statuss, plānošanas reģions, ģeogrāfiskā atrašanās vieta (robežas tuvums, piejūras pilsēta, iekšzeme) un galvenās ekonomikas nozares. Izvēlētās pilsētas ir Baldone, Bauska, Cesvaine, Jelgava, Rēzekne, Saldus, Tukums, Valmiera, Ventspils, Zīlupe.

Pētījuma ietvaros pilsētas sadalītas atbilstoši plaši pazīstamajai ESPON klasifikācijai, kurā visas mazās un vidējās pilsētas iedalītas apakškategorijās, par pamatu ņemot iedzīvotāju skaita un blīvuma rādītājus (skat. 1.tabulu.) Turpmāk tekstā lietotie apzīmējumi „lielas”, „vidējas”, „mazas” un „ļoti mazas” pilsētas attiecas uz mazo un vidējo pilsētu apakškategorijām.

1.tabula. Mazo un vidējo pilsētu klasifikācija

Kategorija	Iedzīvotāju skaits	Iedzīvotāju blīvums
Lielas	>50 000	<1500 iedzīvotāji uz km2
Vidējas	25 000 – 50 000	>300 iedzīvotāji uz km2
Mazas	5000 – <25 000	>300 iedzīvotāji uz km2
Ļoti mazas	<5000	>300 iedzīvotāji uz km2

Rezultāti un analīze

Sociālekonomiskās attīstības tendences

Konstatēta statistiski nozīmīga un spēcīga korelācija starp iedzīvotāju skaitu un ekonomiski aktīvo statistikas vienību skaitu: pilsētās ar augstāku iedzīvotāju skaitu notiek būtiskāka ekonomiskā aktivitāte salīdzinājumā ar pilsētām, kuru iedzīvotāju skaits ir zemāks.

Dažādās mazo un vidējo pilsētu grupās novērojamas atšķirības izvēlētajā uzņēmējdarbības veidā. Lielās un vidējās pilsētās lielāko īpatvaru sastāda komercsabiedrības, kamēr mazās un ļoti mazās pilsētās – pašnodarbinātas personas. Augstāks komercsabiedrību rādītājs varētu nozīmēt plašāka mēroga ekonomisko aktivitāti un augstākus ieņēmumus.

Tāpat novērojamas atšķirības sadalījumā pa ekonomikas sektoriem. Privātā sektora darba devēji visvairāk koncentrējas lielajās pilsētās. Pašvaldība ir nozīmīgs darba devējs mazajās pilsētās un laukos. Savukārt nevalstiskās organizācijas ir bieži pārstāvētas Rīgā un mazajās pilsētās (Rasnača 2010, 123-133). Līdzīgi secinājumi izriet arī no statistikas datu analīzes.

Kopumā laika posmā no 2004. līdz 2013. gadam mazās un vidējās pilsētās noticis

iedzīvotāju skaita samazinājums par -12,1%. Visās pilsētu grupās šajā laika posmā bijis negatīvs migrācijas saldo. Pozitīvs migrācijas saldo raksturīgs atsevišķām pašvaldībām Rīgas plānošanas reģionā, kuras pozitīvi ietekmējis Rīgas suburbanizācijas process. Attiecībā uz ekonomikas rādītājiem – ļoti mazo pilsētu grupu raksturo augsts bezdarba un zems darba samaksas līmenis. Pretēja tendence ir novērojama lielāka izmēra pilsētās.

Priekšnosacījumi ekonomikas attīstībai

Viens no faktoriem, kas sekmē pilsētas ekonomisko attīstību, ir izvēlēta ekonomikas specializācija. Pilsētas Latvijā vairumā gadījumu kombinē ekonomiskos profilus un nepastāv vienota specializācija. Atšķirības ir novērojamas dažādās pilsētu grupās, piemēram, nacionālas nozīmes attīstības centri pašvaldību attīstības programmās norādījuši, ka specializējas plašā jomu klāstā. Īpaši izceltas tiek jomas, kas ietilpst uz zināšanām balstītā ekonomikā, piemēram, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas. Mazās un ļoti mazās pilsētas galvenokārt specializējas jomās, kas saistītas ar ražošanu, lauksaimniecību vai pakalpojumu sniegšanu.

Būtiska nozīme ir arī pilsētu ģeogrāfiskajai atrašanās vietai un attālumam līdz attīstības centriem. Autonomi centri kopumā uzrāda vājakus attīstības rādītājus. Tos nereti raksturo iedzīvotāju skaita samazināšanās, bezdarba līmeņa paaugstināšanās un citas problēmas (ESPON 2014, 39-60). Viens no ilustratīviem piemēriem ir Zilupe, kas atrodas pierobežas tuvumā un neatrodas nevienas lielas pilsētas ietekmes areālā. Pašvaldību raksturo zemi ienākumi, augsts bezdarba līmenis un zema ekonomiskā aktivitāte.

Pretēju procesu piedzīvo pilsētas, kas atrodas lielo pilsētu tuvumā un kuras ietekmē to izplešanās jeb suburbanizācija (ESPON 2014, 39-60). Suburbanizācijas procesu visvairāk izjūt Rīgas tuvumā esošās pilsētas (Bērziņš 2011, 84-91; Krūzmētra 2011, 104-105; VRAA 2013, 100). Viens no desmit pilsētu gadījumu analizē izrietošajiem piemēriem Rīgas suburbanizācijai ir Baldone. Atrašanās galvaspilsētas tuvumā sekmējusi demogrāfijas un ekonomiskās attīstības rādītāju uzlabošanos, tomēr jautājums ir par pilsētas individuālās attīstības iespējām un izvēlēto specializāciju.

Turpmākie attīstības virzieni

Turpmākie attīstības virzieni analizēti kontekstā ar priekšnosacījumiem mazo un vidējo pilsētu attīstībai un atšķiras dažādās pilsētu grupās. Atbilstoši teorētiskajā literatūrā minētajam, mazās un vidējās pilsētas pilda atbalsta funkciju jeb reģiona iedzīvotāju nodrošināšanu ar nepieciešamajām precēm un pakalpojumiem, kā arī mājokļu, darba tirgus un kultūras funkcijas (ESPON 2006, 104). Pilsētu funkcijas atšķiras atkarībā no to izmēra un citiem parametriem. Latvijas mērogā izšķir dažādas nozīmes attīstības centrus. Nacionālas nozīmes attīstības centriem jākoncentrējas uz zināšanām balstītas ekonomikas veidošanu. Reģionālas nozīmes attīstības centri tiek uzskatīti par ikdienas pakalpojumu sniedzējiem, piedāvājot iepirkšanās iespējas, brīvā laika aktivitātes un pakalpojumus (VRAA 2013, 99-101). Mazās un ļoti mazās pilsētas savu darbību izvērs galvenokārt lauksaimniecības, mežsaimniecības un

zivsaimniecības, kā arī tirdzniecības nozarēs. Šīs pilsētas galvenokārt koncentrējas uz vietējo vajadzību apmierināšanu.

Līdz šim veiktajos pētījumos norādīts, ka būtisks izaicinājums teritoriālajā plānošanā ir policentriskās pilsētu struktūras veidošana, kas izpaužas apdzīvotības, satiksmes un ekonomiskās izaugsmes kontekstā (Zaļuksne 2014, 158; Zobena 2009, 19). Atbilstoši veiktajai gadījumu analīzei noskaidrots, ka būtiskākie izaicinājumi ir pilsētu infrastruktūras uzlabošana, reģionālā transporta infrastruktūras kvalitāte, demogrāfiskā lejupslīde, darba vietu radīšana u. c. Plānošanas reģionu ietvaros īpaši aktualizēti ir teritoriālās sasniedzamības un ekonomiskās attīstības jautājumi, kas secīgi integrēti arī pilsētu attīstības programmās.

Secinājumi

1. Laika posmā no 2009. līdz 2013. gadam visās mazo un vidējo pilsētu grupās novērojams iedzīvotāju skaita samazinājums. Tajā pašā laikā visās grupās pieaudzis ekonomiski aktīvo statistikas vienību skaits, samazinājies bezdarba līmenis un pieaugusi vidējā neto alga.
2. Pilsētas, kas atrodas relatīvi tālāk no attīstības centriem, uzrāda vājākus attīstības rādītājus un tās raksturo zems iedzīvotāju skaits, vāja ekonomiskās aktivitātes koncentrēšanās un augsts bezdarba līmenis. Šajās pilsētās ir arī zemāki pašvaldības budžeta ienākumi un izdevumi, kas ietekmē to turpmāko attīstību.
3. Rīgas tuvums pozitīvi ietekmē mazo un vidējo pilsētu attīstību, jo Rīga koncentrē nozīmīgu iedzīvotāju skaitu un ekonomisko aktivitāti. Rīgas suburbanizācijas process sekmē iedzīvotāju pārcelšanos uz Pierīgas teritorijā esošajām pilsētām, tomēr problēmas šo pilsētu individuālās attīstības iespējām rada ievērojamā Rīgas ietekme.
4. Pastāv statistiski nozīmīga un spēcīga korelācija starp iedzīvotāju skaitu un ekonomiski aktīvo statistikas vienību skaitu pašvaldībā. Sadalījumā pa tirgus sektora grupām lielās un vidējās pilsētās nozīmīgāko īpatsvaru sastāda komercsabiedrības, pašnodarbinātas personas un individuālie komersanti. Mazās un ļoti mazās pilsētās lielāko īpatsvaru sastāda pašnodarbinātas personas, komercsabiedrības un zemnieku un zvejnieku saimniecības. Tas liecina arī par atšķirībām pilsētu ekonomiskajā struktūrā.
5. No ekonomikas attīstības lielā mērā izriet arī pilsētas izvēlētais ekonomiskais profils. Vairumā gadījumu pilsētas kombinē ekonomiskos profilus, tomēr lielās un vidējās pilsētās kopumā vairāk attīstās daudznozaru ekonomika, kamēr mazās un ļoti mazās pilsētās galvenokārt tiek attīstīta ražošana, lauksaimniecība un pakalpojumu sniegšana.
6. Pastāv korelācija starp vidējo atalgojumu pašvaldībā un tajā esošo uzņēmumu skaitu šādās jomās: informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, būvniecība, profesionāli zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, transports un uzglabāšana.
7. Pilsētas ekonomiskās attīstības iespējas ietekmē to atrašanās vieta, lielo pilsētu tuvums, atrašanās vietu priekšrocību izmantošana, kā arī izvēlēta

ekonomiskā specializācija. Lielās un vidējās pilsētas un to tuvumā esošās pilsētas, kas spēj izmantot teritoriālās priekšrocības, kā arī pilsētas, kas specializējas augsto tehnoloģiju nozarē, spēj radīt inovācijas un koncentrē izglītības iestādes, un tās raksturo augstāki ekonomiskie rādītāji.

8. Būtiskākie mazo un vidējo pilsētu izaicinājumi Latvijā ir pilsētu infrastruktūras uzlabošana, reģionālā transporta infrastruktūras kvalitāte, demogrāfiskā lejupslide un darba vietu radīšana. Mazās un ļoti mazās pilsētas pastiprināti uzsver teritoriālās sasniedzamības, uzņēmējdarbības attīstīšanas jautājumus un dažādus institucionālos ierobežojumus.
9. Turpmākie attīstības virzieni lielo un vidējo pilsētu gadījumā attiecas uz daudzozaru ekonomiku attīstīšanu, īpaši uzsvērot augsto tehnoloģiju nozares un inovāciju radīšanu. Tomēr pastāv jautājums par to, kā panākt inovāciju ekonomiku ar samērā zemiem ieguldījumiem un tur, kur nav zināšanu ietilpīgu uzņēmumu un nozaru. Mazās un ļoti mazās pilsētas plāno likt svaru uz to rīcībā esošo resursu izmantošanu, infrastruktūras un dzīves vides attīstīšanu, kā arī rūpniecības un pakalpojumu sektoru attīstīšanu.

Priekšlikumi

1. Pierīgas teritorijā esošās pilsētas ietekmē galvaspilsētas tuvums un ir nepieciešams izmantot tās priekšrocības. Nepieciešams nošķirt Rīgas tuvumā esošās pilsētas atkarībā no to attāluma līdz galvaspilsētai, no kā izriet to attīstības iespējas. Pilsētas, kas atrodas nelielā attālumā no Rīgas, kalpo mājokļa funkciju pildīšanai un tajās ir iespējams turpināt attīstīt nekustamā īpašuma tirgu, veidojot tās par pievilcīgu dzīvesvietu. Savukārt pilsētas, kuras tieši neskar Rīgas suburbanizācija, ir būtiskas, nodrošinot policentrisķu attīstību plānošanas reģiona ietvaros.
2. Pilsētas, kas atrodas relatīvi tālāk no attīstības centriem, saskaras ar demogrāfisko lejupslidi un zemi ekonomiskās aktivitātes rādītājiem. Šo pilsētu attīstību iespējams sekmēt, uzlabojot nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centru sasniedzamību, kas ir izšķiroši darbavietu un pakalpojumu nodrošināšanā. Pilsētām, kas atrodas relatīvi tālāk no attīstības centriem, ir būtiski izmantot tām piemētošos atrašanās vietas resursus un atbilstoši tiem definēt ekonomisko specializāciju, kas ir būtiska attīstības sekmēšanā.
3. Lielās un vidējās pilsētas, kas ir nacionālas nozīmes attīstības centri, raksturo daudzozaru ekonomikas attīstība, kas ietver arī augsto tehnoloģiju nozaru un inovāciju radīšanu. Ņemot vērā, ka šīs nozares būtiski ietekmē pilsētu turpmāko attīstību, būtu nepieciešams definēt detalizētāku specializāciju šajā jomā. Piemēram, pilsētām, kurās atrodas augstākās izglītības iestādes, ir potenciāls attīstīt inovācijas sadarbībā ar tām, koncentrējoties uz reģiona vajadzībām.
4. Mazās un ļoti mazās pilsētas raksturo galvenokārt rūpnieciskā ražošana un ar lauksaimniecību saistīto nozaru attīstība. Turpmākās attīstības perspektīvas ietver šīm pilsētām raksturīgo nozaru saistību ar tuvumā esošo lielo

un vidējo pilsētu dominējošām nozarēm, veicinot starppilsētu sadarbību ekonomikas jomā. Tādā veidā uzlabotos dažāda izmēra pilsētu saistība un savstarpējā atkarība.

5. Visu, īpaši ļoti mazo un mazo, pilsētu attīstībā būtiska loma ir sasniedzamībai, kas ietver ceļu infrastruktūras un sabiedriskā transporta pakalpojumu attīstīšanu. Nākotnes perspektīvā nepieciešams turpināt attīstīt reģionālo infrastruktūru, lai uzlabotu iedzīvotāju piekļuvi nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centriem. Redzamas iespējas attīstīt arī digitālo ekonomiku un paplašināt elektronisko pakalpojumu klāstu. Tādējādi iespējams novērst ļoti mazo un mazo pilsētu izolēšanos attālos lauku reģionos.

Avotu saraksts

1. Bērziņš, M. (2011). Iedzīvotāju ģeogrāfiskās mobilitātes loma suburbanizācijas norisēs Latvijā. Pieejams: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1104327739/Maris%20Berzins%202011.pdf> (aplūk. 2014.27.XII).
2. Centrālā statistikas pārvalde (2014). Mājas lapa, sadaļa Iedzīvotāji un sociālie procesi. Patstāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzīvesvietas gada sākumā. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/dati/statistikas-datubazes-28270.html> (aplūk. 2014.27.XII).
3. European Commission (1999). European Spatial Development Perspective. Available: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf (retr. 2015.10.III).
4. ESPON (2006). The Role of Small and Medium-Sized Towns. Final Report. Available: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/StudiesScientificSupportProjects/SmallMediumCities/fr-1.4.1_revised-full.pdf (retr. 2014.19.XII).
5. ESPON (2014). Town. Small and medium sized towns in their functional territorial context. Available: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/TOWN/TOWN_Final_Report_061114.pdf (retr. 2014.19.XII).
6. Haite, I. (2013). Polycentric development in Latvia and its evaluation. Available: http://du.lv/files/000/008/713/kopsavilkums_haite_saved.pdf?1386746091 (retr. 2014.19.XII).
7. Krūzmētra, Ž. (2011). Settlement changes in rural suburban areas in Latvia. Available: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1139073800/Zenija%20Kruzmetra%202011.pdf> (retr. 2014.28.XII).
8. Rasnača, L. (2010). Labour market relations in Latvian small towns and rural areas. Available: <https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F1503479051/Liga%20Rasnaca%202010.pdf> (retr. 2014.28.XII).
9. Valsts reģionālās attīstības aģentūra (2013). Attīstības centru ietekmes areālu noteikšana un analīze. Plānošanas reģionu, republikas pilsētu un novadu pašvaldību attīstības raksturojums. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/regionu_attist_final_2012.pdf (retr. 2014.26.XII).

10. Zaļūksne, V. (2014). Promocijas darbs The urban system in Latvia and its development prospects. Available: http://lufb.llu.lv/disertacijas-aizstav-sanai/regional-economics/Zaluksne_Viktorija_prom_darbs_aizstav2014_LLU_bibliotekai.pdf (retr. 2014.26.XII).
11. Zobena, A. (2009). Priekšlikumu sagatavošana Latvijas pilsētu politikas izstrādei. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/uploads/petnieciba/petijumi/Priekslikumi%20pilsetpolitikai_GALA_zinojums.pdf (retr. 2014.21.XII).

ATTĀLINĀTĀS KOMUNIKĀCIJAS SEKMĒJOŠIE UN KAVĒJOŠIE FAKTORI ORGANIZĀCIJĀS

CONTRIBUTORY AND OBSTRUCTIVE FACTORS OF REMOTE COMMUNICATION IN ORGANIZATIONS

Autore: Baiba Norberte, Vidzemes Augstskola, profesionālais bakalaura grāds
komunikācijā un sabiedriskajās attiecībās

Kontaktinformācija: baiba.norberte@va.lv, mob. tel. +371 28752793

Darba zinātniskā vadītāja: Ieva Kukule, Mg.sc.soc.

Kopsavilkums

Attīstoties informācijas un komunikācijas tehnoloģijām (turpmāk tekstā – IKT), attālinātā darba forma kļūst aizvien atpazīstamāka ne tikai Rietumos, bet arī Latvijā. Viens no attālinātā darba izaicinājumiem ir attālinātā komunikācija, tāpēc raksta autores mērķis ir izpētīt attālinātās komunikācijas sekmējošos un kavējošos faktorus attālinātā darba organizācijās. Pētījumā kvalitatīvi tika analizētas piecas organizācijas, kas ļāuj saviem darbiniekiem stādāt ārpus organizāciju telpām. Tika veiktas piecas daļēji strukturētas intervijas ar attālinātā darba organizāciju vadītājiem / pārstāvjiem. Katrā organizācijā darbinieki tika aicināti piedalīties pētījumā, sniegtot atbildes uz anketas jautājumiem.

Praktiskajā daļā tika rasts ieskats attālinātās komunikācijas norisē darba uzdevumu izpildē un komunikācijas kavējošajos un sekmējošajos faktoros organizācijās. Iegūtie dati tika papildināti, apskatot organizāciju izstrādātos noteikumus un pat iekšējo tiešsaistes sistēmu. Organizācijās visbiežāk komunikācijas nodrošināšanai tiek izmantots e-pasts. Attālināto komunikāciju kavē nenoteiktība vadītāju / kolēģu komunikācijā, pārpratumi. Attālināto komunikāciju sekmē organizāciju pieredze un komunikācijas kanālu pielāgošana atbilstoši situācijai.

Abstract

With the development of information and communication technologies, telework is becoming more recognized not only in the Western countries but also in Latvia. One of the challenges of the telework is remote communication, therefore, the aim of this study is to explore contributory and obstructive factors of remote communication in organizations. The study qualitatively analyzed five organizations that allow their employees to work outside the organizations premises. The research was carried out in five semi-structured interviews with remote work organization leaders or other specialists. Each organization employees were invited to participate in the study by filling out to the questionnaire.

The practical part of this study gained some insight into the work tasks of running remote communication and contributing and obstructive factors of communication in organizations. The obtained data were supplemented by looking at the compa-

nies' designed regulations and even the internal online systems. E-mail is the most used communication tool within organizations. Remote communication is hindered by uncertainty in manager / peer communication, misapprehensions. Remote communication is contributed by the experience of organizations and readjustment of communication channels according to situation.

Atslēgas vārdi

Attālinātais darbs, organizācija, attālinātā komunikācija.

Ievads

Vairums Rietumu valstu organizāciju jau vairākus gadus praktizē attālināto darba veidu, ļaujot saviem darbiniekiem strādāt ārpus darba devēja telpām, izmantojot viegli lietojamas un lētas tehnoloģijas, kas savieno darbiniekus ar darba vietu (Spinuzzi 2012, 402). Attālinātais darbs, kas dažādās pasaules vietās tiek dēvēts citādi (outwork, e-commuting, e-work, working from home, working at home, telecommuting (ASV), telework (Eiropā), saglabā vienlīdzīgu nozīmi. Tās ir darba vai liguma attiecības, kurās darbinieks vai liguma izpildītājs veic savus pienākumus ārpus darba devēja vai pasūtītāja telpām. Tas nozīmē, ka darbs tiek veikts mājās vai citās tam piemērotās telpās – attālinātā darba centrā, kafejnīcā, bibliotēkā un citur, izmantojot tālruni, datoru un internetu (Attālinātais darbs, 2013).

Latvijā attālinātā darba pieredze nebūt nelīdzinās citu valstu pieredzei, taču šāda darba forma pamazām kļūst aizvien populārāka un tiek uzskatīta par veiksmīgu veidu, kā laukos noturēt esošos iedzīvotājus un piesaistīt jauniešus (Micropol-interreg; Soho-Solo-Gers). Bieži vien attālinātais darbs noris starp dažādām valstīm, laika zonām un starp dažādās kultūrās dzīvojošiem kolēģiem (Ruppel, Gong, Tworoger 2013, 437). Viens no attālināta darba izaicinājumiem ir tieši attālinātā komunikācija, kura ne vienmēr šķiet pievilcīga potenciālajam attālinātā darba veicējam, jo vadītājiem, darbiniekiem un kolēģiem ir dažādi dienas ritmi, darba grafiki, un ir grūti pieņemt dažādu tehnoloģiju nepieciešamību darba veikšanā. Iespējams, ir sarežģīti atrast komunikācijas tehnoloģijas, kas būtu piemērotas visiem virtuālās komandas kolēģiem. Ne visas organizācijas spēj rast risinājumus šo izaicinājumu mazināšanai, tāpēc rodas nepieciešamība atgriezties tradicionālajā darba formā jeb pāriet atpakaļ biroja režīmā. Interneta pakalpojuma sniedzējs „Yahoo!” medijos izraisīja plašas diskusijas par savu izvēli atsaukt attālinātā darba veicējus atpakaļ uz organizācijas telpām. Pamatojums šādai izvēlei bija zūdošā darbinieku motivācija, kavētie darba izpildes termiņi un līdz ar to kavēts komandas darbs (Bednarz 2013b). Līdzīgi rīkojās arī „Best Buy” (Bednarz 2013a) un „Hewlett-Packard” (Hesseldahl 2013). Rietumu valstīs, kur attālinātā darba pieredze ir uzkrāta gadiem, organizācijas uz šādu strādāšanas formu ir sākušas raudzīties daudz kritiskāk. Līdz ar to raksta autore mērķis bija izpētīt attālinātās komunikācijas sekmējošos un kavējošos faktorus attālinātā darba organizācijās. Lai sasniegtu mērķi, darbā tika izvirzīti divi pētījuma jautājumi:

1. Kā darba pienākumu izpildē noris attālinātā komunikācija?

2. Kādi ir attālinātās komunikācijas sekmējošie un kavējošie faktori attālinātā darba organizācijās?

Metode

Lai izprastu, kā organizācijas darba vidē notiek attālinātā komunikācija, tika uzrunātas 13 organizācijas. Uz aicinājumu piedalīties pētījumā atsaucās piecas Latvijā esošas pilna / nepilna laika attālinātā darba organizācijas. Organizācijas darbojas dažādās nozarēs (informācijas tehnoloģiju organizācija, sporta organizācija, būvmateriālu ražošanas organizācija, nekustamo īpašumu organizācija un tulkošanas pakalpojumu organizācija) un nodarbina dažāda skaita attālinātā darba veicējus.

Datu ievākšanas procedūrai tika izmantota daļēji strukturētā intervija ar organizācijās strādājošajiem attālinātā darba vadītājiem vai organizāciju pārstāvjiem, kā arī darbinieku viedokļu anketa. Dž. Edeira (Edeirs 1999, 248–249) izstrādātais Prioritāšu noteikšanas modelis tradicionālā komandā ļāva pielāgot jautājumus tā, lai varētu izprast, kādi komunikācijas kanāli tiek izmantoti svarīgas, vidēji svarīgas un mazsvarīgas informācijas nodošanai attālinātā darba organizācijās. Organizācijām tika lūgts iepazīstināt, ja tādi ir, ar izstrādātiem iekšējās kārtības noteikumiem, politikām, dokumentiem vai sistēmām, kas nosaka attālināto darba formu vai attālinātās komunikācijas norisi.

Rezultāti un analīze

Rezultātu un diskusijas daļā tika veikta katras organizācijas analīze, izmantojot vienotu modeli. Tika analizēta attālinātās komunikācijas norise, problēmas un attālināto komunikāciju sekmējošie faktori. Apkopojot šo informāciju, izveidots kopsavilkums, kas sniedz salīdzinošu perspektīvu.

Attālinātā darba forma katrā organizācijā darbojas citādāk, jo dažas organizācijas ir noteikušas, cik ilgi darbinieks var strādāt ārpus organizācijas telpām, bet citās attālinātā strādāšana nav ierobežota laikā. Darba un privātās dzīves līdzsvars, attālums līdz darba vietai vai klientiem, īpašas situācijas, ārstata darbinieki, nepietiekami lielas telpas darbiniekiem vai neesošas telpas ir iemesli, kāpēc attālinātā darba forma ir ieviesta šajās organizācijās. Dažām organizācijām šī darba forma ir vienīgais veids, kā vispār nodrošināt darba izpildi.

Lai gan organizācijām piemīt atšķirīga attālinātā darba pieredze, pētījuma laikā tika novērotas vairākas kopīgas pazīmes. Apkopojot intervijās un anketās sniegto organizāciju viedokli var secināt, ka attālināto komunikāciju sekmējošie faktori organizācijā ir ilgākā laika posmā gūtā pieredze, organizējot un kontrolējot darba izpildi. Organizāciju iekšienē savstarpējā komunikācija tiek uzturēta ar tādu kanālu starpniecību, kas šķiet piemēroti, ir ierasti ilgākā laika posmā un palīdz nodot vēstījumu. Visbiežāk lietotais kanāls komunikācijas procesos ir e-pasts, kas sniedz priekšrocību precīzi aprakstīt darba uzdevumus. Taču e-pasts nesniedz tūlītēju atgriezenisko saiti, kas var būt būtiska steidzamās situācijās. Steidzamos gadījumos un svarīgos brīžos papildus e-pastam tiek izmantots telefona zvans un / vai īsziņa. Lai gan par bagātāko komunikācijas kanālu tiek uzskatīta video / audio konference,

to bieži izmanto tikai IT organizācija un būvmateriālu ražošanas organizācija. Šis kanāls ir piemērots steidzamas un svarīgas informācijas nodošanai, jo ietver ietver gan redzes, gan dzirdes nianšes.

Gan organizāciju vadītāji / pārstāvji, gan darbinieki norādījuši vairākas attālinātās komunikācijas problēmas. Novērotās problēmas ir nenoteiktība citu darba gaitās, piemēram, vilcināšanās ar atbildi, sazināšanās jebkurā diennakts laikā, raizes, ko sagādā konfliktu risināšana, komunikācijas pārrāvumi, pārpratumi. Aptaujātās organizācijas ļāva saprast, ka tiek meklēti risinājumi, lai attālināto darbu un komunikāciju sekmētu. Dažas organizācijas cenšas zināmā mērā kontrolēt darbiniekus, izmantojot IKT risinājumus. Sporta organizācija ir izveidojusi tiešsaistes darba izpildes sistēmu, bet nekustamo īpašumu organizācija izmanto telefona zvanu izdrukas vai seko līdzī informācijai sludinājumos. Savukārt tulkošanas organizācija mēdz sazināties ar darbinieku un izrādīt interesi par darba procesu. Šis ir organizācijas, kurās darbinieki strādā tikai attālināti, tāpēc kontrole šķiet nepieciešama. IT un būvmateriālu ražošanas organizācijā tiek uzskatīts, ka strādāšanas vieta rezultātus neietekmē. Klātienē tikšanās šajās organizācijās ir daudz biežākas kā pārējās trīs organizācijās, tāpēc īpaši kontroles mehānismi netiek minēti.

Kāda organizācija pat plāno efektīvākas kontroles un iekšējās saziņas sistēmas izveidi, izmantojot noteiktus komunikācijas kanālus atbilstoši situācijai un radot iespējas tikt arī klātienē. Cita organizācija uzmanību vērš uz Latvijas likumu nepilnībām. Kopumā tiek domāts par attālināto darbu un attālināto komunikāciju, kas palīdz sasniegt organizācijas mērķus.

Priekšlikumi

Organizāciju darbinieki izjūt nepieciešamību pēc regulārām klātienē tikšanās reizēm, kas uzlabotu attālināto komunikāciju. Tām organizācijām, kurās dažādu iemeslu dēļ klātienē tikšanās notiek reti vai nenotiek nemaz, jācenšas izmantot redzes un dzirdes bagātākos komunikācijas kanālus, piemēram, video / audio konferences, kam seko telefona saruna.

Lai darbinieks vēlētos uzturēt komunikāciju ar kolēģiem vai vadītāju, ir nepieciešams izteikt aicinājumu uz regulāru saziņu, piemēram, norādot sev tīkamāko un ērtāko komunikācijas kanālu, kurā labprāt saņemtu jaunāko informāciju par svarīgiem, vidēji svarīgiem vai nesvarīgiem jautājumiem. Piemēram, ļoti steidzamu jautājumu gadījumā, kad otrs cilvēks nav tiešsaistē, operatīvākais kanāls ir telefons (zvans vai īsziņa). Taču bagātākais ir video / audio zvans. Vidēji svarīgos jautājumos par komunikācijas kanālu var izmantot e-pastu, to papildinot ar telefona zvanu. Savukārt, ņemot vērā pētījuma rezultātus, mazsvarīga informācija arī jānodod daudz tiešāk, piemēram, e-pastā, nevis kopīgā sistēmā, kurā nevar kontrolēt, cik bieži tajā darbinieks ielūkojas. Gan vadītājam, gan kolēģiem ir jāpauž pozitīva attieksme un aicinājums uz regulāru komunikāciju.

Attālinātā darba veicēji jāiesaista kopīgu lēmumu pieņemšanā, piemēram, grupas sarakstē, video / audio konferenču sapulcēs vai e-pasta sarakstē, piemēram, izmantojot pārsūtīšanas vai pievienošanas iespējas „cc”.

Saņemot jebkādu informāciju tikai vienā komunikācijas kanālā, var rasties informāci-

jas pārslodze. Lai cīnītos ar informācijas pārslodzi vienā noteiktā kanālā, piemēram, e-pastā, ērti ir izmantot vēstuļu šķirošanas un automatiskās novirzīšanas iespējas uz izveidotām vēstuļu mapēm. Turklāt e-pasta tematā jānorāda ziņas steidzamība. Vienošanās par komunikācijas kanālu (piemēram, e-pasta vēstuļu, neatbildēto zvani vai izsiņu u. tml.) periodisku pārlūkošanu radītu paredzamību, cik ātri kolēģis vai vadītājs atbildēs un kad noteikti, piemēram, e-pasta vēstule tiks izlasīta. Dažas organizācijas ir izstrādājušas noteikumus, kas palīdz organizēt attālinātā darba norisi un pat nodrošināt datu drošību. Ieviešot virtuālo kalendāru vai darbu sistēmu, vadītājs var neuzkrietoši kontrolēt un sekot līdzi uzdevumu izpildei, bet darbinieki apzināties citu kolēģu tā brīža nodarbošanos.

Avotu saraksts

1. Attālinātais darbs – jaunas iespējas reģionu attīstībai, buklets (2013). Micropol-interreg. Pieejams: [file:///C:/Users/Baiba/Downloads/MICRIP-OL_buklets_attalinatais_darbs%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Baiba/Downloads/MICRIP-OL_buklets_attalinatais_darbs%20(1).pdf). (aplūk. 2014.01.X).
2. Bednarz, A. (2013a). Best Buy cancels telework program. NetworkWorld. Pieejams: <http://www.networkworld.com/article/2164133/infrastructure-management/best-buy-cancels-telework-program.html> (aplūk. 2013.05.III).
3. Bednarz, A. (2013b). Is Yahoo's telework ban shortsighted or savvy? Data says both. NetworkWorld. Pieejams: <http://www.networkworld.com/article/2163977/smb/is-yahoo-s-telework-ban-shortsighted-or-savvy--data-says-both.html> (aplūk. 2013.28.II).
4. Edeirs, Dž. (1999). Efektīva komunikācija: vissvarīgākā vadības mākslas metode. Rīga: Asja, 248.–249. lpp.
5. Hesseldahl, A. (2013). Yahoo Redux: HP Says "All Hands on Deck" Needed, Requiring Most Employees to Work at the Office. AllThingsD. Pieejams: <http://allthingsd.com/20131008/yahoo-redux-hp-says-all-hands-on-deck-needed-requiring-most-employees-to-work-at-the-office-memo/> (aplūk. 2013.08.X).
6. Micropol-interreg (2014). Micropol mājaslapa, sadaļa About Micropol. Pieejams: <http://micropol-interreg.eu/-About-Micropol> (aplūk. 2014.03. XII).
7. Ruppel, C. P., Gong, B., Tworoger, L.C. (2013). Using Communication Choices as a Boundary-Management Strategy: How Choices of Communication Media Affect the Work-Life Balance of Teleworkers in a Global Virtual Team. Journal of Business and Technical Communication. Vol. 27., No. 4, pp. 437. Pieejams: Sage Journals database (aplūk. 2014.17.X).
8. Soho-Solo-Gers, News (2014). Pieejams: <http://www.soho-solo-gers.com/en/soho-solo-programme-wants-get-stronger-2014> (aplūk. 2015.05.I).
9. Spinuzzi, C. (2012). Working Alone Together: Coworking as Emergent Collaborative Activity. Journal of Business and Technical Communication. Vol. 26, No. 4, pp. 402. Pieejams: Sage Journals database (aplūk. 2014.20. XII).

IEKŠĒJĀS KONTROLES SISTĒMAS TRŪKUMA RADĪTĀS PROBLĒMAS VALSTS TIEŠĀS PĀRVALDES IESTĀDĒS

PROBLEMS RESULTED BY THE DEFICIENCY OF THE INSTITUTION INTERNAL CONTROL SYSTEM IN THE INSTITUTIONS OF THE STATE DIRECT ADMINISTRATION

Autore: Signe Koritko, Latvijas Universitāte, sociālo zinātņu maģistra grāds sabiedrības vadībā, profesionālais maģistra grāds tiesību zinātnē un jurista kvalifikācija

Kontaktinformācija: signe.koritko@inbox.lv

Darba zinātniskā vadītāja: Lilita Seimuškāne, Mg.soc.zin.

Kopsavilkums

Darbā ir pētītas valsts tiešās pārvaldes iestāžu (turpmāk – iestāde) iekšējās kontroles sistēmas, to regulējums, iekšējās kontroles sistēmas ietekme uz iestāžu profesionālo darbību, kā arī izstrādāti priekšlikumi iestāžu iekšējās kontroles sistēmas uzlabošanai. Šī mērķa izpildei analizēti Valsts kontroles ieteikumi un veikta trīs ministriju iekšējā audita struktūrvienību anketēšana, iestāžu anketēšana un veikta salīdzinošā datu analīze. Pēc analīzes noskaidrots, ka iekšējās kontroles trūkums vai kvalitātes iztrūkums rada finanšu pārkāpumus, finanšu līdzekļu izlietojuma mērķa trūkumu iestādēs, darbību neatbilstību normatīvajiem aktiem un birokrātisko slogu iekšējos normatīvajos aktos.

Abstract

The work explores the internal control system of public administration institutions (hereinafter – the institutions), the internal control system's influence on the institutions and professional activities, and develops proposals for the institutions to improve the internal control system. The aim was to analyze the State Audit Office recommendations and random checks carried out of three internal audit units of ministries, questionnaires and carried out comparative analysis of the institutions data. During analysis was found a lack of internal control or quality deficiency due to the financial irregularities, the lack of aim of financial resources, operation and non-compliance with laws and regulations of the bureaucratic burden on domestic law.

Atslēgas vārdi: iekšējā kontrole, kontrole, pārvaldība, valsts pārvalde.

Ievads

Darba aktualitāti pamato fakts, ka 2013. gadā Finanšu ministrijas sagatavotajā

informatīvajā ziņojumā valdībai (LR MK 2013) tika secināts, ka 10% gadījumu par valsts pārvaldes īstenotajām funkcijām un uzdevumiem nevar sniegt viedokli iekšējās kontroles sistēmas aspektā (2012. gadā – 26%, bet attiecīgi 2013. gadā – 20% gadījumu), kā arī par valsts pārvaldē īstenotajām funkcijām un uzdevumiem izteiktais viedoklis nav bijis pietiekami pamatots, turklāt konstatēti būtiski trūkumi iekšējās kontroles sistēmās. Šajā aspektā valsts pārvaldes vadīšanas tradicionālā teorētiskā doma, kas iestrādāta valsts pārvaldes hierarhiskajā kārtībā (LR MK 2012), ir attīstījusies ilgākā laika posmā visā pasaulē un arī Latvijā, tostarp attieksmē pret iekšējo un ārējo iestādes kontroles dimensiju.

Ja gadījumos ar ārējo kontroli ir svarīgi orientēties uz ārējo apstākļu ietekmi, tad iekšējā kontrole tiek realizēta vienas iestādes ietvaros, specifiski pielāgojot to konkrētās iestādes vajadzībām, bet savā vērtējumā atkarīga arī no ārēji kontrolējošajām institūcijām (Brūna 2010, 166). Iekšējās kontroles sistēmai ir ietekme uz valsts pārvaldes funkciju izpildes kvalitāti, tāpēc nozīmīgi ir analizēt tās trūkuma radītās sekas.

Darba mērķis ir izpētīt iestāžu iekšējās kontroles sistēmas, to regulējumu, iekšējās kontroles sistēmas ietekmi uz iestāžu profesionālo darbību, kā arī izstrādāt priekšlikumus iestāžu iekšējās kontroles sistēmas uzlabošanai. Darba mērķa sasniegšanai ir noteikti šādi uzdevumi: analizēt iekšējās kontroles sistēmas attīstību; izpētīt iekšējās kontroles sistēmas elementus; salīdzināt iekšējās kontroles sistēmas procesu ietekmi uz iestāžu darbību; raksturot iekšējās kontroles sistēmas trūkumu radītās problēmas, izmantojot monogrāfisko, dokumentu analīzes, analītisko datu apstrādes, aptaujas un strukturētās ekspertu intervijas pētījuma metodes.

Jāatzīmē, ka darba pētījuma ierobežojumi ir saistīti ar jēdzienu “iestādes”, jo turpmāk ar šo jēdzienu darbā tiek apzīmēta visa valsts pārvaldes institucionālā sistēma kopumā (valsts tiešās pārvaldes iestādes kopā ar ministrijām, izņemot Ārlietu ministriju). Darbā nav pētītas pašvaldības, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrības, jo, veidojot pētāmo subjektu loku, secināts, ka pašvaldībām, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībām piemīt savas īpatnības iekšējās kontroles sistēmas uzbūvē, kas ir atsevišķas izpētes vērtas.

Pētījuma galvenais kritērijs bija trūkumu novēršanas praktiskās pielietošanas iespējas iestādēs un aktualitāte sabiedrībā, tāpēc teorētiskajā ieskatā aplūkoti iekšējās kontroles sistēmas teorētiskie modeļi, juridiskais ietvars un trūkumu analīzes rīki – Valsts kontroles atziņas par iestāžu rīcības efektivitāti un likumību, iestādēm sniegto un neieviesto ieteikumu apjomi. Teorētisko iekšējās kontroles sistēmas kombināciju izpēte un katra konkrētā teorētiskā modeļa (angļu val. – COBIT, COSO, CoCo, SAC, Turnbull, SOX) iezīmju analīze devusi pārliecību par trūkumu esamību iekšējās kontroles sistēmās, jo Latvijā modeļi tiek kombinēti (European Commission, 2012).

Metodes

Pēc veiktās literatūras analīzes secināts, ka tikai iestādes vadītāji paši nosaka, kur iekšējās kontroles sistēma sākas un kur beidzas, kādus teorētisko modeļu elementus izmantot iestādē, un šīs noteiktās robežas bieži var deformēt iekšējās kontroles sis-

tēmu – radīt tajā trūkumus.

Darbā analizēti Valsts kontroles ziņojumi laika periodā no 2008. gada līdz 2013. gadam (LR Valsts kontrole 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013) atbilstoši tos sadalot pa ministrijām. Ņemot vērā iepriekš izpētītos Valsts kontroles sniegto ieteikumu apjomus, ieteikumu ieviešanas un neizpildes rādītājus, ieteikumu skaita īpatsvarus finanšu (lietderības) un likumības revīzijās (skat. tabulu), ministriju iekšējā audita struktūrvienību anketēšanai tika izvēlētas trīs ministrijas – Tieslietu ministrija (pamatfunkcija ir nodrošināt tiesiskumu, tomēr 45% ieteikumu ir saistīti ar likumības trūkumu novēršanu), Finanšu ministrija (visaugstākais neieviesto ieteikumu īpatsvars – 34% no kopējā ieteikumu skaita) un Iekšlietu ministrija (59% – trešais augstākais ieteikumu skaita apjoms starp ministrijām likumības revīzijās). Pēc tam analizēta iestāžu spēja sadarboties ar kontroles institūcijām iekšējās kontroles sistēmas uzlabošanai. Vienlaicīgi ar Tieslietu ministrijas, Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas iekšējā audita struktūrvienību vadītāju anketēšanu veikta arī ministriju padotībā esošo iestāžu anketēšana. Lai izpētītu iestāžu vērtējumu par ministriju iekšējā audita struktūrvienību darbību, katrā no iepriekš minētajām trim ministrijām un pēc nejaušības principa tika izvēlētas trīs ministrijas padotībā esošas iestādes (neatkarīgi no to padotības formas, kopā deviņas iestādes).

Iegūto anketēšanas rezultātu praktiskai vērtēšanai tika organizētas strukturētas ekspertu intervijas, kuras sniedza Saeimas Publisko izdevumu un revīzijas komisijas priekšsēdētājs Andris Bērziņš, Saeimas Publisko izdevumu un revīzijas komisijas loceklis Andrejs Klementjevs, un bijusī Labklājības ministrijas Iekšējā audita departamenta direktore (ar desmit gadu profesionālo darba pieredzi), konsultante iekšējā audita un kvalitātes vadības lietās Aija Rieba.

Rezultāti un analīze

Pētījums tika veikts par visiem Valsts kontroles publiski pieejamajiem ziņojumiem laika periodā no 2008. līdz 2013. gadam, lielāko uzmanību pievēršot Valsts kontroles sniegto ieteikumu ministrijām ieviešanai un realizēšanai ministrijās, jo svarīgi ir apzināties apstākli, ka tieši ārēji kontrolējošās institūcijas dod pārliecību par ministrijā esošo resursu kontroles līmeni un izveidotās iekšējās kontroles sistēmas efektivitāti (Pavāre 2015, 35–36).

Raugoties kopumā, pētījumā tika konstatēts, ka 33% gadījumu jeb četrās no divpadsmit ministrijām neieviesto Valsts kontroles ieteikumu īpatsvars ir lielāks par 20% no kopējā Valsts kontroles sniegto ieteikumu īpatsvara. Savukārt ministrijām, kurām neieviesto Valsts kontroles ieteikumu apjoms bija zem 20% no kopējā Valsts kontroles sniegto ieteikumu skaita, tāpat svārstījās robežās no 1% līdz 9% līdz minētajai 20% robežlīnijai sasniegšanai, tātad konstatētie trūkumi daļā vēl nav novērsti vai arī tiek ieviesti pārāk ilgi.

Otrkārt, Valsts kontroles sniegto ieteikumu analīze norāda uz liela apjoma finanšu un tiesiskajiem pārkāpumiem, kurus vajadzēja novērst iestāžu vadītājiem ar efektīvi izveidotām iestāžu iekšējās kontroles sistēmām, novēršot arī kontroles efektivitātes ierobežojumus (cilvēkfaktorus, nepietiekamus resursus, vadības attieksmi, izvērtējot

ārpakalpojuma apjomus).

Tabula. Valsts kontroles ieteikumu ministrijām kopējais skaits laika periodā no 2008. līdz 2013. gadam

Nr.p.k.	Ministrija	Ieteikumu skaits (gab.)	Finanšu ieteikumu skaits (gab.)	Finanšu ieteikumi % no kopējā ieteikumu skaita	Likumības ieteikumu skaits (gab.)	Likumības ieteikumi % no kopējā ieteikumu skaita
1.	Aizsardzības ministrija	138	59	43%	79	57%
2.	Ekonomikas ministrija	157	109	69%	48	31%
3.	Finanšu ministrija	366	274	75%	93	25%
4.	Iekšlietu ministrija	189	77	41%	112	59%
5.	Izglītības un zinātnes ministrija	285	189	66%	96	34%
6.	Kultūras ministrija	212	133	63%	79	37%
7.	Labklājības ministrija	304	184	61%	120	39%
8.	Satiksmes ministrija	247	41	17%	206	83%
9.	Tieslietu ministrija	128	71	55%	57	45%
10.	Veselības ministrija	525	283	54%	242	46%
11.	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija	237	78	33%	159	67%
12.	Zemkopības ministrija	324	147	45%	177	55%

Avots: autores veidots pēc Valsts kontroles ziņojumu datiem no 2008. līdz 2013. gadam.

Valsts kontrole var pārbaudīt iestādes funkciju izpildei izlietoto finanšu resursu efektivitāti un ziņot attiecīgās ministrijas vadībai, ka ir pārliecināta par iestādes rīcības lietderību, taču Valsts kontroles revīzijas ziņojumi pierāda pretējo – kopā valsts pārvaldē ir vairāki simti ieteikumu finanšu un likumības pārkāpumu novērša-

nai. Piemēram, 83% gadījumu Satiksmes ministrijas rīcība ar piešķirtajiem finanšu līdzekļu ir bijusi efektīva, kas ir visaugstākais rādītājs starp visām divpadsmit ministrijām attiecīgajā laika periodā, bet tajā pat laikā vismazākais rādītājs likumības revīzijās – 83% gadījumu no kopējiem ieteikumiem – ir saistīti ar rīcības neatbilstību normatīvo aktu prasībām.

Taču kopumā visās ministrijās ir konstatēti pārkāpumi, kas saistīti ar finanšu līdzekļu efektīvu izlietojumu. Var apgalvot, ka situācija ir kritiska un lielākā daļa iestāžu nevēlas vai neizprot finanšu līdzekļu efektivitātes piemērošanu, kā arī pārāk lēni ievieš Valsts kontroles sniegtos ieteikumus, un ir likumsakarīgi, ka pavirša iekšējās kontroles vide nenovērš neattur iestādes no nelietderīgas iestādes resursu apsaimniekošanas. Arī eksperts norādījis, ka iekšējās kontroles sistēmas attīstība nav atkarīga tikai no iestādes vadītāja, bet 20% apmērā to nosaka ārējie faktori (Bērziņš, intervija, 2015.12.V). Finansējuma trūkums, ko izraisa nelietderīga finanšu līdzekļu pārvaldība iestādē, ir viens no faktoriem (Rieba, intervija, 2015.12.V).

Treškārt, iestādes kontroles videi ir jābūt elastīgai – spējīgai operatīvi pielāgoties jauniem apstākļiem. Veiktajās Tieslietu ministrijas, Finanšu ministrijas un Iekšlietu ministrijas iekšējā audita struktūrvienību vadītāju anketēšanas rezultātā iegūto kvalitatīvo datu saturiskajā analizē tika secināts, ka neviena no trim ministrijām neuzskata, ka pilnībā ir izveidojusi pilnīgi efektīvu iekšējās kontroles sistēmu, bet tikai kopumā ar atsevišķiem trūkumiem tās atzinusi par efektīvām. Kā galveno argumentu uzlabojumu ieviešanai divas no trim pētītajām ministrijām atzinušas būtiskus trūkumus saistībā ar ministrijas un iestāžu iespējām operatīvi veikt pārmaiņas iestādes procedūrās (iekšējo normatīvo aktu pieņemšanas birokrātiskuma slogu), un kapacitātes trūkumu iekšējā audita struktūrvienībās novērtējumu sniegšanai par iekšējās kontroles sistēmu. Padoma (pieredzes) trūkumu apstiprina arī iestāžu anketās sniegtās atbildes.

Deviņu iestāžu anketēšanas rezultātā iegūto kvalitatīvo datu saturiskajā analizē secināts, ka tikai 44,4% gadījumu iestādēs valda uzskats, ka tās ir izveidojušas efektīvas iekšējās kontroles sistēmas. Par galvenajiem trūkumiem iekšējās kontroles vides sakārtošanai iestādes definē: 22,2% gadījumu – nespēju nekavējoties veikt izmaiņas iestādes pamatdarbības procesu aprakstos un iekšējos dokumentos; 22,2% gadījumu – nepietiekamu informāciju par finansēm un to kontroles mehānismiem; 55,6% gadījumu – iestādēs nav veikts ārējo risku novērtējums.

Būtu jāstiprina ministriju iekšējā audita struktūrvienību kapacitāte visās ministriju iekšējā audita struktūrvienībās, lai sniegtu pilnvērtīgāku ārējo analīzi iestādes vadītājiem par iekšējās kontroles sistēmu. Iekšējās kontroles sistēmas visefektīvāk var pārbaudīt ministriju iekšējā audita struktūrvienības pirms Valsts kontroles. Laika periodā no 2007. līdz 2012. gadam iekšējo auditoru kopējais skaits valsts pārvaldē ir samazinājies par 37% jeb no 345 auditoriem 2011. gadā līdz 128 auditoriem 2012. gadā (kopā gan ministrijās, gan to padotībā esošajās iestādēs). Ministrijās kā iestāžu uzraudzības institūcijās auditoru skaits ir samazinājies vēl būtiskāk. Proti, 2007. gadā ministriju centrālajos aparātos kopējais auditoru skaits bija 132, 2012. gadā tikai 82 auditori jeb 2007. gadā bija par 38% vairāk auditoru nekā 2012. gadā. 2015. gadā ministriju centrālajos aparātos strādā tikai 70 auditori jeb attiecīgi tikai 47% auditoru no kopējā auditoru skaita, kas bija 2007. gadā. Tomēr ministriju funk-

ciju skaits nav samazinājies vai ir pat palielinājies (piemēram, Tieslietu ministrijā, Ekonomikas ministrijā).

Secinājumi

1. Iekšējās kontroles sistēma ir kļuvusi elastīgāka, pārnesot juridisko attīstības atbildību no likumdevēja uz iestādes vadītāju un piešķirot tiesības attīstīt iestādes vadītājam iekšējās kontroles sistēmu, bet tā ir atkarīga no vairākiem mainīgiem kritērijiem – iestādes lieluma, centralizācijas un decentralizācijas pasākumu apjoma, iekšējo tiesību aktu birokrātiskā sloga apjoma un ārpaikalpojuma apmēra.
2. Iekšējās kontroles trūkums rada paaugstinātu risku nesasniegt iestādes izvirzītos mērķus, neefektīvi izmantot piešķirtos resursus un samazināt varbūtību, ka savlaicīgi tiks atklāta kļūda, krāpšana vai ļaunprātība un nodrošināta likumīga iestādes rīcība.
3. Metodiskās dokumentācijas bāzes uzlabošana ministrijās (vadlīnijas, metodikas, rokasgrāmatas) būtiski atvieglotu valsts tiešās pārvaldes iestāžu darbību.
4. Iekšējās vides ārējā novērtēšana (no ministrijas iekšējā audita struktūrvienības puses, no Valsts kontroles puses) ļauj aplūkot kopējo atmosfēru iestādē, izpētīt tās vadības un darbinieku izpratni par iekšējās kontroles sistēmu, novērtēt sakārtotību un disciplīnu.

Priekšlikumi

1. Iekšējās kontroles sistēmas efektīvākas darbības priekšnosacījumi ir augstākā un vidējā līmeņa vadītāju izglītošana, pieredzes apmaiņas mehānismu attīstība un iekšējā audita struktūrvienību kapacitātes palielināšana.
2. Finanšu ministrijai regulāri jāveic ministriju ikgadējie auditi, izvirzot trīs prioritārās ministrijas. Tas savukārt liks atgriezties pie katras ministrijas ar noteiktu regularitāti (piemēram, ik pēc 3 – 4 gadiem) un vērtēt to paveikto un neizdarīto attiecīgajā laika periodā kontroles vides uzlabošanai.
3. Ministrijas iekšējā audita struktūrvienībām kontrolēt un valdībai uzdot iestādēs samazināt iekšējo normatīvo aktu skaitu vismaz par 20% pret kopējo iekšējo normatīvo aktu skaitu iestādē, aizstājot tos ar juridiska rakstura ziņā vienkāršāk apstiprināmiem dokumentiem: metodika, vadlīnijas, rokasgrāmata, kvalitātes vadības dokumenti.
4. Valdībai nākamajos piecos kalendārajos gados paredzēt finansējumu ministriju iekšējā audita struktūrvienību auditoru 70 amata vietu skaita palielināšanai, sasniedzot 2007. gada līmeni.

Avotu saraksts

1. LR MK (2013). Latvijas Republikas Ministru kabineta informatīvais ziņojums “Par iekšējā audita darbību ministrijās un iestādēs 2012. gadā” (ap-

- stiprināts Ministru kabineta 2013. gada 13. augusta sēdē ar prot. Nr. 44, 150. §). Pieejams arī: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40287013> (aplūk. 2015.2.I).
2. LR MK (2012). Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi Nr. 326. "Noteikumi par iekšējās kontroles sistēmu tiešās pārvaldes iestādēs", pieņemti 2012.8.V. Latvijas Vēstnesis, Nr. 75, 16. maijs.; pieejams arī: <http://likumi.lv/doc.php?id=247746> (aplūk. 2015.2.I).
 3. Latvijas Republikas Valsts kontroles revīzijas ziņojumi par 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. un 2013. gadu. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/reviziju-rezultati/parskati-par-revizijam/> (aplūk. 2015.2.I).
 4. Brūna, I. (2010). Enterprise internal audit and control. Rīga: Latvijas Universitāte, p.166.
 5. Pavāre, I. (2015). Kā un kāpēc vērtē iestādes izdevumu lietderību? Rīga: uzņēmēju žurnāls Finances.lv, marts, 35.-36. lpp.
 6. European Commission (2012). Compendium of the public internal control systems in the EU member states 2012. Pieejams: http://ec.europa.eu/budget/library/biblio/publications/2011/compendium_27_countries_en.pdf. (aplūk. 2015.2.I.).
 7. Bērziņš, A. Saeimas deputāts, Saeimas Publisko izdevumu un revīzijas komisijas priekšsēdētājs, intervija 2015.12.V.
 8. Rieba, A. Konsultante iekšējā audita un kvalitātes vadības lietās, SIA "Trīs V" konsultante, intervija 2015.12.V.

EIROPAS SOCIĀLĀ FONDA IEGULDĪJUMS DARBINIEKU KVALIFIKĀCIJAS CELŠANĀ LATVIJAS UZŅĒMUMOS (NO 2007. LĪDZ 2013. GADAM)

EUROPEAN SOCIAL FUND INVESTMENT IN LATVIAN PRIVATE ENTERPRISE EMPLOYEE TRAINING FOR THE 2007-2013 PLANNING PERIOD

Autore: Monta Lezdīņa, Vidzemes Augstskola, profesionālais bakalaura grāds pārvaldībā un inovācijās

Kontaktinformācija: monta.lezdina@gmail.com; mob. tel. +371 26421401.

Darba zinātniskā vadītāja: Feliciana Rajevska, Dr.sc.pol.

Kopsavilkums

Uz zināšanām balstītai ekonomikai attīstoties, cilvēkam, lai veiksmīgi iekļautos darba tirgū, nepieciešams papildināt savas zināšanas un prasmes visa mūža garumā. Darbavieta tiek uzskatīta par leģitīmu vietu apmācību organizēšanai, tādējādi arī darba devējiem ir izšķiroša loma kvalifikācijas celšanas pasākumu nodrošināšanā. Latvijas darba devējiem laika posmā no 2007. līdz 2013. gadam bija pieejams Eiropas Sociālā fonda finansējums, lai attīstītu nodarbināto prasmes un iemaņas. Pētījuma mērķis bija noskaidrot Latvijas darba devēju pieredzi un viedokli par darbinieku kvalifikācijas celšanas pasākumu īstenošanu, izmantojot Eiropas Sociālā fonda atbalstu, lai attīstītu sava uzņēmuma darbību. Lai veiktu darba devēju viedokļu analīzi, tika veiktas strukturētas intervijas ar Latvijas uzņēmējiem, kuri individuāli iesnieguši pieteikumu Eiropas Sociālā fonda atbalstītajiem kvalifikācijas celšanas pasākumiem.

Pētījumā atklāts, ka darba devēji Eiropas Sociālo fondu vērtē kā stabilu atbalstu uzņēmumu pamatdarbības stimulēšanā. Darba devējiem, izmantojot pieejamo finansālo atbalstu, iespējams stimulēt tādu apmācību organizēšanu, kas visvairāk nepieciešamas darbiniekiem, tādējādi palielinot to lietderību, veicinot jauniegūto prasmju un zināšanu izmantošanu ikdienas darbā, kā arī uzņēmuma darbības produktivitāti.

Abstract

During the growth of a knowledge-based economy, people are required to constantly develop their knowledge and skills in order to successfully adapt to the current conditions in the labour market. The place of work is viewed as a legitimate opportunity for training, therefore, the employer actually plays a crucial role in ensuring employee development through a number of training scenarios that build knowledge and increase qualifications. As a result, the aim of this research project was to investigate the experience of Latvian employers and evaluation of employee training activities which have been conducted with the support of European Social

Fund in order to enhance corporate growth. In order to analyse the opinion of involved employers, structured interviews were conducted with Latvian companies that had individually submitted their applications for the available support from the European Social Fund. The following research shows that employers consider the training opportunities supported by the European Social Fund as solid and encouraging in terms of sustainable development of their enterprises. By using the available financial support, employers were able to adjust the specific training activities required by their employees, thus optimizing the use of resources and ensuring that the received knowledge will stimulate the development of individuals and result in higher productivity of work which will be beneficial for the company.

Atslēgas vārdi

Cilvēkkapitāls, kvalifikācijas celšana, apmācības, uzņēmumu attīstība, Eiropas Sociālais fonds, aktīvā darba tirgus politika.

Ievads

Uz zināšanām balstītas ekonomikas nozīme arī mūsdienās aizvien palielinās un tādejādi uzņēmēji arvien vairāk paļaujas uz savu darbinieku intelektuālo potenciālu. Var apgalvot, ka darbinieku uzkrātais cilvēkkapitāls ir noteicošais faktors organizācijas panākumu gūšanai, izaugsmei un attīstībai. Turklāt daudzi cilvēkkapitāla komponenti ne tikai paaugstina indivīda ekonomiskās darbības efektivitāti, bet arī ietekmē viņa personisko un sociālo labklājību (Dobbss et al., 2008). Indivīdiem regulāri ir nepieciešams atjaunot un papildināt savas zināšanas un prasmes, lai pilnvērtīgi iekļautos darba tirgū. Līdz ar to personu ekonomiskā aktivitāte darba tirgū lielā mērā atkarīga no atbilstošas tālākizglītības iegūšanas, nodrošinot tādu prasmju apguvi, kas ļauj sekmīgi konkurēt darba tirgū (Latvijas Republikas Finanšu ministrija 2011, 34).

Nosakot Latvijas ES struktūrfondu apguves stratēģiju, izstrādājot Valsts stratēģisko ietvardokumentu (VSID) 2007.-2013. gadam, konstatēts, ka Latvijas darbaspēka kvalifikācijas un konkurētspējas celšanu kavē, pirmkārt, darbinieku esošo prasmju un iemaņu neatbilstība darba tirgus prasībām un, otrkārt, uzņēmēju zemā motivācija investēt esošo un potenciālo darbinieku apmācībā (LR Finanšu ministrija 2007, 28). Lai risinātu šo problēmu, Finanšu ministrija paudusi nostāju, ka valsts piedāvāto iniciatīvu rezultātā jāpieaug darba devēju motivācijai nodrošināt darba ņēmējus ar kvalifikācijas celšanas iespējām (LR Finanšu ministrija 2007, 28). Priekšnoteikumu radīšana cilvēkresursu efektīvai izmantošanai un attīstībai ir viens no VSID stratēģijas centrālajiem elementiem (LR Finanšu ministrija 2007, 38), un Eiropas Sociālais fonds (ESF) tiek pozicionēts kā iniciatīva valsts cilvēkresursu attīstībai un ievērojams līdzeklis nodarbināto kvalifikācijas celšanai.

Akcentējot to, ka darba devējam ir izšķiroša loma, lai nodrošinātu un attīstītu iespējas darbiniekiem mācīties (Le Clus 2011, 357), ir pamats izcelt komersantu individuālos centienus stiprināt darbinieku kapacitāti. Pamatojoties uz iepriekš minēto, veikts pētījums ar mērķi noskaidrot darba devēju pieredzi un viedokli par darbinie-

ku kvalifikācijas celšanas pasākumu īstenošanu, izmantojot ESF atbalstu, lai attīstītu sava uzņēmuma darbību.

Lai izpildītu pētījuma mērķi, tika izvirzīti šādi pētījuma jautājumi: kā darba devēji vērtē ESF kā instrumentu darbinieku cilvēkkapitāla uzkrāšanā un kādas izmaiņas iesaistītajām pusēm vērojamas pēc aktivitāšu realizēšanas? Šī pētījuma fokusā ir darba devēju sniegtais vērtējums par motivējošiem faktoriem apgūt finansējumu un realizēt apmācības, par apmācību realizēšanas procesu saistītiem jautājumiem un īstenoto aktivitāšu rezultātiem un lietderību.

Metodes

Pētījums izstrādāts vairākos posmos. Pirmkārt, veikta priekšizpēte Vidzemes plānošanas reģiona uzņēmumu vidū par pieredzi Eiropas Savienības struktūrfondu izmantošanā. Aptaujā aicināti piedalīties dažādi uzņēmumi pēc to lieluma un darbības nozares. Dalībnieki atlasīti, sadarbojoties ar Latvijas Darba devēju konfederāciju un uzrunājot Vidzemes plānošanas reģiona uzņēmēju klubus un organizācijas. Priekšizpētē piedalījušies 62 uzņēmumi, no kuriem 44 bijusi pieredze Eiropas struktūrfondu izmantošanā. Pētījums veikts telefoniski, sazinoties ar uzņēmumu vadītājiem vai kādu citu pārstāvošo personu. Pilotpētījums atklāj, ka pēc uzņēmuma materiāli tehniskās bāzes uzlabošanas uzņēmējiem ir svarīgi veicināt savu darbinieku pilnveidošanos, lai tādējādi celtu sava uzņēmuma konkurētspēju.

Pētījuma otrajā daļā, lai iegūtu dziļāku izpratni par to, kā darba devēji vērtē apmācību īstenošanu uzņēmumos ar ESF atbalstu, aicināti piedalīties uzņēmumu pārstāvji no visas Latvijas, kas izmantojuši ESF savu darbinieku kvalifikācijas celšanai. Latvijā ir 79 uzņēmumi, kas laika posmā no 2007. līdz 2013. gadam izmantojuši ESF finansējumu, lai veiktu individuāli organizētas apmācības, respektīvi, uzņēmumi iesnieguši kopumā 84 projektu pieteikumus aptuveni 5 miljonu eiro finansējuma apgūšanai, lai uzlabotu savu darbinieku kompetences (Eiropas Struktūrfondi 2015). Pētījuma gaitā veiktas strukturētas telefoniskas intervijas ar 28 uzņēmumu pārstāvjiem. Lai darba devēji novērtētu ESF kā instrumentu darbinieku kvalifikācijas celšanas pasākumu nodrošināšanai, jautājumi intervijai tika iedalīti trīs blokos, balstoties uz literatūras studijām. Pirmā bloka jautājumu mērķis bija noskaidrot darba devēja motivāciju realizēt apmācības savā uzņēmumā, izmantojot ESF atbalstu. Nākamā bloka jautājumu mērķis bija noskaidrot, kādā veidā apmācības organizētas, lai tās gūtu maksimālu atdevi. Lai apkopotu infomāciju par to, kā darba devēji vērtē šī finanšu instrumenta ieguldījumu uzņēmumu attīstībā, noskaidrots, vai ieguvumi no ESF atbalstītajām apmācībām ir bijuši lietderīgi un kādu ieguldījumu tie snieguši darbinieku un uzņēmumu attīstībā.

Rezultāti un analīze

Intervijas ar uzņēmumu pārstāvjiem atklāj, ka darbinieku apmācības lielākoties ir darba devēju ierosinātas un tas apstiprina uzstādījumu, ka darba devējiem ir izšķiroša loma, lai nodrošinātu darbiniekiem iespējas mācīties (Le Clus 2011, 357). Salīdzinājumā gan ar Baltijas valstīm, gan citām ES dalībvalstīm, Latvijas darba devēji

ir būtiskākais apmācību kultūras veicinātājs un izglītošanās iespēju nodrošinātājs nodarbinātajiem (Eurostat 2015). Izteikts respondentu vairākums uzsver, ka apmācību rīkošana ir pilnībā individuāls process un to organizēšana ir atkarīga tikai no katra darba devēja pašiniciatīvas. Lai gan respondenti uzsvēruši, ka tiešs atbalsts no valsts nav jūtams, piemēram, dotāciju, subsīdiju vai nodokļu atlaistu veidā, tomēr tiek izmantoti citi instrumenti, lai veicinātu apmācību rīkošanu darbavietā, jo pēc darba devēju domām, tieši materiālajam atbalstam ir vislielākā nozīme apmācību veicināšanā un tas paplašina gan darba devēja, gan ņēmēja iespējas.

Tādejādi iespēja privātajiem uzņēmumiem apgūt ESF finansējumu ir palielinājusi darba devēju ieguldījumu darbinieku kvalifikācijas celšanā. Uzņēmumu pārstāvju viedoklis sakrīt arī ar EDSO novērojumiem: publiski pieejamie finansiālie stimuli ietekmē vidēji 36% uzņēmumu izvēli par apmācību realizēšanu (OECD 2012, 9). Respondenti norāda, ka iespēja pretendēt uz ESF finansējumu ir veicinājusi viņu izšķiršanos par apmācību rīkošanu darbiniekiem.

Saistībā ar darba devēju lomu apmācību nodrošināšanā, svarīgi ir akcentēt, ka visu līmeņu un termiņu Latvijas attīstības plānošanas dokumentos pieaugušo izglītība un nodarbināto prasmju un iemaņu celšana ir pozicionēta kā viena no prioritātēm. Lai arī ES dalībvalstu līmenī Latvijā darba devējiem ir izšķiroša loma apmācību nodrošināšanā un tie sevi vērtē kā galvenos apmācību ierosinātājus, tomēr politikas plānošanas līmenī darba devēji netiek pozicionēti kā rīks darbinieku prasmju attīstīšanā. Respektīvi, valstiska mēroga operacionālā politika risina nepietiekamo pieaugušo izglītībā iesaistīto nodarbināto skaita problēmu vairāk ar preventīviem pasākumiem, mēģinot celt potenciālo darbinieku spējas un prasmes, vēl atrodoties formālajā izglītības sistēmā. Tomēr Latvijas reālā situācija norāda uz nepieciešamību valstiskā līmenī pozicionēt darba devējus kā nodarbināto kompetenču paaugstināšanas pasākumu nodrošinātājus. Arī starptautiski tieši indivīdu profesionālā sagatavošana darbavietā un uzņēmuma cilvēkresursu kompetenču vairošana tiek arvien vairāk aktualizēta, jo pastāv uzskats, ka šāda veida cilvēkresursu attīstīšana ir piemērotāka un uzņēmumu attīstību veicinošāka nekā mācīšanās izglītības iestādēs, jo darbavietas organizētas apmācības ir tiešāk saistītas ar reālo situāciju, izaicinājumiem un problēmām, ar ko saskaras konkrētais uzņēmums (Illeris 2011, 4).

Intervijas ar darba devējiem atklāj, ka darbavietas organizētas apmācības, lai apgūtu jaunas zināšanas un prasmes, lielākoties sniegtas augstākā un vidēja līmeņa darbiniekiem. Darba devēji uzsvēruši, ka apmācīt šāda līmeņa darbiniekus ir izdevīgāk, jo tie spēj ietekmēt pārējā personāla darbību, tiešā veidā iespaidojot pakļauto darbinieku uzdevumu organizēšanu un pienākumu izpildi.

Darba devēji lielākoties piedāvājuši saviem darbiniekiem apgūt amatam atbilstošas specifiskas prasmes. Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centrs norāda, ka specifiskais cilvēkkapitāls ir iemaņas un zināšanas, kas palielina indivīda produktivitāti tikai konkrētajā darbavietā un ir lietderīgas darba devējam. Darba devējiem ir tendence koncentrēties uz konkrētam darbam nepieciešamo prasmju apmācībām, nevis uz tādu zināšanu uzlabošanu, kuras varētu pārnest starp darba devējiem, darba vidēm vai profesijām (CEDEFOP 2015). Arī Latvijas uzņēmumi, izmantojot ESF finansējumu, koncentrējušies uz konkrētā uzņēmuma darbinieku prasmju attīstīšanu atbilstoši darbavietas specifikai. Uzņēmēji uzsver, ka tas, cik efektīvi būs

veiktie darbinieku kvalifikācijas celšanas pasākumi, ir atkarīgs no izvēlētās apmācību metodes un satura atbilstības konkrētā uzņēmuma vajadzībām.

Darba devēju vērtējums par ESF kā instrumentu darbinieku cilvēkkapitāla uzkrāšanā ir saistīts ar apmācību rezultātiem. Lai novērtētu kvalifikācijas celšanas pasākumus, tiek mēritas uzvedības izmaiņas, kas rodas apmācību programmu rezultātā (Shenge 2014, 52). Lielākā daļa respondentu atzinuši, ka apmācību rezultātus var novērot ikdienas darbā, respektīvi, jauniegtās prasmes tiek reāli pielietotas ikdienas darba pienākumu veikšanā. Svarīgs ir atzinums, ka, ja darba devēji nespēj paredzēt tūlītējus ieguvumus, krītas viņu motivācija nodrošināt darbiniekiem apmācības. Respektīvi, uzņēmējiem būtiski ir redzēt tūlītējus rezultātus, nekonzentrējoties uz vidēja, vēl mazāk ilgtermiņa ieguvumiem.

Kā galvenos ESF atbalstīto apmācību ieguvumus respondenti min darbinieku kompetences un profesionalitātes līmeņa paaugstināšanos un līdz ar to arī kvalitatīvāk un efektīvāk paveiktus darba pienākumus. Darba devējiem būtiskas ir darbinieku iegūtās prasmes un zināšanas, kas palielina viņu produktivitāti un ir noderīgas ražošanas procesos. Darba devēji atzīst, ka apmācības no darba devēja perspektīvas ir bijušas veiksmīgas, ja pēc kvalifikācijas celšanas pasākumiem prasmes tiek izmantotas darba pienākumu izpildē, darbinieki kļūst lojālāki un var konstatēt, ka, izmantojot mazāk laika un finanšu resursu, tiek iegūts tas pats rezultāts, apgūtās jaunās darba metodes tiek pielietotas organizācijas procesu vadībā un ir mazāk kļūdu no darbinieku puses. Respektīvi, darba devējiem ir svarīgi, lai apmācības pēc iespējas vairāk ietekmētu darba ražīgumu. Rīkojot apmācības darbavietā, darba devējam ir iespēja apzināti ietekmēt sava uzņēmuma produktivitātes kāpumu.

Darba devēju sniegtās atbildes par darba ņēmēju ieguvumiem var iedalīt divās daļās – labumi, no kuriem ieguvēja ir pati organizācija, un indivīda personiskie gūvumi. Liela daļa darba devēju kā darbinieku priekšrocību pēc apmācību veikšanas min uzņēmuma produktivitāti ietekmējošus faktoros. Piemēram, atvieglotu darba pienākumu izpildi, jaunu, dažreiz pat unikālu zināšanu un prasmju iegūšanu, un arī lielāku izpratni par pārējo kolēģu darbu. Daudzi cilvēkkapitāla komponenti ne tikai paaugstina indivīda ekonomiskās darbības efektivitāti, bet arī ietekmē viņa personisko un sociālo labklājību. Darbinieku izglītošanai un apmācībām ir tieša ietekme uz pašu indivīdu izpratni par organizācijas procesiem – pārmaiņas vērojamas arī personu attieksmē un uzvedībā (Ardichvili 2013, 461). Darba devēji norādījuši, ka daļai darbinieku ir vērojams motivācijas pieaugums, attieksmes maiņa pret darba pienākumu izpildi, iegūtas jaunas prasmes un zināšanas, kas ceļ pašapziņu, tāpat paplašinās darbinieku redzesloks un tie kļūst lojālāki, jo novērtē darba devēja ieguldījumus un apzinās, ka paši šādu prasmju un zināšanu apguvi nevarētu atļauties. Respektīvi, piedalīšanās kvalifikācijas celšanas pasākumos darbiniekam ir būtisks pašrealizācijas veids un sniedz iespēju nepārtraukti attīstīties un pilnveidot sevi.

Lai gan grūti novērtēt, cik liela ietekme uzņēmuma darbības stimulēšanā ir tieši darbinieku apmācībām, darba devēji neapšaubā kvalifikācijas celšanas pasākumu ietekmi, sekmējot darba ražīgumu. Uzņēmēji uzsver, ka iegūtās prasmes ļauj pielāgoties mainīgajiem darba apstākļiem, pozitīvi ietekmējot gala rezultātu – pakalpojuma vai produkta – kvalitāti. Vairākums pētījuma dalībnieku uzsver, ka bez ESF finansiālā atbalsta nebūtu realizējuši darbinieku apmācības uzņēmumā un ka

iespēja apgūt ESF finansējumu bijis izšķirošs faktors lēmumā par apmācību organizēšanu. Darba devēji pieejamo ESF finansējumu vērtē kā ļoti lielu atspaidu uzņēmumiem, it īpaši krīzes laikā, jo tādejādi sniegta iespēja reaģēt uz tirgus prasībām un neaizmirst par darbiniekiem kā priekšnoteikumu uzņēmuma attīstībai.

Secinājumi

1. Darba devēji ESF vērtē kā stabilu atbalstu uzņēmumu pamatdarbības stimulēšanā. Pieejamais ESF finansējums apmācībām ietekmējis kvalifikācijas celšanas pasākumu kvalitāti un apjomu, kā arī nodrošinājis darbiniekiem nepieciešamo prasmju un zināšanu ieguvī, un to tālāku izmantošanu.
2. Darba devējiem Latvijā ir reāla ietekme darbinieku kvalifikācijas pasākumu nodrošināšanā. Tomēr valstiska mēroga attīstības plānošanas dokumentos uzņēmēji netiek pozicionēti kā primārie ieguldītāji apmācību nodrošināšanā.
3. ESF stimulē tieši darbiniekiem nepieciešamo apmācību organizēšanu. Tā kā to prasmju apguve, kas nepieciešamas darbiniekiem, ne vienmēr ir rentablas arī darba devējam, ESF finansiālais atbalsts līdzsvaro darba devēja ieguldījumu un darba ņēmēja atdevi.
4. ESF atbalstīto apmācību realizēšana darbavietās būtiski ietekmējusi uzņēmumu reālo darbību un stimulējusi dažādus to attīstību veicinošos faktoros, visvairāk iespaidojot darba produktivitāti.

Priekšlikumi

No veiktā pētījuma izriet vairākas rekomendācijas, kuras būtu jāņem vērā, lai palielinātu ESF kā finanšu instrumenta ietekmi nākamajos plānošanas periodos un apmācības būtu kvalitatīvākas un atbilstošākas darbinieku un uzņēmumu vajadzībām. Izglītības likuma grozījumi paredz, ka ne vēlāk kā līdz 2017. gadam valstij ir jāizstrādā atbalsta mehānisms, kā sekmēt pieaugušo neformālās izglītības programmas. Kā noskaidrots, ir uzņēmumi, kuru iespējas veikt nepieciešamās apmācības ar ESF atbalstu ir ierobežotas tādēļ, ka tās neattiecas uz tiešo darba pienākumu izpildi, tomēr ir būtiskas gan darbiniekam, gan uzņēmumam, kurā tas nodarbināts. Lai risinātu šo problēmjautājumu, izstrādājot MK noteikumus par kārtību, kādā valsts finansē pieaugušo profesionālās kompetences pilnveidi un kritērijus attiecīgā finansējuma saņemšanai, valsts atbalsts jāparedz tādām apmācībām, kas neatbilst kritērijiem, lai pretendētu uz ESF finansējumu.

Vēl kā priekšlikumu var minēt attīstības plānošanas dokumentu uzlabojumus. Šobrīd valstiska mēroga operacionālās politikas uzstādījums ir risināt nepietiekamo pieaugušo izglītībā iesaistīto nodarbināto skaitu, ceļot potenciālo darbinieku spējas un prasmes, vēl atrodoties formālajā izglītības sistēmā. Tomēr Latvijas reālā situācija norāda uz nepieciešamību valstiskā un nozares līmenī pozicionēt darba devējus kā nodarbināto kompetenču paaugstināšanas pasākumu nodrošinātājus.

Visbeidzot no veiktā pētījuma izriet rekomendācija arī darba devēju un ņēmēju apvienībām. Uzņēmuma un tā darbinieku informētība par ieguvumiem no ieguldījumiem apmācībās un priekšrocību apzināšanās būtiski ietekmē lēmumu par ap-

mācību organizēšanu. Tāpēc organizācijām būtu jāturpina veiksmīgā sadarbība ar uzņēmējiem, nodrošinot pastāvīgu un efektīvu savstarpējo dialogu. Šādas sadarbības ieteicamās formas būtu informatīvo semināru un konferenču rīkošana, kā arī ikdienas komunikācija ar darba devējiem.

Avotu saraksts

1. Ardichvili, A. (2013). The Role of HRD in CSR, Sustainability, and Ethics: A Relational Model. *Human Resource Development Review*, Vol. 12, pp. 456-473. Available: SAGE Publications (aplūk. 2015.15.I).
2. CEDEFOP (2015), home page, section News. Available: <http://www.cedefop.europa.eu/node/12309> (aplūk. 2015.12.III).
3. Dobbs, L., R., Sun., Y., J., Roberts., B., P. (2008). Human Capital and Screening Theories: Implications for Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*. Vol. 10, pp. 788-801. Available: SAGE publications (aplūk. 2014.29.XI).
4. Eiropas Struktūrfondi (2015), mājas lapa, sadaļa ES fondu aktivitātes un projekti. Pieejams: <http://www.esfondi.lv/activities.php?id=867> (aplūk. 2015.27.IV).
5. Eurostat (2015), home page, section Lifelong learning. Available: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Providers_of_non-formal_education_and_training_activities,_2011_\(1\)_\(%25\)_YB14_I.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Providers_of_non-formal_education_and_training_activities,_2011_(1)_(%25)_YB14_I.png) (aplūk. 2015.03.III).
6. Illeris, K. (2011). *The Fundamentals of Workplace Learning. Understanding How People Learn in Working Life*. London: Routledge, pp. 4-5.
7. Latvijas Republikas Finanšu ministrija (2007). Valsts stratēģiskais ietvardokuments 2007.-2013. gada periodam. Rīga: LR Finanšu ministrija. Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/04-kohezijas_politikas_nakotne/VSID_2009.pdf (aplūk. 2015.06.I).
8. Latvijas Republikas Finanšu ministrija (2011). Darbības programma "Cilvēkresursi un nodarbinātība". LR Finanšu ministrija, 8.-144. lpp.
9. Le Clus, M. (2011). Informal learning in the workplace: A review of the literature. *Australian Journal of Adult Learning*. Vol. 51, No. 2, pp. 355-373. Available: ERIC database (aplūk. 2015.03.III).
10. OECD (2012). Subsidies and Levies as policy instruments to encourage employer-provided training. OECD Directorate for Education Available: OECD Publications (aplūk. 2015.06.III).
11. Shenge, N., A. (2014). Training Evaluation: Process, Benefits and Issues. *Ife Centre for Psychological Studies*. Vol. 22, No. 1, pp. 50-58. Available: EBSCO Publications (aplūk. 2015.22.III).

VESELĪBAS VEICINĀŠANAS PASĀKUMI DARBAVIETĀS VALMIERĀ

HEALTH PROMOTION ACTIVITIES AT WORKPLACES IN VALMIERA

Autore: Laura Legzdina, Vidzemes Augstskola, profesionālais bakalaura grāds pārvaldībā un

inovācijās

Kontaktinformācija: lauraalegzdina@gmail.com, mob. tel. +371 26261442

Darba zinātniskā vadītāja: Anna Broka, Mg.sc.pol.

Kopsavilkums

Darba mērķis ir noskaidrot, cik izplatīta ir veselību veicinošu pasākumu prakse darbavietās Valmierā, un uzzināt, vai un kādā mērā Valmierā strādājošie izjūt veselību veicinošu pasākumu norisi un īstenošanu darba vidēs. Tika veiktas intervijas ar 15 Valmieras darba devējiem, kuri savā organizācijā nodarbina vairāk par 25 cilvēkiem, un izplatītas aptaujas Valmierā nodarbinātās sabiedrības vidū. Pētījuma rezultāti liecina, ka Valmieras darbavietās ir izplatīta veselību veicinošu pasākumu prakse, tomēr tie tiek īstenoti kā individuālas iejaukšanās, nevis kā ilgstošas programmas, kurām ir konkrēti veselību uzlabojoši mērķi strādājošo vidū. Tas skaidrojams ar to, ka Valmieras darba devēji vairāk fokusējas uz darba vides drošības jautājumiem, kurus nosaka valsts likumdošana, nevis uz cilvēku vispārējās labsajūtas veicināšanu. Lai sekmētu veselību veicinošu pasākumu izplatību Valmieras darbavietās, to būtu nepieciešams īstenot ar likumdošanas un veselības apdrošināšanas palīdzību vai ar-
odbiedrību plašāku iesaisti.

Abstract

Research goals of this paper were to understand how common is the practice of health promotion at workplaces in Valmiera and to learn, if and the extent to which employees in Valmiera have a sense of process and implementation of health promotion activities within their work environments. 15 employers in Valmiera who employ more than 25 people within their organizations were interviewed, and questionnaires were distributed within the working community of Valmiera. Results of the research indicate that the practice of health promotion is common within the workplaces in Valmiera, but the health promotion activities are implemented as individual interventions rather than sustainable programs having particular health enhancing goals. It can be explained with the fact that employers focus more on workplace safety issues, which are determined by legislation rather than based on the promotion of overall wellbeing of people. To facilitate the health promotion activities within the workplaces in Valmiera, it would be necessary to enforce it with the help of legislation and health insurance or with a more comprehensive

involvement of trade unions.

Atslēgas vārdi

Darba drošība un veselība, veselības veicināšana darbavietās, labsajūta un labklājība darbavietā, darba vides un strādājošo veselības mijiedarbība, Valmierā strādājošo veselība.

Ievads

Arvien vairāk pieaug pasaules iedzīvotāju skaits, kuri cieš no dažādam hroniskām kaitēm – sirds un asinsvadu slimībām, diabēta, ļaundabīgiem audzējiem, u. c., kas ir galvenie cilvēku mirstības veicinātāji. 68% no pasaules iedzīvotāju nāvēm ir hronisku slimību izraisītas, no kurām 40% bijušas priekšlaicīgas (World Health Organization 2014, XI). Arī Latvijā sirds un asinsvadu slimības un ļaundabīgie audzēji ir svarīgākie cilvēku mirstības iemesli, turklāt Vidzemes Plānošanas reģiona (VPR) iedzīvotāju vidū ir vērojama ilgstošu veselības problēmu izplatība (Slimības profilakses un kontroles centrs 2014, 14; Rasmussen u. c. 2012, 19–23).

Viens no risinājumiem ir ar cilvēku dzīvesveidu saistītu riska faktoru ierobežošana – smēķēšana, neveselīgs uzturs, fizisko aktivitāšu trūkums un pārmērīga alkohola lietošana, kā rezultātā iespējams novērst līdz pat 80% sirds slimību, infarktu, otrā tipa diabētu un vairāk nekā trešdaļu vēža saslimšanas gadījumu (World Health Organization 2013, 7). Līdz ar to ES kā vienu no stratēģiskajiem mērķiem 2014. – 2020. gadam ir izvirzījusi darbaspēka novecošanas, apdraudošo riska faktoru un arodslimību novēršanas jautājumu risināšanu (European Commission 2014, 10). Savukārt Latvija dažādos nacionālās nozīmes dokumentos par saviem uzdevumiem izvirza veselīgas un drošas dzīves un darba vides veicināšanu, veselīga dzīvesveida sekmēšanu, veselības aprūpes uzlabošanu, kā arī hronisku slimību un ārējo nāves cēloņu riska faktoru mazināšanu sabiedrībā (Labklājības ministrija 2014, 52; Pārresoru koordinācijas centrs 2012, 46).

Tieši VPR kā viena no galvenajām problēmām tiek izcelts dzīvesveida radīto slimību īpatsvars, liecinot par neveselīgu paradumu attīstību, tādēļ jāpievērš pastiprināta uzmanība veselīga dzīvesveida veicināšanai (Vidzeme 2014, 9–23). To var panākt ar veselību veicinošiem pasākumiem, kas spētu sasniegt plašāku auditoriju un nodrošinātu sociālo atbalstu, sekmējot veiksmīgāku veselīga dzīvesveida principu izplatīšanu un uzturēšanu sabiedrības vidū, uzlabojot ar veselību saistītos paradumus un pašu veselību (Rongen, Robroek & Burdorf 2014, 330).

Pētījuma mērķi:

1. noskaidrot, cik izplatīta ir veselību veicinošu pasākumu prakse darbavietās Valmierā;
2. uzzināt, vai un kādā mērā Valmierā strādājošie izjūt veselību veicinošu pasākumu norisi un īstenošanu darba vidēs.

Pētījuma jautājumi:

1. kādi ir pielietotie veselības veicināšanas mehānismi darbavietās Valmierā?
2. kāda ir darbinieku saskarsme ar veselību veicinošiem pasākumiem

Metodes

Pētījuma ietvaros veiktas daļēji strukturētas intervijas ar Valmieras darba devējiem, kuri savās organizācijās nodarbina 25 un vairāk cilvēku (MacEachen et al. 2010, 189-194; LR Saeima 2001). Pēc LDDK sniegtajiem datiem, Valmierā kopumā ir reģistrēti 45 darba devēji, kuri nodarbina 25 un vairāk darbinieku. Pētījuma gaitā tika apzināti visi 45 darba devēji, no kuriem 15 sniedza atbildes uz interviju jautājumiem. Kā galvenie interviju ierobežojumi minami darba devēju nevēlēšanās atvēlēt intervijai nepieciešamo laiku vai to atturēšanās runāt par konkrēto tematiku. Interviju mērķis bija noskaidrot Valmieras darba devēju praksi nodarbināto darba drošības un veselības sekmēšanā, kā arī uzzināt, kādas ar veselību saistītas tendences ir vērojamas to darbinieku vidū.

Pētījuma objektivitātei tika arī elektroniski aptaujāti Valmierā strādājošie. Aptauja tika izplatīta sociālajos tīklos, publicēta forumos un domubiedru grupās. Kopumā to aizpildījuši 220 respondenti, sastādot aptuveni piekto daļu no Valmierā reģistrētajiem nodarbinātajiem, kas pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2013. gadā bija 13 168 (CSP 2015). Dati nav reprezentatīvi un tos nav iespējams vispārināt, tomēr gan kvalitatīvo, gan kvantitatīvo pētniecības metožu izmantošana palīdz objektīvi atspoguļot esošo situāciju un iezīmēt galvenās tendences.

Analīze

Gan Valmierā nodarbinātie, gan darba devēji strādājošo veselību vērtē labi. Vairums darba devēju neizjūt darbinieku veselības problēmu ietekmi uz organizāciju darbību. Tomēr daļa norāda, ka tās rada darba organizācijas apgrūtinājumus, procesu sadārdzinājumu, peļņas un produktivitātes samazināšanos. Lai arī Valmierā strādājošo vidū tendence apmeklēt darbu slimiem nav tik izteikta, darba devēji norāda, ka salīdzinoši liels nodarbināto īpatsvars apmeklē darbu par spīti veselības problēmām, kas darba devējam var radīt zaudējumus līdz pat 61%, pārsniedzot medicīniskās vai darba kavējumu izmaksas (Goetzel et al. 2004, 407-408). Bet Valmieras darba devējiem nav īpaši lielas pieredzes ar hroniski slimiem darbiniekiem vai darbiniekiem ar invaliditāti. Šādos gadījumos darba apstākļi un slodze tiek pielāgota to vajadzībām. Darba devēju risinājums veselības problēmu mazināšanai ir fizisko aktivitāšu pieejamības palielināšana, kas līdz ar citiem veselību veicinošiem mehānismiem ir pierādīts veselības uzlabošanas veids (Soler et al. 2010, S240). Tomēr darba devēji veselību veicinošu pasākumu īstenošanai vēlētos saņemt papildus atbalstu no ES un valsts.

Valmieras darba devēju vidū izplatītākie darba vides riski ir ergonomiskie, mehāniskie, bioloģiskie, ķīmiskie un mobilie, kuru ierobežošanai lielākoties tiek veikti likumdošanā ietvertie darba drošības pasākumi (vides risku izvērtēšana, obligātās veselības pārbaudes, darbinieku instruktāža u. c.). Valmierā nodarbināto vidū nav vērojama izteikta arodslimību, traumų, nelaimes un nāves gadījumu izplatība, līdz ar to darba devēju veiktie drošības pasākumi ir sekmīgi. Lai arī Latvijā kopumā

reģistrētais nelaimes gadījumu skaits darbā pēdējo gadu laikā pieaug, letālo nelaimes gadījumu skaits ilgākā laika posmā samazinās (Rīgas Stradiņa universitāte 2013, 121). Nodarbinātie uzskata, ka papildus būtu jānodrošina atbilstoša darba vide, vairāk akcentējot darba ergonomiku, kas skaidrojams ar ievērojamas respondentu daļas darba sēdošo raksturu. Tieši ergonomiskie darba vides riski Latvijā ir vieni no izplatītākajiem (Rīgas Stradiņa universitāte 2013, 117-123). Izplatības ziņā tiem pielīdzināmi arī psihoemocionālie darba vides riski, kuru izraisītie veselības traucējumi un slimību skaits Latvijā pakāpeniski palielinās un kuri darba devēju vidū tiek maz pieminēti. Valmieras nodarbināto vidū var novērot, ka vairums cieš no visizplatītākā psihoemocionālā riska – stresa, kas, piemēram, Eiropā sastāda 50-60% no visām zaudētajām darbadienām un kura novēršanas izmaksas ik gadu ir aptuveni 20 miljardi eiro (Milczarek, Schneider & González 2009, 9; European Agency for Safety and Health at Work 2012, 8). Nodarbinātie norāda, ka tam par iemeslu ir darba un privātās dzīves konflikts. Tomēr darba devēji pievērš vairāk uzmanības fiziskajai darbinieku veselībai un drošībai nekā vispārējai labsajūtai, jo tas ir redzamākais cilvēku veselības aspekts un darba devēji nevēlas riskēt ar sankcijām par neievērotiem likumdošanas principiem darba vides drošībā.

Lielākā daļa Valmieras darba devēju nodrošina veselību veicinošus pasākumus savās organizācijās. To vidū izplatītākās ir ikgadējās sporta spēles / spartakiādes, kas visbiežāk minētas arī nodarbināto aptaujās, un tādi aktīvās atpūtas pasākumi kā laivu braucieni, ritenbraukšana, pārgājieni, slēpošana un ekskursijas. Strādājošie papildus vēlētos, lai darba devēji sekmētu plašāku pieeju sporta zālēm, veicot daļēju to izdevumu apmaksu, popularizētu veselīga uztura izplatību darbavietā, ierobežotu darbinieku smēķēšanu un alkohola lietošanu.

Darba devēju vidū veselību veicinošu pasākumu fokuss ir salīdzinoši šaurs, jo vairums orientējas uz fizisko aktivitāšu sekmēšanu, papildinot to ar veselības apdrošināšanā iekļautajiem pakalpojumiem. Tās lielākoties ir individuāla līmeņa iejaukšanās, kas skar tikai daļu strādājošo veselības jautājumus. Darba devēji veselības veicināšanu lielākoties izprot kā darba drošības un aizsardzības pasākumus, kuriem ir virsroka pār darba veselību un kas bieži vien vairumā darbavietu tiek savstarpēji nošķirtas (Hymel et al. 2011, 695-698). Tomēr to apvienošana sekmētu veiksmīgāku veselību veicinošu pasākumu īstenošanu. Darba devēji uzskata, ka strādājošo pasivitāte traucē īstenot veselību veicinošus pasākumus, tomēr tas arī nav tik prioritārs jautājums Valmieras darba devēju vidū. Turklāt lielākā daļa darba devēju, kā arī aptaujāto, uzskata, ka darbinieku veselība ir viņu personīgā atbildība, un to spēj ietekmēt cilvēks pats, kas saskan ar pastāvošo uzskatu mazos un vidēji lielos uzņēmumos (turpmāk MVU) (MacEachen et al. 2010, 189-194).

Valmieras darbavietās pastāv "brīvprātības princips" – kurš grib, tas izmanto piedāvātās iespējas. Daži darba devēji gan norādījuši, ka labā piemēra demonstrēšana varētu sekmēt darbinieku līdzdalību, kas ir būtisks faktors veselību veicinoša klimata izveidē un uzlabotas veselības rezultātu sasniegšanā (Milner et al., 2013: 1-2). Arodbiedrības, kurām arī ir zināmas priekšrocības veselības veicināšanā, nav ļoti populāras Valmieras darba devēju un strādājošo vidū. To loma ir mazinājusies, kaut gan to spēja sasniegt plašu strādājošo skaitu, plašie komunikācijas tīkli un to radītā personīgās kopienas identitāte varētu padarīt veselības veicināšanas pasākumus

veiksmīgus (Johnsson & Partanen 2001, 183; Gorodziesky & Richards 2013, 241). Lai arī MVU loma pasaules ekonomikā pieaug, tajos pastāv izteiktāki darba drošības un veselības riski lielā nelaimes gadījumu skaita dēļ, kā arī tajos ir vairāk ergonomisko, fizisko, ķīmisko risku un nāves gadījumu (MacEachen et al. 2010, 181). Salīdzinot mazās un lielās darbavietas Valmierā, hronisku slimību izplatība, tāpat kā stress, ir novērojama vairāk lielās darba vietās. Vairums lielajās darbavietās strādājošie norāda, ka to darba apstākļi ir droši un piemēroti veselības stāvoklim. Mazajās darbavietās strādājošie norāda uz salīdzinoši mazāku letālu nelaimes gadījumu skaitu nekā lielajās nodarbinātie. Turpretī veselību veicinošu pasākumu izplatība starp mazajām un lielajām darbavietām pārlieku neatšķiras. Lielie Valmieras darba devēji, tāpat kā MVU, labprātāk izvēlās lētas un īsas iejaukšanās, kuru īstenošana neaizņem daudz laika (Waldmann & Sowada 2012, 99-102). Tomēr tas pilnībā neatbilst veselības veicināšanas jēdzienam, kas fokusējas uz holistiskiem un ilgtspējīgiem pasākumiem, tādēļ secināms, ka ne visas Valmieras darbavietas, it īpaši lielās organizācijas, īsteno veselību veicinošus pasākumus to vistiešākajā nozīmē.

Secinājumi

1. Lielākā daļa Valmieras darba devēju savu darbinieku veselības stāvokli vērtē kā labu, kas saskan ar Valmierā nodarbināto veselības pašvērtējumu.
2. Strādājošo veselības problēmu radītie apgrūtinājumi Valmieras darba devēju organizāciju darbībai ir darba organizācijas traucējumi, darbinieku aizvietošanas un jaunu kadru apmācību izmaksas, kā arī peļņas un produktivitātes zaudējumi.
3. Valmierā nodarbināto un darba devēju vidū ir izteiktāka darba apmeklēšana laikā, kad cilvēks ir saslimis, nevis darba kavēšana slimības dēļ. Kā galvenā problēma darba devēju vidū tiek saskatīta darbinieku nepamatota darba nespējas noformēšana.
4. Papildus atbalstam darba drošības un veselības veicināšanā darba devējiem būtu vēlams ES finansējums darba aizsarglīdzekļu iegādei, darbinieku apmācībai darba drošības jautājumos un valsts finansējums gadījumos, kad likumdošanas izmaiņas rada tiem neplānotas izmaksas aizsarglīdzekļu iegādei.
5. Valmierā nodarbināto saskarsme ar veselību veicinošiem pasākumiem darbavietās ir diezgan izplatīta. Galvenokārt tiek nodrošinātas fiziskās aktivitātes, aktīvā atpūta, veselības apdrošināšana u. c., kas tiek īstenotas kā individuāla iejaukšanās ilgstošu programmu vietā.
6. Valmieras darba devēji fokusējas uz darbinieku fiziskās darba drošības nodrošināšanu, nevis uz vispārējo darbinieku drošību un veselību, pildot galvenās likumdošanas prasības.
7. Galvenie darba devēju minētie darba riska faktori ir ķīmiskie, fiziskie, ergonomiskie, mehāniskie, bioloģiskie, mobilie un enerģētiskie. Savukārt Valmierā nodarbinātie norāda, ka tie visvairāk cieš no psihoemocionāliem faktoriem: stresa, pārslodzes, atpūtas trūkuma, trauksmes sajūtas, nemiera un garām darba stundām darba un privātās dzīves līdzsvara trūkuma dēļ.

8. Darbavietās ir zema arodslimību, arodtraumu, nelaimes gadījumu un nāves gadījumu izplatība, ko apstiprina lielākā daļa darba devēju.
9. Nodarbināto vidū nav vērojama plaša hronisku slimību izplatība. Valmieras darba devēju pieredze ar hroniski slimiem indivīdiem vai cilvēkiem ar invaliditāti arī ir maza.
10. Nodarbinātie vēlētos, lai darba devēji papildus nodrošinātu veselības apdrošināšanu un atbilstošu darba vidi, tajā skaitā ergonomisku un telpu ventilāciju.
11. Galvenie veselības veicināšanas pasākumu īstenošanas šķēršļi ir darbinieku pasīva līdzdalība, garās darba stundas, darbinieku laika trūkums, vēlme brīvdienās atpūsties un ētiskie apsvērumi.
12. Gan Valmieras darba devēju nodarbināto, gan kopējo Valmierā strādājošo iesaiste arodbiedrībās ir zema, līdz ar to tām nav īpaši liela ietekme uz veselību veicinošu pasākumu īstenošanu Valmieras darbavietās.
13. Valmierā lielajās darbavietās ir izplatītākas hroniskas slimības un stress darbinieku vidū nekā mazajās darbavietās, kurās ir arī salīdzinoši mazāks letālu negadījumu skaits nekā lielajās. Tomēr veselību veicinošu pasākumu izplatība starp tām neatšķiras.

Rekomendācijas

1. Integrēt veselību veicinošu pasākumu īstenošanas un nodrošināšanas principus Darba aizsardzības likumā, apvienojot darba drošības un veselības jomas un iekļaut veselības paradumu kontrolējošas normas valsts likumdošanā, lai izvairītos no hronisku slimību izplatības.
2. Palielināt sociālo institūciju iesaisti veselības veicināšanā, novirzoties no tās reaktīvās lomas (ārstniecības, rehabilitācijas un ilgtermiņa aprūpes iepircēja) un piešķirot tai aktīvāku lomu (apdrošinātās sabiedrības un sociālās apdrošināšanas sistēmā esošo motivēšana un iesaistīšana veselības veicināšanā un prevencijā).
3. Palielināt arodbiedrību nozīmi veselības veicināšanā to iespējas aptvert plašu nodarbinātās sabiedrības daļu, sekmējot dažādu veselības jautājumu aktualizāciju un preventīvo mēru popularizēšanu nodarbināto vidū.

Avotu saraksts

1. Centrālā statistikas pārvalde (2015). Strādājošo skaits pamatdarbā pēc faktiskās darba vietas republikas pilsētās, novados, pagastos un reģionos. Pieejams: Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes (aplūk. 2015.05.XV).
2. European Agency for Safety and Health at Work (2012). E-fact 57 – Family issues and work-life balance. E-facts, p. 1-8. Available: <https://osha.europa.eu/en/publications/e-facts/e-fact-57-family-issues-work-life-balance> (viewed on 2015.05.X).
3. European Commission (2014). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and So-

- cial Committee and the Committee of the Regions on an EU Strategic Framework on Health and Safety at Work 2014-2020. Belgium, Brussels: European Commission, p. 10.
4. Goetzl, Z., R., Long, R., S., Ozminkowski, J., R., Hawkins, K., Wang, S. & Lynch, W. (2004). Health, absence, disability, and Presenteeism cost estimates of certain physical and mental health conditions affecting U. S. employees. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, Vol. 46, No. 4, p. 398-412. Available: http://crywolfproject.org/sites/default/files/Presenteeism_Cornell_Study.pdf (viewed on 2014.04.XIV).
 5. Gorodziesky, A. & Richards, A. (2013). Trade unions and migrant workers in Western Europe. *European Journal of Industrial Relations*, Vol. 19, No. 3, p. 239-254. Available: SAGE Journals database (viewed on 2015.05.IX).
 6. Hymel, A., P, Loeppke, R., R., Baase, M., C., Burton, N., W., Hartenbaum, P., N., Hudson, W., T., McLellan, K., R., Mueller, L., K., Roberts, A., M., Yarbrough, M., C., Konicki, L., D. & Larson, W., P. (2011). Workplace health protection and promotion: A new pathway for a healthier and safer workforce. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, Vol. 53, No. 6, p. 695-702. Available: http://www.acoem.org/uploadedFiles/Public_Affairs/Policies_And_Position_Statements/Guidelines/Guidelines/Workplace%20Health%20Protection%20and%20Promotion.pdf (viewed on 2015.03.XV).
 7. Johansson, M. & Partanen, T. (2002). Role of trade unions in workplace health promotion. *International Journal of Health Services*, Vol. 32, No. 1, p. 179-193. Available: SAGE Journals database (2015.05.IX).
 8. Labklājības ministrija (2014). Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam, 17.-52. lpp. Pieejams: POLSIS datu bāze (aplūk. 2015.05.IX).
 9. LR Saeima (2001). Darba aizsardzības likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 105, 6. jūl. Pieejams arī: <http://likumi.lv/doc.php?id=26020> (aplūk. 2015.05.XII).
 10. MacEachen, E., Kosny, A., Scott-Dixon, K., Facey, M., Chambers, L., Breslin, C., Kyle, N., Irvin, E. & Mahood, Q. (2010). Workplace health understandings and processes in small businesses: A systematic review of the qualitative literature. *Journal of Occupational Rehabilitation*, Volume 20, p. 180-198. Available: http://www.researchgate.net/profile/Ellen_MacEachen/publication/41414988_Workplace_health_understandings_and_processes_in_small_businesses_a_systematic_review_of_the_qualitative_literature/links/02e7e516570a236082000000.pdf (viewed on 2015.05.XV).
 11. Milner, K., Greyling, M., Goetzl, R., Da Silva, R., Kolbe-Alexander, T., Patel, D., Nossel, C. & Beckowski (2013). The relationship between leadership support, workplace health promotion and employee wellbeing in South Africa. *Health Promotion International*, doi: 10.1093/heapro/dat064, p. 1-9. Available: <http://heapro.oxfordjournals.org/content/early/2013/10/17/heapro.dat064.full.pdf+html> (viewed on 2015.05.XV).
 12. Milczarek, M., Schneider, E. & González, R., E. (2009). OSH in Figures:

- Stress at Work - Facts and Figures. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 9-33. Available: https://osha.europa.eu/en/publications/reports/TE-81-08-478-EN-C_OSH_in_figures_stress_at_work (viewed on 2015.01.XV).
13. Pārresoru koordinācijas centrs (2012). Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam. Rīga: Pārresoru koordinācijas centrs, 46. lpp. Pieejams: <http://www.inovacijas.rtu.lv/sites/default/files/dokumenti/att.plans.pdf> (aplūk. 2015.05.VIII).
 14. Rasmussen, Kr., N., Broka, A., Hjorthaug, G., Martinsson, G., Rognlien, K. (2012). Ar veselības stāvokli saistītie ierobežojumi ikdienas aktivitātēs un sociālai līdzdalībai Vidzemes plānošanas reģionā Latvijā un Ostfoldas reģionā Norvēģijā, HEPROGRESS projekta veselības portrets 2011.-2012. gadā, 3.-71. lpp. Pieejams: http://www.ostfoldhelsa.no/files/B1-5_b19_20130218_EU_survey_LV.pdf (aplūk. 2015.01.II).
 15. Rīgas Stradiņa universitāte (2013). Darba apstākļi un riski Latvijā 2012-2013. Rīga: SIA "TNS" Latvia, Rīgas Stradiņa universitātes aģentūra "Darba drošības un vides veselības institūts", 117.-123. lpp.
 16. Rongen, A., Robroek, W., J., S. & Burdorf, A. (2014). The importance of internal health beliefs for employees' participation in health promotion programs. *Preventive Medicine*, Vol. 67, p. 330-334. Available: ScienceDirect database (viewed on 2015.01.XV).
 17. Slimību profilakses un kontroles centrs (2014). Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata 2013. Rīga: SPKC, 14. lpp. Pieejams: <http://www.spkc.gov.lv/veselibas-aprupes-statistika/> (aplūk. 2015.01.XIII).
 18. Soler, E., R., Leeks, D., K., Razi, S., Hopkins, P., D., Griffith, M., Aten, A., Chattopadhyay, K., S., Smith, C., S., Habarta, N., Goetzel, Z., R., Pronk, P., N., Richling, E., D., Bauer, R., D., Buchanan, R., L., Florence, S., C., Koonin, L., MacLean, D., Rosenthal, A., Koffman, M., D., Grizzell, V., J. & Walker, M., A. (2010). A systematic review of selected interventions for worksite health promotion: The assessment of health risks and feedback. *American Journal of Preventive Medicine*, Vol. 38, No. 2S p. S237-S262. Available: <http://www.thecommunityguide.org/worksite/Worksite2010AHRFSys-tematic-Soler.pdf> (viewed on 2015.04.XX).
 19. Vidzeme (2014). Vidzemes plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2014-2030. Cēsis: Vidzeme, 9.-23. lpp. Pieejams: http://www.vidzeme.lv/upload/VPRIAS_10112014_labots.pdf (aplūk. 2015.04. XV).
 20. Waldmann, T. & Sowada, C. (2012). Investment in work health promotion in small and medium-sized enterprises in Germany. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, Vol. 10, No. 2, p. 95-105. Available: <http://www.ejournals.eu/pliki/art/2149/> (viewed on 2015.05.XV).
 21. World Health Organization (2013). Global Action Plan for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases 2013-2020. Geneva, Switzerland: WHO Press, p. 1-7.
 22. World Health Organization (2014). Global Status Report on Noncommunicable Diseases 2014. Geneva, Switzerland: WHO Press, p. XI.

REEMIGRĒJUŠO BĒRNU IEKĻAUŠANĀS VEICINĀŠANAS MEHĀNISMI UN IESAISTĪTĀS PUSES

INCLUSION OF THE REEMIGRANT CHILDREN: STAKEHOLDERS AND FACILITATING MECHANISMS

Autore: Lelde Bukovska, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura grāds pārvaldībā un inovācijās

Kontaktinformācija: leldebukovska@gmail.com, mob. tel. +371 28247515

Darba zinātniskā vadītāja: Anna Broka, Mg.sc.pol.

Kopsavilkums

Bērniem migrācijas procesos ir svarīga loma: no vienas puses, jautājumi par ģimeni un bērniem var būt migrāciju veicinoši vai kavējoši, bet no otras puses, bērniem nav tiešas teikšanas lēmuma par migrāciju pieņemšanā, un tiem nākas pakļauties. Šī pētījuma mērķis bija izpētīt reemigrējušo bērnu iekļaušanos Latvijā, izvērtējot esošos veicināšanas mehānismus un iesaistīto pušu nozīmi.

Šajā pētījumā iekļaušanās ir aplūkota kā bērnu iejušanās esošajā sociālajā kārtībā, nevis kā bērnu integrācija jeb pielāgošanās esošajai sociālajai kārtībai, kas nozīmētu arī vērtību maiņu un pielāgošanos sabiedrības standartiem. Veicot intervijas ar reemigrējušajām ģimenēm, klašu, kurās mācās reemigrējušie bērni, audzinātājiem un ministriem, tika secināts, ka Latvijā galvenā atbildība par reemigrējušo bērnu iekļaušanu uzticēta skolām, tomēr tām ne vienmēr iespējams šo procesu veiksmīgi nodrošināt nepietiekamas kapacitātes dēļ. Skola un ģimene ir svarīgākās iekļaušanās procesā iesaistītās institūcijas. Galvenās grūtības, ar ko saskaras bērni un skolotāji, saistās ar valodu prasmēm un iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmas vidē, saprotot un pieņemot uzvedības normas un mācīšanās pieeju.

Neskatoties uz dažādajām pieejām, ko īsteno skolas, vecāki galu galā iekļaušanās procesu vērtē kā veiksmīgu. Situācijas uzlabošanai nepieciešams sakārtot finansēšanas modeli un sniegt atbalstu skolām, nodrošinot atbalsta personāla pieejamību, kā arī izstrādāt rekomendējošus materiālus gan skolām, gan vecākiem.

Abstract

In the case of migration, children play an important role and can support or delay it, but they do not have any exact possibility to express their free will. They have to follow the decision of parents and deal with consequences. The aim of this study is to explore the inclusion of reemigrant children by evaluating the role of different stakeholders and finding out different promoting mechanisms.

The term of inclusion signifies the well being of the child in the existing social order, not just integration as one-way adaptation into society by changing ones' viewpoint and standards. Interviews with reemigrant families, teachers of the classes and ministries were made and the conclusion is that the main responsibility of the inclusion

of reemigrant children belongs to schools and to education system, despite their lack of capacity to achieve it. The main stakeholders of the inclusion of reemigrant children are schools and families. The main problems are connected with language knowledge and adaptation to the environment of school and teaching.

Despite different ways of dealing with reemigrant children, at the end, families are satisfied with the inclusion of children. To improve their inclusion, school financing model needs to be amended, the availability of support staff at schools needs to be provided and also the recommendations for both – schools and families – should be developed.

Atslēgas vārdi

Reemigrācija, bērni, iekļaušana, iesaistītās puses.

Ievads

Kopš 21. gadsimta sākuma Latvija vairāku emigrācijas posmu rezultātā ir zaudējusi 9,1% populācijas (Hazans 2013, 66), tomēr kopš 2011. gada migrācijas rādījumos iezīmējušās pozitīvas tendences: Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka aizbraucēju plūsma no Latvijas ir samazinājusies, kā arī palielinās to Latvijas pilsoņu un nepilsoņu skaits, kas atgriežas uz dzīvi Latvijā (LR Ārlietu ministrija). Emigrantu atgriešanās veicināšana ir tikai viens reemigrācijas aspekts. Jāņem vērā, vai valsts ir gatava saskarties ar iespējamiem jauniem izaicinājumiem un problēmām, kas saistītas ar reemigrantu dzīvi pēc atgriešanās. 2011. gadā imigrantu skaits vecumgrupā 0-19 gadi bija 1568, 2012. gadā – 1490, 2013. gadā – 1399 (CSB). Diemžēl netiek izšķirts, cik no šiem bērniem varētu ierindot kategorijā reemigranti, bet šie skaitļi parāda apjomu, kādā uz dzīvi Latvijā pārceļas bērni, no kuriem daļa ir skolas vecumā.

Bērnu iekļaušana sabiedrībā ir tikpat svarīga, cik pieaugušo. Reemigranta migrācijas motivācija būtiski ietekmē reintegrācijas iznākumus. Jo vairāk atgriešanās lēmums balstās uz reemigranta personīgo izvēli, jo labāka reintegrācija (Cassarino 2008, 17). Veidojot reemigrācijas atbalsta politiku un attiecīgos pasākumus, jāņem vērā, ka bērnam šī personīgā izvēle ir ierobežota, un lēmums par emigrāciju vai reemigrāciju nav atkarīgs no viņa viedokļa un nostājas, kas var apgrūtināt bērna iekļaušanos sabiedrībā. Latvijā nesen ir tikusi pētīta izglītības sistēmas kapacitāte reemigrantu bērnu uzņemšanai, kas kopumā tiek vērtēta kā pozitīva, tomēr parādās arī grūtības bērnu iekļaušanās procesā, kas liecina, ka var būt citi iekļaušanos ietekmējošie faktori. Šī pētījuma mērķis ir izpētīt reemigrējušo bērnu iekļaušanos Latvijā, izvērtējot esošos veicināšanas mehānismus un iesaistīto pušu nozīmi.

Pētījuma mērķa sasniegšanai izvirzīti pētījuma jautājumi: kā notiek reemigrējušo bērnu iekļaušanās sabiedrībā un kāda nozīme šajā procesā ir dažādām iesaistītajām pusēm?

Jēdzieni „integrācija / reintegrācija” un „iekļaušana” ir līdzīgi un tiek jaukti, tomēr pastāv atšķirības, un šī pētījuma fokusā ir iekļaušana, liekot uzsvāru uz bērnu iejušanos esošajā sociālajā kārtībā, nevis uz bērnu integrāciju kā pielāgošanu esoša-

jai sociālajai kārtībai, kas nozīmētu arī vērtību maiņu un pielāgošanos sabiedrības standartiem. Tā kā integrācija tiek uzverta kā vienvirziena asimilācija, integrācijas koncepts tiek aizvietots ar iekļaušanu un līdzdalību.

Metodes

Pētījumā izmantotas kvalitatīvās datu iegūšanas metodes – veiktas intervijas un dokumentu kontentanalīze. Kā sekundārie dati izmantoti nesen veiktie pētījumi – Izglītības kvalitātes valsts dienesta analītiskās izpētes ziņojums par situāciju Latvijas skolās un Izglītības attīstības centra veiktā Rīgas skolu izpēte. Lai noskaidrotu reemigrējušo bērnu iekļaušanās pieredzi, izmantotos atbalsta mehānismus un iesaistīto pušu lomu, veikta gadījumu izpēte, veicot intervijas ar reemigrējušajām ģimenēm un skolotājiem, kuru audzināmajās klasēs mācās reemigrējušie bērni (aplūkoti tika gadījumi, kuros bērniem jāapgūst obligātā izglītība, t. i., līdz 9. klasei.)

Lai apzinātu visu iesaistīto pušu nostāju un viedokļus, veiktas intervijas ar:

1. valsts līmenī – Izglītības un zinātnes ministrijas (Izglītības departamenta) un Labklājības ministrijas (Sociālās iekļaušanas un sociālā darba politikas departamenta) pārstāvjiem,
2. no izglītības sistēmas perspektīvas – klašu, kurās mācās reemigrējušie bērni, audzinātājiem,
3. reemigrējušo bērnu vecākiem, lai gūtu ieskatu par individuālo pieredzi.

Gadījumu atlase notika, izmantojot sociālos tīklus un informāciju par skolām, kurās pēdējos gados mācības ir uzsākuši reemigrantu bērni: tika apzinātas šīs skolas, veiktas sarunas ar vadību un klašu audzinātājiem, lūgta informācija par sazināšanās iespējām ar ģimenēm. Pētījumā kopumā veiktas 20 intervijas, izveidojot 9 atšķirīgus gadījumus (iekļaujot dažāda tipa skolas pēc ģeogrāfiskā novietojuma). Dalība pētījumā bija brīvprātīga, ievērojot pētījumu ētikas principus, garantējot ģimenēm anonimitāti.

Rezultāti un analīze

Dažām valstīm liela reemigrācija var radīt izaicinājumus valsts kapacitātei uzņemt reemigrantus to reintegrācijas un sociālekonomiskās stabilitātes perspektīvā (IOM 2010, 27). Publiskajā telpā paustie vēstījumi norāda uz valsts vēlmi veicināt reemigrāciju un tikpat izjūtamai būtu jābūt valsts vēlmei veicināt šo reemigrējušo personu labsajūtu un iekļaušanos. Pēdējo gadu pieredzē arī migranti ir kļuvuši par sabiedrības vai vietējo kopienas izslēgto grupu (DESA 2009, 21). Pēc Labklājības ministrijas (LM) mājas lapā ievietotās informācijas, ko attiecīgi var uzskatīt arī par LM pieeju un nostāju, Latvijā kā viena no nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām ir bērni (LR Labklājības ministrija).

Līdz šim īstenotā reemigrējušo bērnu politiskā pieeja Latvijā saistīta galvenokārt ar izglītības sistēmu un skolām, tādējādi ir nepieciešams, lai izglītības sistēmai būtu kapacitāte veikt šo funkciju – veicināt bērnu iekļaušanu – kas tai tiek uzticēta. No vienas puses, gan vecāki, gan skolotāji atzīst, ka citu iesaistīto pušu īsti nav, un ģimene un skola ir divas galvenās institūcijas saistībā ar bērniem, kuru atbildība

ir šo bērnu labsajūtas veicināšana. Tomēr, no otras puses, tiek apzināta šī procesa kompleksā daba, un tiek norādīts, ka skolām nereti trūkst kapacitātes šo uzdevumu veiksmīgi izpildīt.

Skolu galvenā atbildība par reemigrējušo bērnu iekļaušanu no IZM perspektīvas tiek vērtēta kā pamatota, norādot, ka līdz ar pedagogu jauno samaksas modeli šis valsts atbalsts tikšot vēl vairāk konkretizēts. Tiek paredzēts, ka pašvaldībām tiks aprēķināta naudas summa līdz kopumā 2% no pašvaldībai piešķirtās mērķdotācijas, daļa no kuras varētu tikt izmantota reemigrējušo bērnu atbalstam latviešu valodas apguvei. Šajā pētījumā novērotie atbalsta pasākumi reemigrējušo bērnu uzņemšanai skolās bijuši dažādi un pārsvarā nevarētu nosaukt vai raksturot vienu konkrētu, vienotu pieeju. Arī valsts noteiktie atbalsta pasākumi vai tādi pasākumi, kas iepriekš ir parādījušies publiskajā telpā, ne visur tiek īstenoti. Pieejas tiek pielāgotas katras skolas kapacitātei un konkrētās situācijas vajadzībām. Skolotāji izmanto pašu ierosinātas metodes, piemēram, rada paši savas anketas un iesaka tādas veikt arī citiem, kā arī tiek veikti šķietami standartizēti atbalsta pasākumi – zināšanu novērtējums, sadarbība ar atbalsta personālu, konsultācijas, papildus stundas latviešu valodas apguvei, citu priekšmetu aizstāšana ar latviešu valodu, individuāla pieeja, darbs pēc individuāla plāna, ļaušana atbildēt mutiski – taču šos paņēmienus izmanto, vadoties pēc situācijas.

Ļoti bieži kā galvenā problēma, ar ko bērns saskaras, tiek nosaukta valodas barjera, jo nereti trūkst prasmju runāt un rakstīt latviski. Tas apgrūtina mācību procesu kopumā – ja arī bērnam citādi mācībās veiktos labi, nereti nākas vispirms saprast, ko tieši konkrētais termins vai jēdziens nozīmē. Šajā pētījumā norādīts uz finansiālām problēmām gadījumos, ja bērns uzsāk mācības gada vidū, kā rezultātā skolotāju darbs ir brīvprātīgs, vai arī gadījumos, kad speciālistu palīdzība netiek nodrošināta. Otra problēmjaudājumu grupa ir izglītības sistēmu pieeju atšķirības tieši prasību, nerakstīto likumu un normu ziņā, kā arī sadzīvīkos jautājumos. Bērniem nereti ir grūti pielāgoties Latvijas izglītības sistēmas videi un prasībām, mācīšanās pieejai. Šis jautājums nav tik viegli risināms, pielietojot noteiktus mehānismus, jo ir saistīts ar bērna sajūtām. Reemigrējušo bērnu iekļaušanas procesā vecāki sadarbojas galvenokārt ar skolu atbalsta personālu – gadījumos, kur atbalsts ir pieejams. Ļoti liela loma ir logopēdam, sociālajam pedagogam un skolotāja palīgam, kas tiek pieminēts ļoti reti, bet tur, kur tas ir pieejams, šis atbalsts tiek ļoti augstu vērtēts. Būtiska loma reemigrējušo bērnu iekļaušanā ir klasesbiedriem, klases kolektīvam. Reemigrējušo bērnu iekļaušanās veicināšanā nozīmīga loma ir arī ārpusskolas aktivitātēm – to atzīst vecāki un vairākumā gadījumu bērni šādās aktivitātēs ir iesaistījušies.

Kā nepieciešamie uzlabojumi bērna iekļaušanas procesā šajā pētījumā nosaukti: rekomendējoša rakstura materiālu izstrāde; mentoru sistēmas ieviešana; atbalsts valodas apguvei; atbalsts trūkstošo vielu apguvei; palīgskolotāja piesaiste, neradot sajūtu, ka bērns ir sliktāks par pārējiem; atbalsta personāls gan skolotājiem, gan vecākiem un bērniem; vecāku izglītošana, lai tie spētu palīdzēt bērnam; iekļaušana sākotnēji caur mazākām, atsevišķām grupām; informācijas iegūšana par valsti, vidi un kultūru, no kuras bērns atgriežas; konsultants pašvaldībā; informācijas aprites uzlabošana (gan vecākiem par atbalsta pasākumiem, gan ministrijai par reālo situāciju skolās). Šobrīd no IZM perspektīvas ir paredzēti pasākumi izglītības sistēmas kapacitātes

paaugstināšanai, kas saistīta ar reemigrējušajiem bērniem tuvāko divu gadu laikā, piemēram: pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšana; adaptācijas pasākumi skolēniem, kuri ir atgriezušies no mācībām citā valstī (reemigrējuši), lai palīdzētu integrēties Latvijas izglītības sistēmā; pasākumi datu iegūšanai par skolēniem, kuri atgriezušies no mācībām citā valstī (reemigrējuši) un viņu izglītības iespējām Latvijā, un šiem pasākumiem ir arī norādīts finansējums vai nepieciešamais papildfinansējums (IZM Izglītības departaments). Latvijā būtiski iztrūkst nevalstisko organizāciju darbība reemigrantu iekļaušanas virzienā. Nevalstiskajam sektoram ir iespēja sniegt lielu ieguldījumu it īpaši šādu sensitīvu jautājumu risināšanā, īstenojot dažādus projektus un informatīvās kampaņas.

Pētījumā aplūkotos gadījumos gan vecāki, gan skolotāji galu galā bērnu iekļaušanos vērtē pozitīvi, bet šādi tiek vērtēts rezultāts, kas vairākos gadījumos balstījies uz ilgu un mērķtiecīgu darbu, pārvarot dažādas grūtības. Skolotāji kopumā kopējo iekļaušanos vērtē sliktāk nekā vecāki, vairāk saskatot grūtības un izaicinājumus mācību ziņā, tomēr iekļaušanās klašu kolektīvos neparādās kā problēma. Iekļaujoša izglītība ir pieeja, kas meklē veidus, kā pārveidot izglītības sistēmu un citas mācīšanās vides tā, lai reaģētu uz audzēkņu dažādību, nevis, kā integrēt dažus audzēkņus vairākuma izglītībā (UNESCO 2005, 15). Pēc visas pieejamās informācijas par reemigrējušo bērnu pieredzi mācību atsākšanā Latvijā var secināt, ka Latvijas izglītības sistēmu var raksturot kā integrējošu, nevis iekļaujošu, t. i., darbs ar bērniem vairāk ir tendēts uz to, lai tie pēc iespējas ātrāk pielāgotos esošajai videi un kārtībai, nevis ar savu pieredzi dažādotu mācīšanās pieeju skolās.

Secinājumi

Reemigrējušo bērnu iekļaušana Latvijā tiek veikta caur izglītības sistēmu, respektīvi, skolām. Šī pieeja vērtējama divējādi: no vienas puses, skolas ir otrā svarīgākā institūcija pēc ģimenes un skolās ir iespēja bērnam palīdzēt, bet, no otras puses, nepietiekamas skolu kapacitātes gadījumā tiek apdraudēts iekļaušanās veiksmīgums. Šībrīža situācijā skolu kapacitāte tiek vērtēta kā nepietiekama, un atbildība par reemigrējušo bērnu iekļaušanu ir atkarīga no vecāku finansiālajām iespējām un skolotāju pašiniciatīvas. Galvenās grūtības, bērniem iekļaujoties izglītības sistēmā, var iedalīt divās grupās: valodu barjeras pārvarēšana (valodas prasmju pietiekama līmeņa sasniegšana) un Latvijas izglītības sistēmas vides (pieejas, nerakstīto normu un prasību) izprašana un pieņemšana.

Neskatoties uz veiktajiem pasākumiem un iespējām saņemt atbalstu latviešu valodas apguvei un prasmju uzlabošanai, arī šie pasākumi nav pietiekami konkretizēti. Neskatoties uz to, ka galarezultātā bērna iekļaušanās tiek vērtēta kā veiksmīga, procesa gaitā nākas risināt dažādas problēmas un to atrisināšana ir atkarīga no skolotāju pašiniciatīvas, atbalsta personāla pieejamības un skolu, skolotāju izvēles, kādus mehānismus izmantot. Latvijas izglītības sistēma vairāk vērtējama kā integrējoša, nevis iekļaujoša – bērniem jāpielāgojas esošajai sociālajai kārtībai. Tas var radīt papildus slogu bērnam, cenšoties viņu pakļaut noteiktām uzvedības normām, un neizmantojot citas pieredzes potenciālu izglītības procesu uzlabošanai. Informācija par skolēna reģistrēšanu skolās ir pietiekama un reemigrējušās ģimenes nesaskaras ar sarežģī-

jumiem, iekārtojot bērnu skolā, tomēr informācija par pieejamajiem atbalsta pasākumiem ir nepietiekama.

Pētījumā secināts, ka gadījumos, ja bērna izglītības jautājumiem atgriešanās lēmuma pieņemšanā ir augsta loma, atgriešanās tiek plānota un tiek pielāgota tādām laika posmam, lai bērnam būtu vieglāk iekļauties. Pretējā gadījumā (kas notiek biežāk) gan bērni, gan skolas saskaras ar daudz lielākām problēmām iekļaušanās procesa gaitā.

Priekšlikumi

Nododot atbildību par reemigrējušo bērnu iekļaušanu skolām, jāpārlicinās, vai skolām ir kapacitāte šo uzdevumu veikt. Ļoti augstu tiek vērtēta skolotāja palīga loma darbā ar reemigrējušajiem bērniem, tādēļ būtu vērtīgi to nodrošināt visās skolās. Tāpat jāpārlicinās, ka skolās ir arī citi speciālisti, kas nepieciešamības gadījumā var iesaistīties darbā ar reemigrējušajiem skolēniem, to vecākiem, un piesaistīt arī citas institūcijas, ja nepieciešams. Jāsākārto un jākonkretizē bērnu atbalsta pasākumi skolās, un tie jāpadara pieejami. Nepieciešams pastiprināt atbalstu latviešu valodas apguvei un prasmju uzlabošanai arī tad, ja tas nepieciešams tikai pāris vai pat vienam skolēnam. Ieteicams izstrādāt rekomendējoša rakstura palīgmateriālus skolotājiem un vecākiem: skolotājiem, dodot padomus, kā labāk komunicēt ar vecākiem un bērniem, kā arī, kādus palīgmehānismus pielietot darbā ar reemigrējušajiem skolēniem, bet vecākiem – kā palīdzēt bērnam izprast skolas mācīšanās pieeju un vidi, kā sniegt atbalstu mājasdarbu pildīšanā un kā novērtēt iespējamās problēmas iekļaušanās procesā.

Jāuzlabo informācijas aprīte par pieejamajiem atbalsta pasākumiem un bērnu tiesībām tos saņemt, kā arī jāuzlabo informācijas aprīte par reemigrējušo skolēnu skaitu, iekļaušanās situāciju un problēmām. Šīs funkcijas veikšanai jāiesaista pašvaldības, ņemot vērā to starpnieka starp valsti un skolām, ģimenēm lomu. No pētījumā izteiktajiem ierosinājumiem, ja ir iespējams rast finansējumu, būtu vērtīgi ieviest mentoru sistēmu, nozīmējot skolotāju vai kādu citu personu kā galveno atbalstu bērnam iekļaušanās procesā, vai arī izveidot pakāpeniskas apmācības vai kursus mazākās grupās, uzsākot darbu ar reemigrējušajiem bērniem, pirms tie sāk mācības klasē. Šāds risinājums varētu tikt ieviests, ja skolēns atgriežas mācību gada vidū – pakāpeniski strādājot, atlikušo mācību laiku darboties ar iekļaušanu mācību vidē, un ar jauna mācību gada sākumu (tādējādi arī atrisinot finansēšanas jautājumu) uzsākt mācības klasē. Situācijas pilnvērtīgākai novērtēšanai ir nepieciešams veikt izpēti par kopējo Latvijas skolu kapacitāti uzņemt reemigrējušos bērnus, jo šobrīd pētītais aprobežojas ar skolām, kurām ir bijusi šāda pieredze (un arī ne visām – ir pētīta tikai daļa, izlases veidā), taču jebkurā pašvaldībā dažādu iemeslu dēļ var rasties situācija, kad ģimenes ar bērniem atgriežas uz dzīvi Latvijā. Jebkura skola var pēkšņi saskarties ar šo situāciju. Jāpārlicinās, ka skolām tādā gadījumā būs informācija, kā rīkoties.

1. Cassarino, J.P. (2008) Conditions of Modern Return Migrants – Editorial Introduction. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)* “The Conditions of Modern Return Migrants” Vol. 10, No. 2., pp. 95-105. UNESCO. Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001812/181209E.pdf#page=3> (retrieved: 2015.15.I).
2. DESA (2009) Creating an Inclusive Society: Practical Strategies to Promote Social Integration. United Nations. Available: <http://www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/Ghana/inclusive-society.pdf> (retrieved: 2015.15.I).
3. Hazans, M. (2013) Emigration from Latvia: Recent trends and economic impact. In *OECD, Coping with Emigration in Baltic and East European Countries*, (pp. 65-110), OECD Publishing. Available: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/coping-with-emigration-in-baltic-and-east-european-countries_9789264204928-en#page4 (retrieved: 2014.24.V).
4. International Organization for Migration (IOM) (2010) Return Migration: Challenges and Opportunities. Switzerland: IOM. Available: <http://publications.iom.int/bookstore/free/IDM14.pdf> (retrieved: 2015.15.I).
5. IZM Izglītības departaments (14.01.2015) Preses relīze par reemigrantu izglītību. IZM dati. IZM, sūtīts personīgi (aplūk. 2015.17.V).
6. LR Ārlietu ministrija mājas lapa, sadaļa: Tautiešiem ārzemēs, Diasporas politika, Diasporas politika Latvijā. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv/lv/tautiesiem-arzemes/politika/diasporas-politika-latvija> (aplūk. 2014.25.IV).
7. LR Labklājības ministrijas (LM) mājas lapa, sadaļa: Sociālā iekļaušana, situācijas raksturojums. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/548> (aplūk. 2015.17.IV).
8. LR Centrālā statistikas pārvalde, IBG10. Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācijas saldo reģionos, Republikas pilsētās un novados. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__migr/IB0100.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (aplūk. 2015.10.V).
9. UNESCO (2005) Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO. Available: http://www.childinfo.org/files/child-disability_GuidelinesforInclusion.pdf (aplūk. 2015.16.I).

VELOMARŠRUTS DOBELES PILSĒTĀ UN DOBELES, AUČES NOVADOS

CYCLING ROUTE IN DOBELE TOWN AND DOBELE, AUČE DISTRICTS

Autors: Armands Jēgers, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma „Tūristu gids – ceļojumu un pasākumu organizators”

Kontaktinformācija: armands.jegers@va.lv, mob. tel. +371 20402303

Darba zinātniskā vadītāja: Iveta Druva-Druvaskalne, Mg.geogr.

Kopsavilkums

Darba tēma ir velomaršruta izveidošana Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados. Tēma ir aktuāla, jo mūsdienās strauji pieaug velotūrisma popularitāte un autora pētītājā teritorijā gan tiek veicināta tā attīstība, gan notiek vairāki lieli pasākumi, kas rada nepieciešamību pēc jauniem, ar tūrismu saistītiem produktiem. Pētījuma mērķis ir, izpētot jau teritorijā esošos velomaršrutus, izveidot vairākdienu aplūveida velomaršrutu, iekļaujot iepriekšējos maršrutos neizmantotās tūristu piesaistes vietas Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados, kas savienotu jau izveidotos velomaršrutus. Papildus izstrādātajam velomaršrutam autors izveidojis brošūras satura koncepciju (iekļaujot tūristu objektu aprakstos inovatīvākus elementus, piemēram, veidojot tos pantu formā).

Darba galvenie secinājumi – autora pētītājā teritorijā ir vietas (kā Bēne), kurās ir neizmantots tūrisma potenciāls, un, lai darba rezultāts efektīvāk spētu piesaistīt potenciālā maršruta izmantotāja uzmanību, gala formai (informatīvajam materiālam) ir nepieciešama inovatīva pieeja. Darba galvenie priekšlikumi – autora bukleta koncepcija varētu kalpot par pamatu Dobeles tūrisma informācijas centram jauna bukleta radīšanai, kā arī uz tās pamata ar tūrismu saistītie cilvēki, uzņēmumi un organizācijas varētu veicināt „baudi lēnām” tūrisma filozofiju, piedāvājot vairāk ar tūrisma objektiem saistītus radošus pakalpojumus un iespējas.

Abstract

The theme of the study is to create a cycling route in Dobele town and Dobele, Auce districts. The theme is actual, because nowadays popularity of cycling tourism is growing rapidly and in author's researched territory its development is promoted. There are several big events that are causing a need for new tourism related products. The aim of the project, after research of existing cycling routes in the territory, is to create several day round cycling route that includes previously unused tourist attractions and connects the previous routes.

The main conclusions of the project: there are places in the territory (such as Bēne),

where is a huge unused tourism potential. In order to make the result more appealing to the potential route users, the final form (informative material) must be with an innovative approach. The main recommendations of the project: author's conception of booklet could be used as base for Dobeles county tourism information centre in order to create a new booklet. Also, the tourism related companies could promote „enjoy slowly” tourism philosophy, offering more services of tourist attraction.

Atslēgas vārdi

Velotūrisms, velomaršruta izstrāde, velomaršruta informatīvais materiāls, inovatīva pieeja, dzejoļi, Dobeles, Dobeles un Auces novadi.

Ievads

Esošie velomaršruti autora pētītajā teritorijā ir koncentrēti uz kaut ko vienu, specifisku un (vai) pārāk īsi, kā arī atrodas pārāk tālu viens no otra, lai ceļotājiem būtu viegli apvienojami. Tādējādi velomaršruti nav piemēroti vairākdienu ceļojumiem un velotūrismā netiek izmantots liels Dobeles pilsētas un it īpaši novadu potenciāls (tajā skaitā tūrisma objekti un tūristu mītnes) (ZPR 2013). Autora veidotais velomaršruts ticis izstrādāts tā, lai izvairītos no šīm nepilnībām un labotu tās.

Mērķis

Izpētot teritorijā esošos velomaršrutus, izveidot vairākdienu aplūgveida velomaršrutu, iekļaujot iepriekšējos maršrutos neizmantotās tūristu piesaistes vietas Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados, kas savienotu jau izveidotos velomaršrutus.

Pētāmie jautājumi

1. Kuras Dobeles pilsētas un Dobeles, Auces novadu tūristu piesaistes vietas būtu vērts iekļaut autora iecerētajā velomaršrutā?
2. Kādi faktori jāņem vērā, veidojot vairākdienu aplūgveida velomaršrutu Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados?

Darba uzdevumi

1. Izpētīt tūrisma teorētisko literatūru, kas saistīta ar velomaršrutu veidošanu.
2. Noteikt potenciālo velomaršruta mērķauditoriju.
3. Atlasīt maršrutā iesaistāmās tūristu piesaistes vietas, izpētot gan vēsturiskās, gan esošās.
4. Noskaidrot ar attiecīgo maršrutu saistītos drošības, normatīvo dokumentu, infrastruktūras jautājumus.
5. Pirms veloapsekošanas izveidot maršrutu potenciālo trasi, izmantojot topogrāfiskās kartes.

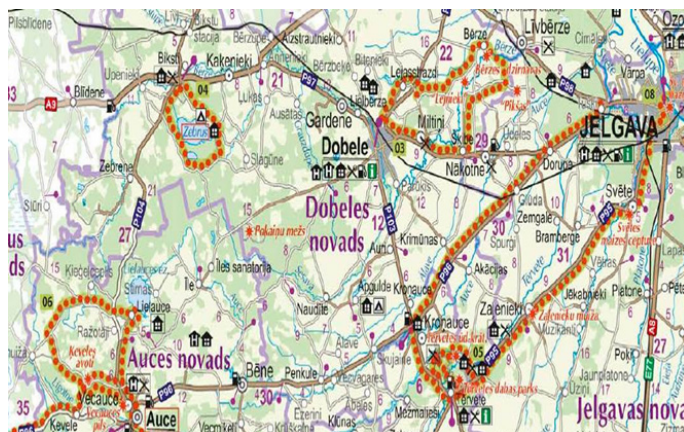
6. Apsekot, testēt maršrutu dažādos gadalaikos (rudeni, pavasari) un fotofiksēt iegūtos rezultātus.
7. Veikt, apkopot daļēji strukturētās intervijas un eksperimentus.
8. Ieviest korekcijas, papildināt maršrutu.
9. Izveidot velomaršruta aprakstu un velotūristam izmantojamu brošūras satura koncepciju, kas veidota netradicionālā formā.

Metodes

1. Literatūras un interneta resursu analīze. Autors izpētījis žurnālu un avižu rakstus, vēsturiskos ceļvežus (par Dobeli un tās apkārtni), rokasgrāmatas, datubāzes, mājaslapas, kartogrāfiskos u. c. materiālus, kas saistīti ar velomaršruta veidošanu un (vai) autora pētīto teritoriju.
2. Daļēji strukturētās intervijas. Izvēlētie objekti bija “Rūķīšu tēja”, „Brieži”, “Abrakaši”, „Dzintari”, Ilonas Stangas dārzniecība, „Vizbuļi”. Tās tika veiktas laika posmā starp 2014. gada decembri un 2015. gada februāri.
3. Eksperiments (veids – „slēptā pircēja metode”). Tajā autors kā potenciālais klients zvanīja Dobeles pilsētas / Dobeles / Auces novadu tūristu mītņu darbiniekiem un īpašniekiem. Izvēlētās naktsmītnes bija Lielaucē muiža, „Ausātas”, „Caunieši”, „Pērkonī”. Zvani tika veikti 2015. gada februārī.
4. Apsekojumi dabā (2014. gada rudenī un 2015. gada pavasarī) un fotofiksācija tika veikta, izmantojot gan velosipēdu, gan automašīnu Dobeles pilsētas un Dobeles, Auces novadu teritorijā.

Rezultāti

Izveidots velomaršruts (sk 1. attēlu), kura plānotais garums ir ~ 96 km un ilgums – 3 dienas (25,5 – 27,5 h), kas ir viegli savienojams ar jau izveidotajiem velomaršrutiem.

1.attēls. Autora izveidotā velomaršruta trases savienojumi, saslēgumi ar “Central-BalticCycling” ietvaros izveidoto velomaršrutu trasēm.

Avots: pamatkarte (ZPR 2013), autora papildināta.

Maršruta veids, sākuma un beigu punkti: apļveida, kas sākas Dobeles Novadpētniecības muzejā, beidzas – pie piemiņas akmens zemgaļu aiziešanai no Dobeles.

Mērķauditorija: 35 - 55 gadi, ar augstāko izglītību, ienākumu līmeni, kurš ir virs vidējā (pat augsts), pamata prasmju sagatavotības līmenis.

Ceļa segums: asfalta ~ 64% (~ 61 km), lauku ceļš ~ 36% (~ 35 km).

Reljefa raksturojums: pārsvarā līdzens, lai gan vietām, braucot pa lauku ceļiem, ir pakalni. Īpaši lielas reljefa izmaiņas ir mežā (īpaši starp Vipēdes ezeru un V1128 šoseju).

Grūtības pakāpe: atkarīga no posma, lai gan lielākoties nav grūtāka par vidēju.

Ieteicamais veikšanas laiks: maijs - septembris.

Apraksts: maršruts ir vērsts gan uz kultūrvēsturi, gan dabu, gan aktivitātēm. Uzsvars likts uz daudzpusīgas atpūtas nodrošināšanu un apceļotās teritorijas iepazīšanu. Trase ir plānota tā, lai pamazām pieaugtu grūtības pakāpe, lai ceļotāji spētu izvērtēt savu sagatavotības līmeni un aprikojuma piemērotību. Maršrutā iekļautas 32 tūristu piesaistes vietas, no kurām 25% (8 objekti) ir saistīti ar dabu, 69% (22 objekti) – ar kultūru un 6 % (2 objekti) ir jaukta tipa. Ņemot vērā maršruta garumu, nepieciešamo sagatavotības līmeni un tūristu piesaistes vietu daudzveidību, lai tās būtu iespējams apvienot ar citu maršrutu vai pasākumu, ceļu var arī sadalīt četros mazākos maršrutos (posmos).

1. posms. Dobeles pilsēta (Dobele laika ziedos un cilvēku rokās)

Posma garums un ilgums: ~ 3 km, 4 h.

Ceļa segums: ~ 100% asfalta ceļš.

Reljefa raksturojums: līdzens, lai gan vietām ir pauguri.

Grūtības pakāpe: viegls.

Apraksts: posms ir vērsts uz kultūrvēsturi un sniedz daudzpusīgu izpratni par Dobeles. Īpašs uzsvars ir likts uz spēcīgām personībām, lai ceļotāji gūtu padziļinātu izpratni par šo cilvēku veidošanos, sajustu zināmu lepnumu un iedvesmu. Ņemot vērā mazos attālumus, to var arī veikt ar kājām, pārvēršot par kājāmgājēju maršrutu.

2. posms. Dobele – Parūķis – Auri – Apgulde – Vecvagares – Penkule (Dobeles novada iedzīvotāju sirdīs)

Posma garums un ilgums: ~27 km, 1 diena (ap 9, 10 h).

Ceļa segums: asfalta ~ 74% (~ 20 km), lauku ceļš ~ 26% (~ 7 km).

Reljefa raksturojums: līdzens.

Grūtības pakāpe: vidēja.

Apraksts: posms sniedz padziļinātu izpratni par Dobeles novada cilvēku dzīvi, posma gaitā iespējams apmeklēt vairākas saimniecības.

3. posms. Penkule – Bēne – Lielaucē (Auces novada aisbergs)

Posma garums un ilgums: ~ 22 km, 4, 5 h.

Ceļa segums: asfalta ~ 45% (~ 10 km), lauku ceļš ~ 55% (~ 12 km).

Reljefa raksturojums: līdzens, lai gan ceļā uz Lielauci ir pakalni.

Grūtības pakāpe: vidēja.

Apraksts: posms sniedz padziļinātu izpratni par Auces novadu (sevišķi Bēni). Īpašs uzsvars likts uz tūristu piesaistes vietām, kuras ir vai kļūst mazpazīstamas, un pat tūrismā iepriekš neizmantotām vietām, lai ceļotājiem sniegtu zināmu pirmatklājēja sajūtu.

4. posms. Lielaucē – Krievkalni – Pokaiņi – Dobeles (Dobeles un Auces novadu dabas reibinājumā)

Posma garums un ilgums: ~ 44 km, 1 diena (ap 8, 9 h).

Ceļa segums: asfalta ~ 64 % (~ 28 km), lauku ceļš ~ 36 % (~ 16 km).

Reljefa raksturojums: mežā ir ļoti daudz pauguru, bet ārpus tā – līdzens.

Grūtības pakāpe: mežā – grūts, ārpus – vidējs.

Apraksts: posms sniedz daudzpusīgu izpratni par Dobeles un Auces novadu ainavu. Īpašs uzsvars likts uz dabu, lai ceļotāji spētu izbaudīt mieru, svaigo gaisu, putnu dziesmas u. tml. Iespējams neliels loks pa Otrā pasaules kara cīņu vietām.

Analīze

Veidojot aplūguma velomaršrutu (īpaši Dobeles pilsētā un Dobeles, Auces novados), jāņem vērā sekojošais:

1. velomaršruta piedāvājumu būtu vēlams saistīt ar kādu no Dobeles pilsētas tradicionālo pasākumu, jo tas pagarinātu tūristu viesošanās Dobeles apkārtnē (The European cycle route 2009; Liepa 2014; UTC 2014);
2. apskates objektu atlases kritērijus jāizvēlas tā, lai, tos izmantojot, tiktu nodrošināts gan labs maršruta kopējais stāsts, gan ceļotāju vēlamais komforta līmenis visa maršruta garumā. Tā kā galvenie atlases kritēriji (kā unikālitate, pieejamība) var mainīties atkarībā no maršruta mērķa, tad nevar izvirzīt kādus noteiktus kritērijus (Grīnfelde u. c. 2010);
3. Dobeles pilsētas un novada mājaslapā (<http://dobeles.lv/page/viesiem>) ir plaša un noderīga informācija, kura ir pārskatāma un efektīvi sistematizēta;
4. plānojot apsekojumus, jāizvēlas vairāku veidu kartogrāfiskais materiāls – ceļu kartes, topogrāfiskās vai ortofoto kartes;
5. apsekojumi ir nozīmīga maršruta veidošanas sastāvdaļa, jo ļauj pārliecināties par ceļu piemērotību un drošību braukšanai, vietas ainaviskumu, tūrisma objektu stāvokli dažādos gadalaikos un pat atklāt „odziņas”;
6. vairākdienu maršruta specifika nosaka tūristu mītnes iekļaušanu maršrutā, kas autora plānotajā teritorijā ir pietiekamā skaitā un par pieņemamām cenām, tomēr nav specializējušās uz velotūrismu;
7. maršruta trasi ieteicams plānot pa mazākas intensitātes ceļiem, kas sekmētu velotūristu drošību (LLTA 2014).

Secinājumi

1. Autora pētītājā teritorijā ir vietas, kurās ir neizmantots tūrisma potenciāls, piemēram, Bēne, kas kādreiz bijusi ļoti attīstīta vieta ar ievēribas cienīgu vēsturi vismaz Latvijas mērogā. Taču mūsdienās, autoraprāt, tajā vērojama zināma attīstības lejupslīde un nepietiekama objektu popularizēšana.
2. Seši no septiņiem teritorijā jau esošajiem autora analizētajiem velomaršrutiem (t. i., izņemot “No Jelgavas uz Tērveti”) būtu viegli apvienojami ar autora izveidoto.
3. Lai darba rezultāts efektīvāk spētu piesaistīt potenciālā maršruta izmantotāja uzmanību, gala formai (informatīvajam materiālam) nepieciešama inovatīva pieeja, pretējā gadījumā tas saplūdis ar esošajiem informatīvajiem materiāliem.
4. Mērķauditorijas tendence ceļot individuāli vai mazās grupās var ļoti sadārdzināt apmeklēšanas izmaksas vai vispār liegt piekļuvi atsevišķiem objektiem (piemēram, lauku saimniecībām un ražotnēm).

Priekšlikumi

1. Katrā no autora izstrādātā maršruta posmiem (īpaši saistībā ar 3. posmu), iesaistot vietējos orientēšanās klubus, maršrutu varētu papildināt ar veloorientēšanās elementiem.
2. Tā kā pasākumi palīdz nostiprināt Dobeles tēlu, tās identitāti un padarīt pilsētu atpazīstamāku potenciālajiem tūristiem, tad Dobeles tradicionālo pasākumu organizētājiem tie būtu jāriko vismaz divas dienas, jo pieaugtu naktsmītņu izmantošana, un jāiekļauj arī tuvākie novadi, lai palielinātu pieejamo resursu daudzumu un notikumu nozīmību, pievēršot tiem vairāk uzmanības.
3. Par pilsētas, novadu vai attiecīgo tūrisma objektu mājaslapām atbildīgie varētu izveidot sadaļu mājaslapās, kur cilvēkiem būtu iespēja apvienoties domubiedru grupās.
4. Autora izveidotā velomaršruta informatīvā materiāla koncepcija (sk. 1. pielikumu) varētu kalpot par pamatu Dobeles TIC jauna bukleta radīšanai, uzlabojot to (piemēram, kartogrāfisko materiālu, dizainu un attēlus).
5. Uz autora izstrādātā informatīvā materiāla koncepcijas pamata ar tūrisma saistītie cilvēki, uzņēmumi un organizācijas varētu veicināt „baudi lēnām” tūrisma filozofiju, piedāvājot vairāk ar tūrisma objektiem saistītus radošus pakalpojumus un iespējas.

Avotu saraksts

1. The European cycle route network Eurovelo: challenges and opportunities for sustainable tourism (2009). N. Danklefsen (ed.). Brussels: European Parliament, pp. 27-28.
2. Grinfelde, I., Klepers, A., Smaļinskis, J. (2010). Velotūrisma plānotāja un

pakalpojumu sniedzēja rokasgrāmata. Valmiera: Vidzemes tūrisma asociācija, 14.-15. lpp., 20., 25. lpp.

3. Liepa, A. (2014). Dobeles novada “zīmoli” – ceriņi, āboli un sniegavīri. Logs, 10. janvāris.
4. LLTA (Latvijas Lauku tūrisma asociācija) (2014). Drošība velobraucējiem. Pieejams: http://www.celotajs.lv/cont/wrth/greenadvice/greenadvice_velo_lv.html (aplūk. 2014.5.VIII).
5. UTC (The University of Tennessee at Chattanooga) (2014). Tourist Profile: Cycling. Pieejams: <http://www.utc.edu/health-human-performance/pdfs/cyclingnew.pdf> (aplūk. 2014.23.XII).
6. ZPR (Zemgales Plānošanas reģions) (2013). Velomaršrutu ceļvedis Zemgales reģionā. Jelgava: Zemgales Plānošanas reģions, 1., 2. lpp.

Pielikums Nr.1

Piemēri autora izveidotā bukleta koncepcijas inovatīvajiem elementiem.
Penkules baznīca un dižozols

Ozolu augumu skavās, dabas mātes klēpī
Arhitekta Dīces ieceres īstenojums ir kā slēpnī.
Tā torni reiz padomju traktors lepni zemē vilka
Un par sporta zāli tapa, bet vēlāk atjaunots tika.

Šeit saplūst cilvēka veidotais un daba,
Parādot cik šāda kopā būšana ir laba.
Kas īsti traucē visiem tādiem būt?
Kādēļ pret zaļo māmuliņu mīlestību nesajūt?

18. Senie pulksteņi un radioapstākļi "Abrahaime" (56 4923540, 23.2421866) Par 150 pulksteņiem un radio vairs Un saimnieka sirdi to nepaliek mātīt. Tādi par katru stāvēti iztēti spēsi, Paskatī, kas liecinātārs, vairs. Jā, to veid dara divdesmit garsu baidi, Tad lida nozīmē ir atkārtoti mūdai Un saimniekam, apbrīnas pilnājam mūdai? Ko gan pati labprātāk no tiem citām divjām? 26455492 (ekskursija, grupas laukuma ierobežojums ir līdz 30 cilvēkiem)	21. Penkules baznīca un dižozols (56 4945696, 23.1907894) Ozolu augumu skavās, dabas mātes klēpī Arhitekta Dīces ieceres īstenojums ir kā slēpnī. Tā torni reiz padomju traktors lepni zemē vilka, Un par sporta zāli tapa, bet vēlāk atjaunots tika. Šeit saplūst cilvēka veidotais un daba, Parādot, cik šāda kopā būšana ir laba. Kas īsti traucē visiem tādiem būt? Kādēļ pret zaļo māmuliņu mīlestību nesajūt?
19. Senie lietu glabātāji "Dzintars" (56 4915917, 23.2163460) Šeit "Balticam" iekārtas noturēti ik an, Un pat militāro robežu apstākļos neman, 1000 apstākļu kartis atkārtoti klausīties, Par sabiedrības gūstiem un stāstiem brīdīties. Kādas lietas par mums vēstis? Vai tas patērētājs ir mūsu vārsta lieta? Cik izturīgi tām ir likti pamati, Daba akmeņi vai augu mūļi, ka tūk samani? 63745722, 14189@abox.lv (ekskursija, grupas laukuma ierobežojums ir līdz 10 cilvēkiem)	22. Zemnieku saimniecība "Vīdūši" (56 4915424, 23.1690226) Saimniecība četdesmit veidu dārzeņus, zaļumus laimi rod, Izrādīt mēģināt arhitekta pabeigto arhitekta nod. Bez lūguma, ar darbu sēvi parādīja, Gatavs, traukus pakaroja un pagatavēja. Vai audzēji, kopīgi mēģina par mērķi, Tāpat lieto, ka cilvēka, pārtikas vārsta lieta? Arī par cilvēcību sludinām, kas strādā ēdli, Vai arī lauks būtu tas, kur ir patiešām aklis? 26382533 (ekskursija)
20. Dabas stunda dzimnīcā "Jauņmangali" (56 4850609, 23.2099657) Aizvedu un vīru, kur ir pulciņš maigais Un vien cetur gadi medu smaržu smarža Saimniecība katra augi apstākļos māt, Un buda, klausīties, kad atkārtoti par tiem stāt. Vai kaut reizi neesi vēlējis par puķi būt, Saprazt, ko tā savi iekārtināmu portā jūt? Vai arī tu, mēs par dabas ciklu mēģinām? Tā ir tā, par tava mēģinājuma veido. 29471288, 140424@abox.lv (ekskursija), labākais laiks apmeklējuma ir no aprīļa līdz augustam.	Vēl ieteicams apskatīties: 2. Tilaivubriņu lūpi (56 5394291, 23.2777344) – šeit atrodas uzmanības vērti pieminekļi un, šāņānājs armijas kasērtis apbedījums (kopā 529 karavīri). 3. Vecapgabals mūlīša (56 5346513, 23.2400741) – kopā ar pašu rada sardabīgu ainavu. 4. Vieta, kur atrodas Alberta Krieviešu māja, "Vecapgabals" (56 4830872, 23.2102740) – šeit tūkstau Latvijas prezidents meklēja patvērumu pēc gūstambrīdīties, kur atgūties un atjaunot spēkus.

1.attēls. Tūrisma objektu apraksti autora izveidotajā velomaršruta bukleta koncepcijā.

Avots: Autora veidots

VELO MARŠRUTS “VISI CEĻI VED UZ RAUNU”

CYCLING ROUTE “VISI CEĻI VED UZ RAUNU”

Autors: Toms Treimanis, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma „Tūristu gids – ceļojumu un pasākumu organizators”

Kontaktinformācija: toms.treimanis@va.lv, mob. tel. +371 28644530

Darba zinātniskā vadītāja: Iveta Druva-Druvaskalne, Mg.geogr.

Kopsavilkums

Pētījuma mērķis bija izzināt ar velotūrismu saistītos piemērus Raunā, tās apkārtnē un izveidot jaunu velomaršrutu, kas balstītos uz Raunas apkārtnē visraksturīgāko kultūrvēstures pieminekļu un dabas objektu apskati. Lai veiksmīgi izveidotu velomaršrutu, autors izvirzījis mērķi noskaidrot, izpētīt un izzināt velomaršrutu izveides pamatprincipus un teorētiskās atziņas, kā arī izpētīt un izzināt vietējās nozīmes velo maršrutu piemērus.

Lai tiktu sasniegts darba mērķis, autors iepazīnīes ar dažādu literatūru, materiāliem un avotiem, kas saistīti ar velotūrismu. Tika veikta objektu apsekošana dabā un intervijas ar vietējiem tūrisma uzņēmējiem, tūrisma informācijas centra darbiniekiem. Tāpat veikta fotofiksācija un kartogrāfisko materiālu analizēšana.

Veicot pētījumu, autors secinājis:

- ir svarīgi saprast velomaršruta veidu, norises vietu, sezonalitāti, norises ilgumu un mērogu jeb cilvēku grupu, kam tas domāts. Ja tiek izprastas visas iepriekš minētās lietas, tiek izveidots labs maršruts. Maršrutam jābūt atbilstošam mērķauditorijai, kā arī svarīgi, ka tas būtu apkārtējai videi draudzīgs un drošs velobraucējam. Svarīgi: ja par maršrutu veidoti kartogrāfiski materiāli, tiem jābūt precīziem un veidotiem tā, lai tūrists tos spētu uztvert, saprast informāciju;
- lai izveidotu labu kombinēto velomaršrutu, nepieciešams labi pārzināt pētāmo teritoriju, izpētīt esošos objektus, piesaistot vietējos novadpētniekus, tūrisma centra darbiniekus, novērtēt ceļa stāvokli dažādos gadalaikos, izvēlēties pareizos kartogrāfiskos attēlus.

Abstract

The aim of this project was to explore the cycling-related examples in Rauna and to create a new cycling route, based on the most representative Rauna surroundings, cultural monuments and natural sites reviews. In order to successfully create a cycling route, author has found the prerequisites for creating routes for cycling and the site infrastructure.

In order to execute the aim of the project, author explored a variety of books, all kinds of materials and sources related to the cycling tourism. Object inspection was carried out in nature. Interviews with local tourism company owners and tourism

info centre workers were carried out. Photo fixation and cartographic material analysis was performed.

In the summary author draws conclusions:

- it is really important to understand the type of cycling route, location, seasonality, time needed for the journey and target group. If these things are cleared out it is easy to make a good cycling route. It is important that the route is friendly to the environment and safe for the cyclist. Cartographic material has to be precise and easy enough for tourist to understand;
- for a good combined cycling route it is necessary to have good knowledge about the area, to visit sights and involve local researchers, info centre employees, to test the road surface in different seasons, choose the right cartographic materials.

Atslēgas vārdi: velo tūrisms, Rauna, ceļošana, izmantojot dzelzceļu, vairāku dienu maršruts.

Ievads

Kā teicis leģendārais rakstnieks Ernests Hemingejs, „tikai, braucot ar divriteni, iespējams vislabāk apgūt savas zemes kontūras, jo katrā kalnā ir jātiek caur sviedriem, lai lejā varētu jau rīpot. Tu viņus atcerēsies, kādi tie patiesi ir, kamēr automašīnā tikai augstākais kalns tev liksies iespaidīgs, līdz ar to laupot iespēju savu zemi atcerēties akurāti, kas ir riteņbraukšanas lielākais ieguvums” (Landry 2012).

Autoram velosipēdi nav sveša lieta, jo, tos labojot, kolekcionējot un gandrīz katru dienu pārvietojoties ar tiem gan pilsētvidē, gan ārpus tās, autors sapratis iepriekš minētā citāta vērtību un apzinās, ka tur, kur var nokļūt, braucot ar divriteni, ar automašīnu bieži aizbraukt nevar – meži, pļavas, iemītas takas, upju krasti. Tieši tāpēc autors izlēmis veidot velo maršrutu Raunas novadā, ietverot Raunu, Cimzu, Rozes, Baižkalnu, Vieķus. Šo teritoriju ir iespējams sasniegt ar velosipēdu no Valmieras, Cēsīm un Smiltenes. Šim apvidum ved cauri velomaršruts „Tour de LatEst”, kas ir 1296 km garš un ved pa Latvijas ziemeļaustrumu un Igaunijas dienvidaustrumu reģionu, taču konkrēta velomaršruta pa Raunas novadu nav. Autors veidojis šo velomaršrutu, lai akcentētu Raunas novada dabas vērtības, augsto mājražotāju skaitu un kultūrvēsturisko nozīmi.

Velomaršruts veidots, lai informētu un izglītotu cilvēkus par Raunas novadā esošajiem kultūrvēstures pieminekļiem, apskatāmajām dabas vērtībām un lauku saimniecībām. Velomaršruta mērķauditorija ir gan šī novada iedzīvotāji, gan arī citu Latvijas novadu un pilsētu aktīvā tūrisma piekritēji, kuriem varētu būt padziļināta interese par Raunas novada vēsturi un to, kā tas mainījies laika gaitā, kā arī dabas un ekotūrisma piekritēji, kas savu atpūtu saista ar dažādu dabas vērtību vērošanu un vēlas gūt garīgu un fizisku pieredzi. Velomaršruts varētu būt saistošs visiem tiem aktīvās atpūtas cienītājiem, kas apmeklē Cēsis, Valmieru vai Smiltēni, un varētu būt viens no papildus aktivitātēm, kas rosinātu apmeklēt Raunas apkārtni. Autors, izpētot esošos Cēsu, Priekule, Raunas, Beverīnas, Valmieras un Smiltenes novadu velomaršrutu piedāvājumus, secinājis, ka vienīgais un lielākais velomaršruts, kas ved

cauri visiem novadiem, ir “Tour de LatEst”.

Metodes

Autors izmantojis šādas pētījuma metodes:

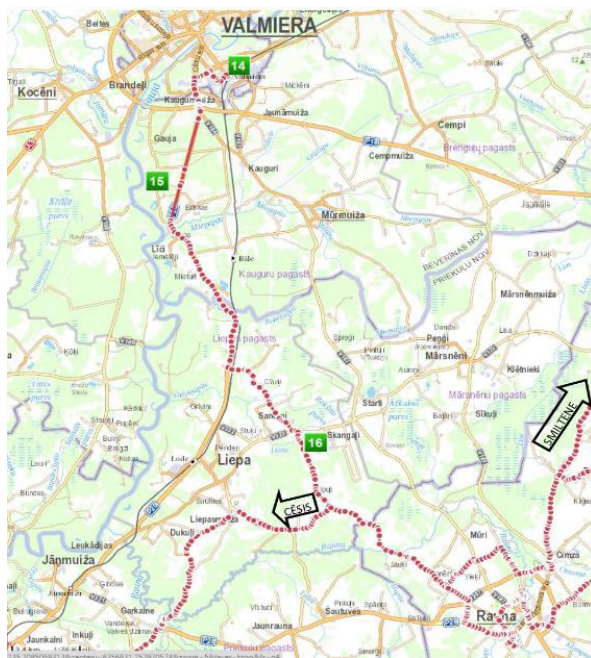
1. teorētiskās literatūras pētīšana un analizēšana, lai pēc iespējas labāk izprastu maršrutu veidošanas principus. Lai izprastu, kas ir velotūrisms un velomaršruta veidošanas principus;
2. novadpētniecības literatūras pētīšana, informācijas atlase;
3. intervijas;
4. kartogrāfiskā metode – SIA Karšu izdevniecības „Jāņa sēta” publiskā karšu servera www.balticmaps.eu un uzņēmuma Google karšu servera Scribblemaps.com izmantošana maršruta attēlošanai;
5. maršruta apsekošana dabā. Maršrutu autors apsekojis 02.10.2014., 17.11.2014. un 23.11.2014. Pirms tam veikta rūpīga virtuālās vides un kartogrāfisko materiālu izpēte, kā arī notikusi saziņa ar Raunas TIC, Raunas novadā esošajām saimniecībām, Raunas novada bibliotēku un atlasīta informācija par kultūrvēsturiskiem un dabas objektiem;
6. atlasīto objektu foto fiksācija, lai nodrošinātu plašāku ieskatu un atbilstību pašreizējai situācijai.

Rezultāti

Veicot pētījuma teorijas daļu, autors iepazinies ar aktīvā tūrisma, velotūrisma, velomaršruta, velotakas un ekspedīcijas definīcijām. Salīdzinājis tās, kā arī radījis pats savu velotūres ideju. Tā ir iepriekš veidota un izsludināta: tajā parasti piedalās velobraucēji, kas iepriekš pieteikušies un sagaida ne tikai velobraucienus, bet arī apskates objektus. Tūre var sevī ietvert lauku labumu mielastu vai degustāciju.

Sarunā ar Raunas TIC darbinieci, autors uzzināja, ka vasaras sezonā Raunā visbiežāk ierodas velotūristi no Igaunijas, Vācijas un Nīderlandes. Kopumā Raunu vidēji apmeklē 5000 tūristu gadā un 5% no tiem interesējas par velomaršrutiem un infrastruktūru. Autors uzskata, ka tas ir pietiekoši liels tūristu skaits un arī 5% nav maz: tie ir 250 cilvēki, kuru dēļ ir vērts attīstīt velo infrastruktūru un veidot jaunus velomaršrutus. Un, protams, ja tas tiks darīts, interesentu skaits tikai augs.

Teorijas daļā apskatīti velomaršrutu izveides pamatprincipi, velomaršrutu tipi un soļi, kā veidot tūrisma maršrutus un kartogrāfisko materiālu. Rezultātā tapis velomaršruts “Visi ceļi ved uz Raunu”.

1.attēls. 1.posms. Valmieras dzelzceļa stacija (14) – Pēkass pilskalns (15) – Veidenbauma (16) – Baižkalna dzirnavas. Mērogs: 1:176000.

Avots: Latvijas Ģeotelpiskā informācijas aģentūra 2014.

Ja maršrutu plāno uzsākt Valmierā, tad tā sākuma punkts ir Valmieras dzelzceļa stacija, jo maršruts veidots tā, lai velotūrists neizmantotu savu personīgo auto, bet gan sabiedrisko transportu.

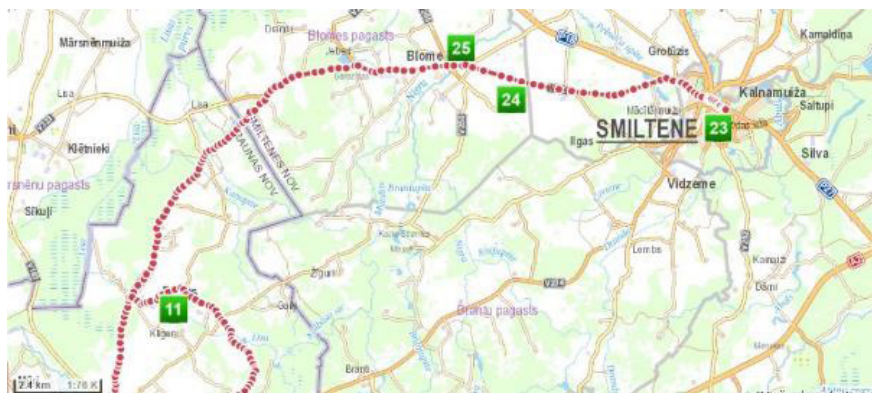
Šī posma laikā iespējams apskatīt Pēkass pilskalnu (valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis). Ļaudis Pēkass kalnu apdzīvojuši jau ap 9. gadsimtu. Pēkass kalnam veltīta tik liela vēsturnieku uzmanība kā reti kuram citam Latvijas pilskalnam. Arheologs Francis Balodis bijis pārliecināts, ka šeit ir Beverīnas pils vieta (Valmieras rajons 2015).

Pēc tam maršruts ved uz Eduarda Veidenbauma muzeju. Muzejā darbojas pastāvīga etnogrāfisko priekšmetu izstāde, kā arī periodiski tiek mainītas dažādu mākslinieku izstādes (Polis 1999). Tālāk ceļš ved uz Baižkalna dzirnavām. Tas ir skaists, sakopts objekts ar laipniem dzirnavu saimniekiem, kuri autoram snieguši interesantu informāciju: lai palielinātu ūdens krituma jaudu, dzirnavu darbināšanai tīcis izmantots unikāli veidots akvedukts, kura augstums ir 6-7 m. Dzirnavu rats atradās ēkas iekšpusē un tā diametrs bija 9 m. Pašlaik dzirnavas tiek izmantotas kā dzīvojamā māja, tāpēc to apskati iepriekš jāsaskaņo.

2.attēls. 2.posms. Cēsu dzelzceļa stacija (17) – Veselības taka (18) – Priekuļu tehnikums (19) – Ulmaņa birze (20) – Vaives dzirnavas (21) – Liepas muiža (22) – Baižkalna dzirnavas. Mērogs: 1:176000.

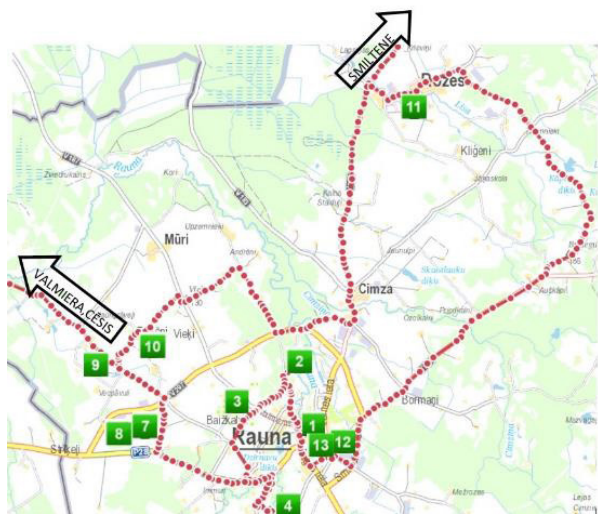
Ja maršrutu plāno uzsākt Cēsīs, tad tā sākuma punkts ir Cēsu dzelzceļa stacija. Pēc tam maršruts ved gar Lauciņu karjeru uz Priekuļiem. Priekuļos velo braucējs var izbaudīt Veselības taku – tā kopš 2011. gada atrodas gandrīz pašā Priekuļu ciemata centrā. Tā ir 70 m gara un veidota no dažādiem akmeņiem, bruģa gabaliem, lai veidotos dažāds reljefs. Taku plānots iziet ar basām kājām, jo dažāda reljefa dēļ kāju pēdas tiek masētas. Priekuļos autors piedāvā apskatīt Priekuļu tehnikumu – nozīmīgu izglītības centru, kas darbojas kopš 1910. gada, kad notika pirmie ziemas kursi J. Bicka vadībā. Gadu vēlāk jau sākusi darboties trīsgadīgā lauksaimniecības skola, kas pakāpeniski paplašināta līdz piecu klašu kursam un kas pastāvēja līdz 1943. gadam. Pēc kara skola pārtapa par lauksaimniecības tehnikumu (Polis 1999). Šajā posmā arī sastopams patriotisks objekts – Ulmaņa birze. Uz pieminējuma lasāmi vārdi – “Mēs esam, mēs būsime un paliksime” (Polis 1999). Turpinot braucienu pa ceļu Cēsis – Rauna, nonākam pie nākamā apskates objekta, Vaives dzirnavām. 19. gadsimtā celtā dzirnavu ēka rekonstruēta, izveidots slūžu, straujteču un kriteņu komplekss. Tālāk seko nozīmīgs objekts – Liepasmuiža. Jau 1685. gadā šeit darbojās viena no latviešu tautas skolām, ko dibināja priesteris un Bībeles latviešu tulkotājs Ernsts Gliks. Šobrīd tā tiek atjaunota kā mākslas kūrorts.

3.attēls. 3.posms. Smiltene Autoosta (23) – Riņģu ozols (24) – Blome (25) – Pagrieziens uz Rozes ciemu. Mērogs: 1:176000.

Avots: Latvijas Ģeotelpiskā informācijas aģentūra 2014.

Šī posma sākums ir pie Smiltene autoostas. Pretī autoostai atrodas Smiltene luterāņu baznīca, kuru autors iesaka apmeklēt. Tā ir vienīgā izteikta krusta veidā celtā baznīca Latvijā. Tālāk ceļš ved Blomes virzienā, kur var apskatīt Riņģu ozolu un “Ringu” mājas, kas vairāk kā gadsimtu senā vēsturē bijušas hernhūtiešu kustības – Brāļu draudžu – saietā nams. Šis maršruta posms ir īss, tāpēc nav ietverti daudzi apskates objekti, taču posms ved pa ļoti ainaviskām vietām.

4.attēls. 4.posms – Baižkalna dzirnavas (9) – Ennēnu Skatu tornis (10) – Malduguns alus darītava (11) – SIA Siera Ražotne (12) – Raunas pilsdrupas (13) – Raunas luterāņu baznīca (1) – Milestības priedes (2) – Baižkalna muiža un zirgaudzētava (3) – Raunas Staburags (4) – Raunas grantsbedres (8) – Baižkalna dzirnavas (7). Mērogs: 1:176000.

Avots: Latvijas Ģeotelpiskā informācijas aģentūra 2014.

Protams, šis maršruts var sākties dažādās vietās, atkarībā no tā, no kurienes velotūrists ir piebraucis šim galvenajam posmam. Aprakstu autors sāks no Baižkalna dzirnavām, jo pie tām noved divi posmi – no Cēsīm un Valmieras. Baižkalna dzirnavas, kas ir arī pirmais šī maršruta objekts, ir privātipašums, tāpēc ierašanās jāsaskaņo ar īpašniekiem. Pēc tam jābrauc augšup kalnā, kura galā atrodas otrais apskates objekts – Ennēnu skatu tornis. Skatu tornis atrodas gleznainā vietā, tas ir 131 m virs jūras līmeņa un no tā labā laikā var redzēt Zilo kalnu un Valmieras lielos torņus. Nākamā apskates vieta – Malduguns alus darītava – ir viena no Latvijas mazākajām alus darītavām, kur alus tiek brūvēts un pildīts ar rokām. Mazie apjomi ļauj eksperimentēt ar dažādām receptēm un dod iespēju piedāvāt lielu alus šķirņu daudzveidību, aizrautīgi ražojot garšas pilnu un kvalitatīvu alu. Pēc alus darītavas apskates seko uzņēmuma SIA Siera ražotne apskate. Ražotne ir vienīgais piena pārstrādes uzņēmums Latvijā, kas pircējiem piedāvā Zaļo sieru. Turpat netālu atrodas Raunas pilsdrupas, vienas no labāk saglabātajām pilsdrupām valstī.

No pils torņa labi var manīt Raunas luterāņu baznīcu. Tālāk ceļš turpinās uz Baižkalna zirgu staļļiem, kur var apskatīt zirgus un veikt izjādes. Pēc tam tiek piedāvāts apskatīt unikālu objektu – Raunas Staburagu. Tas ir 16 m plats un 4,5 m augsts savdabīgs ģeoloģisks šūnakmens veidojums. Staburagu klāj vairāk kā simts aļģu un sūnu sugu, ko nepieciešams saudzēt, lai saglabātu pirmatnējo skaistumu, ko radījis ūdens, nostiprinot šūnakmeni, kas radies vairāku tūkstošu gadu laikā. Tālāk ceļš gar Raunas grants bedrēm un mototrasī ved uz maršruta sākuma punktu.

5.attēls. 5.posms. Raunas luterāņu baznīca (1) – Mīlestības priedes (2) – Baižkalna muiža un zirgaudzētava (3) – Raunas Staburags (4) – Velnaļa (5) – Tanīsa kalns (6) – Raunas pilsdrupas (13) – SIA Siera ražotne (12) – Raunas luterāņu baznīca (1). Mērogs: 1:176000.

Avots: Latvijas Ģeotelpiskā informācijas aģentūra 2014.

Tā kā tūristu spējas ir dažādas, autors nolēmis veidot arī īsāku, bet nebūt ne mazsvarīgu posmu ar skaistākajiem un, pēc autora domām, svarīgākajiem apskates objektiem. Posma sākums – Raunas centrs. Raunas centrā atrodas objekts, ko autors

iesaka apmeklēt – Raunas luterāņu baznīca. Pēc uzkavēšanās Raunas centrā aptuveni 100 m jābrauc pa Valmieras ielu, šķērsojot Raunas upi, un tad netālu seko objekts Mīlestības priedes – trīs saaugušas priedes. Tālāk ceļš ved gar Baižkalna zirgu stalliem uz Raunas Staburagu. Pēc tam jābrauc pa Raunas dabas taku gar Velnalu. Dabas veidojumā urbjas avotu tērcītes, nepārtraukti drupinādamas balto smilšu alu. Iepretim Velnalai var aplūkot Tanīsa kalnu. Izrakumos konstatēts, ka pilskalns bijis apdzīvots pirms mūsu ēras. Tanīsa kalnā sākotnēji mituši somugru cilmes iedzīvotāji un vēlāk tas kļuvis par seno latgaļu apmetni. Tad seko tādi objekti kā Raunas pilsdrupas un SIA Siera ražotne.

Secinājumi

Lai izveidotu kombinētu maršrutu, kas sastāv no aplūveida maršruta un pievadceļiem, kas ir lineāri maršruti, jāsaprot, no kurienes labāk veidot pievadceļus un kurā punktā tos pievienot galvenajam aplūveida maršrutam, lai velotūrists pēc iespējas komfortablāk izbrauktu visu maršrutu. Veidojot šādu kombinēto maršrutu, svarīgi saprast tūrista vēlmes un vajadzības. Galvenais, lai tas ir pieejams tūristam, kurš nespēj atbraukt ar auto uz Raunu un tad veikt maršrutu, bet ir spējīgs izmantot, piemēram, sabiedrisko transportu.

Velotūrisms ir viens no populārākajiem aktīvā tūrisma un ceļošanas veidiem pasaulē, kā arī tas ir salīdzinoši lēts un labs veselībai. Velosipēda izmaksas ir salīdzinoši mazas, jāiegulda 500 - 700 EUR, lai iegādātos pietiekoši kvalitatīvu velosipēdu. Velosipēda apkopes izmaksas gada laikā var sasniegt maksimums 50 EUR summu, protams, ja nav jāmaina kāda no velosipēda detaļām.

Priekšlikumi

Nākotnē maršrutu vajadzētu marķēt, jo tad tas būtu vieglāk, komfortablāk izbraucams, kā arī tas atrisinātu sazarojumu un krustojumu problēmas.

Saimniecībām, kurām ir potenciāls tūrisma objektu izveidē, interesēties par finansējuma piešķiršanas iespējām pašvaldībās, lai izveidotu velo infrastruktūru – norādes, velo stāvvietas, informācijas standus.

Avotu saraksts

1. Landry, C. (2012). The sensory landscape of city. Gloucestershire, United Kingdom: Comedia.
2. Polis, J. (1999). Cēsu grāmata. Rīga: „Izdevniecība Jāņa sēta”. 22.-86. lpp.
3. Valmieras rajons, Kauguru pagasts (2007). Pieejams: <http://www.valmrajs.lv/lv/page/397/66/105> (aplūk. 2015.03.IV).
4. Latvijas karte (2014) (karte 1cm – 600m) . Karšu izdevniecība Jāņa sēta. Pieejams: http://balticmaps.eu/?lang=lv&draw_hash=ehaxln¢erx=378658¢ery=6277803&zoon=5&layer=map&ds=o (aplūk. 2014.13. IV).

SKEITBORDA PRODUKTA ATTĪSTĪBĀ LATVIJĀ. VALMIERAS PIEMĒRS

SKATEBOARD PRODUCT'S DEVELOPMENT IN LATVIA. VALMIERA'S EXAMPLE

Autors: Artūrs Melzobs, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma "Tūristu gids - ceļojumu un pasākumu organizators"

Kontaktinformācija: arturs.melzobs@va.lv, mob. tel. 27868836

Darba zinātniskais vadītājs: Juris Smaļinskis, Mg.biol.

Kopsavilkums

Pētījuma tēmas aktualitāte saistīta ar aizvien augošo Latvijas skeitborda industriju un pieprasījumu pēc šī sporta veida iedzīvotāju vidū.

Autors kā darba mērķi ir noteicis analizēt skeitbordū kā ekstrēmā sporta veidu Latvijā, tā ilggadējo produkta attīstību un tā iespējamo potenciālu nišu tūrismā.

Pēc darba izvirzītā mērķa sasniegšanas, aptauju veikšanas, sazināšanās ar pašvaldībām, teorētiskās informācijas ievākšanas un maršrutu izstrādes autors ir izdarījis secinājumus, ka Latvijā ir iespējams veidot jaunus aktīvā tūrisma maršrutus ar skeitborda elementiem. Skeitborda attīstība Latvijā, salīdzinot ar pēdējo desmitgadi, pēdējo gadu laikā piedzīvo augšupeju un Latvijā ražota produkta attīstība turpināsies arī turpmāk.

Pamatojoties uz šiem secinājumiem, autors ir izveidojis priekšlikumus pašvaldībām un citām ieinteresētajām pusēm par skeitborda popularizēšanu un attīstīšanu nākotnē.

Abstract

The topicality of this project is embodied in the ever-growing skateboarding industry of Latvia and also in the growing demand towards skateboarding amongst the youth.

As the goal of this project, the author has put forward the research of skateboarding as a form of extreme sports, its growth and development in the past and its potential in tourism.

Methods used for research: the analysis of historical and literal material, internet surveys, face-to-face surveys, inspection of the potential route, object picking by certain criteria.

After reaching the goal set forth by author and after the surveys, information gathered from municipalities, theoretical information gathering, and the creation of two separate routes, the author has made a conclusion that in Latvia it is possible to create new active tourism routes that go hand in hand with street skateboarding. Also, the skateboarding in Latvia compared to previous years is currently developing very actively and it's growth will continue onward.

Based on these conclusions, author has set forth a couple of suggestions to municipalities and other interested sides to develop and popularize skateboarding in the future.

Atslēgas vārdi:

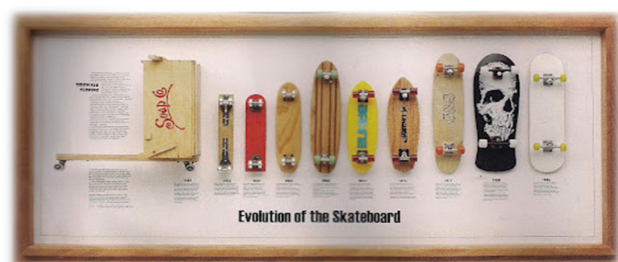
Skeitbords, ekstrēmais tūrisms, aktīvais tūrisms, skeitborda produkts, maršruts Valmierā.

Ievads

Skeitbords ir ekstrēmais sporta veids, kurš Latvijā ienācis vien 1980. gadā, nostabilizējoties pirmajām slaloma šķēršļu joslām un pirmajiem šī sporta veida entuziastiem. Taču tā strauji augošā popularitāte ir kalpojusi kā nozīmīgs atspersšanās punkts tā tālākai attīstībai un inovācijām, kuras ienāk skeitborda industrijā katru gadu.

Skeitbords ir globāli nostabilizējies sporta veids radošiem un individuāliem jauniešiem – nav nekādu treneru vai tikai uz ienākumiem tendētu organizāciju, kuras pārāk komercializētu šo sporta veidu. Galvenais šajā sportā vienmēr ir bijusi piepildījuma izjūta skeitojot, sperot nākamo soli profesionāla skeitbordista karjeras virzienā. Var teikt, ka skeitbords – tā ir izpausmes brīvība ar dēli un četriem riteņiem.

Šī darba tēma ir skeitborda produkta attīstība Latvijā. Šajā darbā tiks analizēts skeitbords kā sporta veids, tā vēsturiskā attīstība un potenciālā šī sporta veida attīstība nākotnē, tajā skaitā tūrismā.

1.attēls Skeitborda klāja evolūcija. Avots: Caron 2013.

Braukšanas ar skrituļdēli (tālāk tekstā – skeitborda) pirmsākumi ir meklējami salīdzinoši nesen, 1950. gadā, kad sērferi visapkārt Kalifornijai vēlējās pamēģināt ko jaunu, sērfort pa ielām. Pirmā skeitborda klāja autors nav zināms, taču ir pamats domāt, ka vairākiem cilvēkiem šī ideja radusies vienā laika periodā. Vairāki cilvēki centušies iegūt dēļa izveides tiesības, taču neviens to nav spējis pierādīt un vēl līdz mūsdienām skeitbords ir un paliek kā dīvains, spontāns izgudrojums. Viens no minējumiem ir tāds, ka pirmos dēļus komerciālai ražošanai izveidoja sērferu veikals Losandželosā, Kalifornijā. Viņi vēlējās piedāvāt alternatīvu sērferiem ārpus okeāna. Veikala īpašnieks Bils Ričards palūdza Čikāgas skrituļslidu ražotnei, lai viņam atsūta skrituļslidu ratiņus, kurus viņš piestiprināja pie parasta taisnstūrveida dēļa

(Cave 2015).

Skeītbords ir lielisks paīizpauīsmes veids – labāk nekā daudzi citi sporta veidi tas parāda, kā katrs cilvēks, kurī nodarbojas ar īo sporta veidu, to redz un pielieto praksē. Bieīi daīadās ar sportu saistītos resursos var lasīt, ka skeītbords ir vairāk dzīvesveids nekā sporta veids. Un īim apgalvojumam var piekrist, ja zina to, ar kādu izdomu un paīatdevi ar skeītbordu nodarbojas paīizveidojuīies profesionāīi. Paīizveidojies skeītborda profesionāīis ir cilvēks, kurī patīstāvīgi (bez citas personas, piemēram, trenera palīdzības, kā tas bieīi vien notiek citos sporta veidos) spēj sevi pierādīt uz lielās skeītborda skatuves, uzīemt savus videoklipus vai piedalīties sacensībās (autora definīcija, 2015). Tas nozīmē, ka skeītbordā izaugīsmi nosaka tikai pats braucējs un viņa vēīme progresēt. Braucējs pats veido videoklipus, piedalās sacensībās un citādi cenīas iegūt atpazīīstamību. Svarīgi skeītbordā arī ir, nevis kādā stājā skeīteris brauc, bet gan skeītera personīgais stils – tas, kā īis cilvēks pārvalda savu dēīi, kādas līnījas viņī izvēlas veikt skeītparkā, vai vienkārīši tas, cik nopietni īis cilvēks izturas pret skeītbordu.

Skeītborda īargonā ir četri galvenie skeītborda stāju veidi, kurus nav pieīņemts tulkot no angļu valodas – Regular, Goofy, Mongo un Switch. Regular stāja ir tiem skeīteriem, kuri galvenokārt izmanto savu kreiso kāju, lai vadītu skeītborda dēīi un veiktu trikus. Goofy stājas braucēji to dara pretēīi, ar labo kāju uz klāja un kreiso uz zemes. Mongo braucējus skeītborda pasaulē mēdz dēvēt par nenopietniem braucējiem jeb tiem, kuri vienkārīši nevēlas īajā sporta veidā progresēt. Viņi nostāda kāju (labo vai kreiso) uz klāja aizīmugures un cenīas iestumties, lai uzsāktu braukīšanu. īis process skeīteru vidū tiek uzskatīts par neefektīvu, jo svara centrs netrodas uz klāja, un īoti bieīi tas izīskatās vienkārīši neveikīi. Ceturtā stāja ir Switch, ko galvenokārt izmanto profesionāīi, lai spīlgtāk parādītu savas prasīmes. īajā stājā visus trikus veic ar pretēīo kāju jeb pretēīju kāju kombinācīju. īo procesu, lai labāk izprastu, var salīdzināt ar beisbolu, kur, ja bumbīņas metējs ir labrocis, viņī pēkīīni bumbīņu sāktu mest ar kreiso roku.

Darba mērķis ir analizēt skeītbordu kā ekstrēmā sporta veidu Latvijā, tā ilggadējo produkta attīīstību un tā iespējamo potenciālu niīīu tūrīsmā.

Lai īo mērķi sasniegtu, tika izvirzīti vairāki darba uzdevumi:

1. veikt skeītborda teorētīsko analīzi, lai labāk izprastu skeītborda produkta elementus;

1. ievākt informācīju par skeītborda vēīsturi;
2. ievākt informācīju par skeītborda popularitāti Latvijā;
3. analizēt īo sporta veidu attīīstoīās īstances Latvijā;
4. izpētīt skeītborda produkta attīīstību tuvākajā nākotnē Latvijā;
5. izveidoīot potenciālu skeītborda marīrutu Valmierā;
6. veikt aptaujas un intervījas par cilvēku zināīīšanās un attīekīsmi pret skeītbordu;
7. veikt un atspoguīlot visu skeītparku uzīskaiti Latvijā;
8. ievākt vizuālo materiālu.

Darbā izmantotās pētījuma metodes ir vēīsturīsku un literāru materiālu analīze, īnterneta aptauja, anketēīšana klātesot, teorētīiskā marīruta apīsekoīšana dabā un objek-

tu atlase pēc kritērijiem.

Pētāmais jautājums – vai, pēc skeitborda produkta attīstības datu izvērtes un analīzes, Valmieru var izveidot kā skeitborda karsto punktu Latvijā?

Darba aktualitāte ir atspoguļota aizvien augošajā Latvijas skeitborda industrijā un pieprasījumā pēc šī sporta veida iedzīvotāju vidū, ko pierāda autora novērojumi, pieredze, periodikas un ziņu raksti (Kundziņš 2014), taču trūkst vairāku elementu, lai pilnībā saprastu šo attīstības procesu trijos laikos – pagātnē, tagadnē un nākotnē. Problemātika – skeitbords ir sabiedrībā pretrunīgs ekstrēmā sporta veids un tā iekļaušana tūrismā var radīt potenciālu domstarpību konfliktu starp iedzīvotājiem un sportistiem.

Rezultāti

Pēc izvirzītā mērķa sasniegšanas, aptauju veikšanas, sazināšanās ar pašvaldībām, teorētiskās informācijas ievākšanas, vēsturisko un literāro darbu apskates, ietekmīgu skeiteru videomateriālu apskates, skeitparku uzskaites pabeigšanas un maršrutu izstrādes pa Valmieru, autors ir nonācis pie zemāk atspoguļotajiem secinājumiem. Kā arī, atbildot uz izvirzīto pētāmo jautājumu, autors redz vairākas pakāpes skeitborda attīstībai un Valmieras padarīšanai par potenciālu skeitborda galvaspilsētu nākotnē.

Analīze

Darba gaitā veikta dažādu interneta resursu teorētiskā analīze, piemēram, skeitborda tendenču un aktualitāšu sekotāju RideChannel mājaslapa (RideChannel 2014), taču galvenais dzinējs darba izstrādei bija autora personiskā, astoņus gadus ilgā pieredze skeitborda jomā. Autors aktīvi nodarbojas ar ielas skeitbordu un labi pārzina skeitborda industriju. Sastrādājoties ar Andri Kleperu, tika veikts skeitparku kvalitātes novērtējums pēc autora izstrādātiem kritērijiem (Melzobs, Klepers 2015). Kā arī, lai šo mērķi sasniegtu, autors, pētot interneta resursus un izmantojot savu personīgo pieredzi, vispirms veicis visu skeitparku uzskaiti Latvijā.

Darbā veikta arī maršruta izveides pilnvērtīga izvērtēšana, sekojot Andra Klepera grāmatai par veiksmīgu maršrutu izstrādi (Klepers 2010, 30-35).

Jauna maršruta izveides pilnvērtīgai izvērtēšanai, kā arī, lai noskaidrotu cilvēku vispārējās zināšanas par skeitbordu un maršruta izveides nepieciešamību, bija nepieciešams veikt aptauju jauniešu vidū. Aptauja tika veikta elektroniski ar Google Form sistēmas palīdzību. Aptaujā piedalījās 69 sievietes un 31 vīrietis vecumā no 16 līdz 37 gadiem un tika iegūti pozitīvi rezultāti. Kā viens no būtiskākajiem aptaujas datiem veiksmīgai maršruta izveidei un cilvēku iesaistīšanai skeitborda pasaulē bija jautājums par potenciāla maršruta izveides nepieciešamību.

Secinājumi

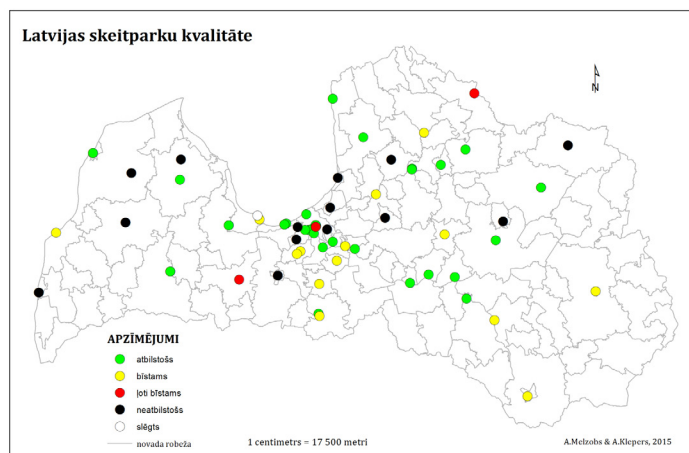
1. Valmierā ir iespējams izveidot ielas tipa skeitborda maršrutu, kas kalpotu gan kā mācību maršruts šī sporta veida iesācējiem, gan kā prasmju at-

tīstīšanas maršruts pieredzējušiem braucējiem.

2. Latvijā šobrīd vērojama skeitborda inventāra, sacensību organizēšanas un skeitparku konstrukciju attīstības augšupeja.
3. Latvijas pašvaldības ir gatavas palīdzēt skeitborda attīstībai Latvijā, taču ne vienmēr ierosina skeitparku izveidi.
4. Valmieriešu attieksme pret skeitborda maršruta izveidi ir pozitīva un liela daļa jauniešu būtu paši gatavi doties šādā maršrutā.
5. Latvijā ir pietiekami daudz skeitparku, lai padarītu tos par potenciālu nākotnes tūrisma produktu.
6. Skeitborda maršruta izveides galvenā problēmātika ir ceļu satiksmes noteikumu ievērošana un pilsētvides saglabāšana. Šo aspektu ignorēšana no maršrutā iesaistīto puses var radīt negatīvas sekas.
7. Latvijas jaunieši un jaunie uzņēmēji ir uzņēmīgi un mēģina radīt Latvijā ražotu produktu bez komerciāla atbalsta.
8. Latvijas skeitparku kvalitāte, pēc autora veidotajiem kritērijiem, nav pieņemama un netiek pietiekoši domāts par kvalitatīvu skeitparku izveidi.

Priekšlikumi

1. Balstoties uz iegūtajiem secinājumiem, autors izvirza šādus priekšlikumus:
2. autoram virzīt un piedāvāt šajā pētījumā paustās idejas par potenciālo skeitborda attīstību Latvijā ieinteresētajām pusēm, kā piemēram, pašvaldībām;
3. autoram attīstīt tālākas idejas par skeitborda maršrutiem, tajā skaitā, skeitparku un sacensību tūrisma maršrutiem;
4. pašvaldībām vairāk komunicēt ar skeiteriem, bmx un ielas skūteru braucējiem skeitparka izveides procesā, lai nerastos nākotnē neizmantojams produkts;
5. pašvaldībām, atkarībā no līdzekļu pieejamības, regulāri atjaunot skeitparka konstrukcijas, kā arī apdomāt ideju par inventāra sastāvdaļu iegādes punktu pilsētā (lai nav jādodas uz Rīgu);
6. Latvijas Republikas Saeimai sekot ASV likumdošanas piemēram un noteikt konkrētus ceļu satiksmes noteikumus tieši skeitbordam, ja tas tiek izmantots kā transporta līdzeklis (ielas skeitbordi, longbordi, kruizeri) (American Legal Publishing Corporation 2015);
7. autoram izvērst skeitborda attīstības idejas bakalaura darbā un veidot Valmieru kā Latvijas skeitborda karsto punktu;
8. pašvaldībām izmantot autora un Āndra Klepera veidoto Latvijas skeitparku vizualizāciju, lai uzlabotu Latvijas skeitparku kvalitāti skeitborda vajadzībām.

Avotu saraksts

1. American Legal Publishing Corporation (2015). Non Motorized Vehicles. Pieejams: <http://www.quora.com/Is-it-illegal-to-skateboard-in-the-streets-in-San-Francisco> (aplūk. 2015.22.III).
2. Caron, M. (2013). Skateboarding history. Pieejams: <http://joyfulweb.it/street/wp-content/uploads/2013/10/skateboarding-history-evolution.jpg> (aplūk. 2015.2.I).
3. Cave, S. (2015). A Brief History Of Skateboarding. Pieejams: http://skateboard.about.com/cs/boardscience/a/brief_history.htm (aplūk. 2015.2.I).
4. Klepers, A. (2010). Mērķauditorija. Tūrisma maršrutu veidošana. 30.-35. lpp. Valmiera: Talsu tipogrāfija.
5. Kundziņš, J. (2014). Latvijas skeitparku jomas sasniegumi un tendences aizvadītajā gadā. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/sports/dazadi/498939-latvijas-skeitparku-jomas-sasniegumi-un-tendences-aizvaditaja-gada> (aplūk. 2015.13.III).
6. Melzobs, A., Klepers, A. (2015). Latvijas skeitparku kvalitātes izvērtējuma vizualizācija. Valmiera: Vidzemes Augstskola.

VIDZEMES GUBERŅAS BIJUŠO ŠAURSLIEŽU DZELZCEĻA LĪNIJU IZMANTOŠANAS IESPĒJAS TŪRISMĀ

USE OF FORMER VIDZEME PROVINCE'S NARROW GAUGE RAILWAY LINES OPTIONS IN TOURISM

Autors: Jānis Siliņš, Vidzemes Augstskola, studiju programma „Tūrisma organizācija un vadība”

Kontaktinformācija: janis.silins@va.lv; mob. tel. +371 28363804

Darba zinātniskais vadītājs: Jānis Kalnačs, Dr. art.

Kopsavilkums

Pētījuma aktualitāte ir tūristu pieaugošā interese par industriālā mantojuma (tajā skaitā dzelzceļa mantojuma) liecībām un to dažādajiem izmantošanas veidiem tūrismā, kā arī tūrismā vēl neapgūtu teritoriju piemērošana tūrisma vajadzībām.

Autors kā darba mērķi noteicis izvērtēt visu (šajā un arī autora iepriekšējos darbos minēto) agrākās Vidzemes guberņas teritorijas – Vidzemes kultūrvēsturiskā novada Latvijā un Igaunijas dienvidu apriņķu – slēgto šaursliežu dzelzceļu līniju izmantošanas iespējas tūrismā.

Autors nonācis pie secinājumiem, ka Vidzemes guberņas slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju daļas ir iespējams izmantot tūrismā. Visbiežāk novērojami potenciālie izmantošanas veidi tūrismā ir maršrutu veidošana, slēpņošana, zaļo ceļu veidošana un dabas vērošana. Šie veidi vislabāk realizējami tajos dzelzceļa līniju posmos, kur dzelzceļa infrastruktūra saglabājusies vislabāk, piemēram, starp Valmieru un Pāli (Smiltenes – Ainažu līnija), starp Meizakilu un Pērnavu, starp Valku un Pedeli (Valkas – Pērnavas līnija).

Pamatojoties uz izdarītajiem secinājumiem, autors izveidojis priekšlikumus pašvaldībām, kuru teritorijās dzelzceļa infrastruktūra saglabājusies vislabāk, un citām ieinteresētajām pusēm par slēgto dzelzceļa līniju dažādiem izmantošanas veidiem tūrismā. Piemēram, autors izveidojis priekšlikumus Kocēnu, Alojas un Limbažu novadu pašvaldībām par zaļo ceļu izveides iespējām un Smiltenes, Valmieras, Valkas, Rūjienas, Apes un Alūksnes novadu pašvaldībām par tūrisma maršrutu izveides iespējām.

Abstract

Topicality of this theme is tourists' increasing interest about industrial heritage (also railway heritage) objects and their different ways of using in tourism, also adaption of still neglected territories for tourism necessities.

A goal of research is to evaluate the options in tourism of all former narrow gauge railway lines (mentioned in this research and author's previous researches) in former Vidzeme province – Vidzeme cultural historic region in Latvia and Estonian southern regions.

Author has made a conclusion that parts of Vidzeme province's narrow gauge railway lines can be used in tourism. The most possible ways of their use in tourism are creating tourism routes, geocaching, creating greenways and nature observation. These ways of use are better to realise in those parts of railway lines where railway infrastructure has maintained the most, for example, between Valmiera and Pāle (Smiltene – Ainaži line), between Mōisakūla and Pārnu, between Valka and Pedele (Valka – Pārnu line).

On the base of these conclusions, author has made suggestions for local governments whose railway infrastructure has maintained the most, and other interested stakeholders about use of former narrow gauge railway lines in tourism. For example, author has made suggestions for Kocēni, Aloja and Limbaži local governments about options of creating greenways, and for Smiltene, Valmiera, Valka, Rūjiena, Ape and Alūksne local governments about options of creating tourism routes.

Atslēgas vārdi

Industriālais mantojums, šaursliežu dzelzceļš, tūrisms, aktīvais tūrisms, Vidzeme, Vidzemes guberņa.

Ievads

Vidzemes guberņas teritorijā (Vidzemes kultūrvēsturiskajā novadā un Igaunijas dienvidu apriņķos) savulaik – no 19. gs. 90. gadiem līdz Pirmā pasaules kara sākumam – izbūvētas vairākas šaursliežu dzelzceļa līnijas, no kurām lielākā daļa 20. gs. vidū izpostītas karadarbības rezultātā vai 20. gs. 60. un 70. gados slēgtas šaursliežu dzelzceļa satiksmes nozīmes mazināšanās un autotransporta satiksmes nozīmes palielināšanās dēļ (Altbergs u. c. 2009).

Šīs pamestās šaursliežu dzelzceļa līnijas arvien vairāk aizaug, jo vairs netiek izmantotas satiksmes uzturēšanas vai citos nolūkos. Veco staciju ēkas un tilti sabrūk vai tiek nojaukti. Šīs šaursliežu dzelzceļu līnijas un to infrastruktūras elementus varētu izmantot tūrismā dažādos veidos (kā pārgājienu vai velomaršrutu trases, kā industriālā mantojuma tūrisma objektus, kā dažādu tematisku pasākumu rīkošanas vietas utt.).

Autors iepriekš izstrādājis divus gada projektus par tūrisma maršrutu veidošanu pamesto šaursliežu dzelzceļa līniju posmos. Pirmajā gada projektā par maršrutu veidošanu Smiltenes – Ainažu šaursliežu dzelzceļa līnijas daļā Smiltenes un Valmieras apkārtnē (2013. g.), bet otrajā gada projektā par maršrutu veidošanu Valkas – Pērnavas šaursliežu dzelzceļa līnijas daļā Valkas un Rūjienas apkārtnē (2014. g.). Ar šo darbu autors ir pabeidzis plašāka reģiona – agrākās Vidzemes guberņas teritorijas – slēgto šaursliežu dzelzceļu līniju apsekošanu un to izmantošanas tūrismā iespēju izvērtēšanu.

Darba mērķis ir apkopotī izvērtēt visu (šajā un arī autora iepriekšējos darbos minēto) Vidzemes guberņas teritorijas – Vidzemes kultūrvēsturiskā novada Latvijā un Igaunijas dienvidu apriņķu – slēgto šaursliežu dzelzceļu līniju izmantošanas iespējas tūrismā.

Pētāmie jautājumi ir:

1. Kādā stāvoklī ir Vidzemes guberņas slēgtās šaursliežu dzelzceļa līnijas?
2. Kādas ir Vidzemes guberņas slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju iespējas izmantošanai tūrismā?

Lai sasniegtu darba mērķi, autors izvirzīja sekojošus darba uzdevumus:

1. padziļināti izpētīt un iepazīties ar teoriju industriālā mantojuma (īpaši dzelzceļu infrastruktūras) izmantošanai tūrismā;
2. padziļināti izpētīt un iepazīties ar vēsturiska rakstura materiāliem un interneta resursiem par šaursliežu dzelzceļiem Vidzemē, citur Latvijā un Dienvidigaunijā;
3. iepazīties ar jau esošajiem dzelzceļa līniju izmantošanas piemēriem Eiropas tūrismā: ar projektu „GreenWays Product” un citiem piemēriem;
4. apsekot (ar fotofiksāciju) šaursliežu dzelzceļa līnijas Valka – Pērnavas daļas Rūjienas un Pērnavas apkārtnē, un šaursliežu dzelzceļa līnijas Gulbene – Valka daļas Alūksnes un Apes apkārtnē;
5. izpētīt un noskaidrot esošās šaursliežu dzelzceļa līniju infrastruktūras piemērotību tūrisma infrastruktūras attīstīšanai;
6. izveidot apkopotu agrāko Vidzemes guberņas teritorijas šaursliežu dzelzceļu līniju pašreizējā stāvokļa aprakstu, iekļaujot arī iepriekšējos gados apsekotās šaursliežu dzelzceļu līniju daļas;
7. izvirzīt savus priekšlikumus par iespējām izmantot bijušās Vidzemes guberņas šaursliežu dzelzceļu līniju daļas tūrismā.

Darba izstrādes laikā autors izmantojis agrāko šaursliežu dzelzceļu līniju Valka – Pērnavas, Smiltene – Ainaži un Gulbene – Valka posmu apsekojumus ar fotofiksāciju, lai pats ar savām acīm redzētu pašreizējo situāciju šajos posmos, izvērtētu šo posmu pašreizējo stāvokli un izdarītu secinājumus par to, ko šajos posmos iespējams darīt saistībā ar tūrismu.

Metodes

Darbā izmantotas šādas kvalitatīvās pētījumu metodes:

1. teorētiska un vēsturiska rakstura literatūras materiālu un interneta resursu izpēte;
2. šaursliežu dzelzceļa līnijas apsekošana, izmantojot kartes, aprakstus un foto fiksāciju;
3. intervijas ar tūrisma speciālistiem;
4. intervijas ar dzelzceļa nozares un industriālā mantojuma speciālistiem;
5. kontaktēšanās ar Latvijas un Igaunijas pašvaldībām, kurās atrodas šaursliežu dzelzceļa līniju konkrētie posmi (par esošajām vai plānotajām tūrisma aktivitātēm).
6. Teorētiska un vēsturiska rakstura literatūras materiālu un interneta resursu izpētes metode izmantota, lai pēc iespējas detalizētāk aprakstītu Vidzemes un Dienvidigaunijas šaursliežu dzelzceļu vēsturi, attīstību un potenciālos izmantošanas veidus. Intervijas ar tūrisma nozares speciālistiem, dzelzceļa nozares un industriālā mantojuma speciālistiem un sazināšanās ar Latvijas

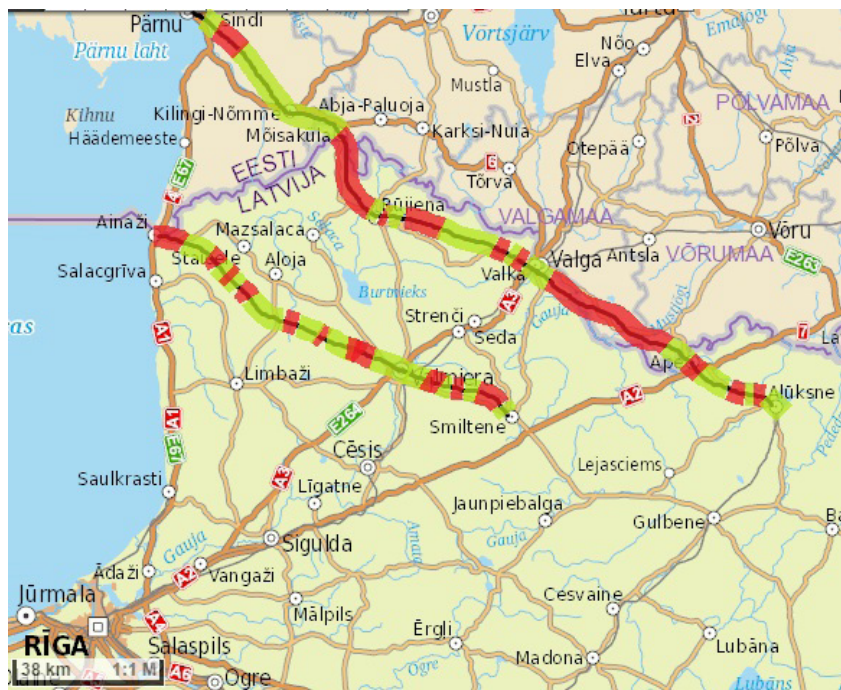
un Igaunijas pašvaldībām, kuru teritorijās atrodas agrākās šaursliežu dzelzceļa līnijas – šīs metodes autors izmantojis, lai pēc iespējas pilnīgāk veiktu agrāko šaursliežu dzelzceļa līniju izmantošanas tūrismā iespēju izvērtējumu.

Rezultāti

Pēc teorētiska un vēsturiska rakstura literatūras un interneta resursu apkopošanas un analizēšanas, intervijām ar tūrisma speciālistiem, ar pašvaldību un to teritorijās esošo tūrisma informācijas centru darbiniekiem un ar dzelzceļa nozares un industriālā mantojuma speciālistiem, pēc Vidzemes guberņas slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju (Smiltene – Ainaži, Valka – Rūjiena, Pļaviņas – Valka) posmu apsekošanas dabā un to izmantošanas veidu tūrismā izvērtēšanas autors nonācis pie secinājuma, ka gandrīz visus šos slēgto dzelzceļa līniju posmus ir iespējams izmantot tūrismā dažādos veidos, lielākoties tūrisma maršrutu veidošanā, slēpņošanas aktivitātēs, zaļo ceļu veidošanā un dabas vērošanas aktivitātēs.

Ņemot vērā šo slēgto dzelzceļa līniju posmu pašreizējo stāvokli, autors atzinis, ka ne visur pielāgojami šajā darbā minētie dzelzceļa posmu izmantošanas veidi. Autors piedāvā dažādus slēgto dzelzceļa līniju izmantošanas veidus tūrismā: tūrisma maršrutu veidošanu, slēpņošanas aktivitātes, zaļo ceļu izveidi, virtuālās ceļošanas produkta izveidi, dažādu pasākumu rīkošanu, dabas vērošanas aktivitātes, dzelzceļa infrastruktūras atjaunošanu. Līdz šim tūrismā izmantotas tikai atsevišķas vietas šajās slēgtajās šaursliežu dzelzceļa līnijās – Meizakilas stacijas apkārtnē (brīvdabas ekspozīcija), šaursliežu dzelzceļa tilts pār Gauju Valmierā (iekļauts Valmieras pilsētas tūrisma maršrutā) un 13 dzelzceļa infrastruktūras objekti, pie kuriem izvietoti slēpņi.

1.attēlā redzama pašreizējā situācija agrākās Vidzemes guberņas slēgtajās šaursliežu dzelzceļa līnijās – ar zaļu krāsu apzīmētas tās slēgto dzelzceļa līniju daļas, kas izmantojamas kādā no autora minētajiem veidiem; ar sarkanu krāsu apzīmētas tās slēgto dzelzceļa līniju daļas, kas, pēc autora domām, nav izmantojamas tūrismā (piemēram, aizauģuās stigas, lauksaimniecības zeme, apbūvētas teritorijas).

1.attēls. Visu apsekojumu attēlojums kartē.

Avots: Karšu izdevniecība Jāņa sēta 2014.

Analīze

Apsekotajiem dzelzceļu līnijām posmiem kopīgs ir tas, ka tos slēdza pastāvīgai satiksmei pirms salīdzinoši ilga laika perioda, ~ 40 gadus senā pagātnē. Izņēmumi ir Rūjienas – Pērnavas posms Valkas – Pērnavas līnijā, ko slēdza 1996. gadā, un Zilākalna – Puikules posms Smiltēnes – Ainažu līnijā, ko izmantoja kūdras vešanai vēl 2000. gadā.

Pašreizējā situācija visos minētajos šaursliežu dzelzceļa līniju posmos ir samērā līdzīga – lielākajā daļā šo posmu dzelzceļa infrastruktūra nav saglabājusies, ja neskaita dzelzceļa uzbērumus vai stigas, kas lielākoties joprojām ir redzamas. Izņēmums ir Rūjienas – Pērnavas posms, jo tas pēc Otrā pasaules kara pārveidots uz normālpaltuma sliežu platumu un ekspluatēts kā platsliežu dzelzceļš. Līdzīga situācija ir vērojama arī Latvijā esošajā Gulbenes – Pļaviņu posmā, kas agrāk arī bijusi šaursliežu dzelzceļa līnija, vēlāk pārveidota par platsliežu dzelzceļa līniju un tiek ekspluatēta joprojām.

Dzelzceļu stacijas ir saglabājušās pārsvarā tādās vietās, kur joprojām dzīvo cilvēki. Saglabātās dzelzceļa staciju ēkas lielākoties pārveidotas par dzīvojamām ēkām. Neapdzīvotās staciju ēkas ir izdemolētas vai slēgtas piecījam. Atsevišķās vietās redzams vairs tikai staciju ēku atliekas, savukārt citās vietās agrāko staciju vietā nav saglabāties

pilnīgi nekas. Pie dzelzceļu stacijām atsevišķos gadījumos atrodamas arī palīgēkas vai to atliekas.

Dzelzceļu tilti lielākoties nojaukti vai nopostīti, saglabājušies tikai daži. Daudz labāka ir caurteku situācija – tās bieži vien saglabājušās praktiski neskartas, tāpēc joprojām apskatāmas savā oriģinālajā izskatā.

Dzelzceļu uzbērums un vaļņi visbiežāk saglabājušies mežainās teritorijās, kur nav lauksaimniecības teritoriju. Atsevišķās vietās dzelzceļu vaļņi ir norakti, lai paplašinātu aramzemi platības. Dzelzceļu stigas ir saglabājušās lielākajā daļā līniju posmu. Tiesa, ne vienmēr tās izbraucamas ar velosipēdu vai pat izejamas kājām. Situācija dažādās vietās vērtējama ļoti atšķirīgi. Vietas, kas tikušas apsaimniekotas pēc dzelzceļa līnijas slēgšanas, pārsvarā ir izejamas vai izbraucamas. Pilnīgi citādāka aina paveras vietās, kas kopš līnijas slēgšanas vairs nav tikušas apsaimniekotas. Tās pārsvarā aizaugušas ar zāli un krūmiem, citreiz pat ar mežu.

Kopumā situācija apsekotajās Vidzemes guberņas šaursliežu dzelzceļa līnijās nav tik slikta, kā autors paredzējis pirms apsekojumu sākšanas. Tiesa, kā potenciāli tūrismā izmantojamas līniju daļas ir atzīmētas arī tādas līniju daļas, kas ir izejamas / izbraucamas, bet kuru pielietojumu tūrismā autors nav atradis. Ja šādas līniju daļas netiktu atzīmētas kā izmantojamas, situācija izskatītos citādāk. Tāpēc šīs izmantojamās daļas autors raksturojis kā vispār izmantojamas daļas. Pārsvarā tie ir zemes un grants seguma ceļi, arī meža ceļi, daļēji aizaugušas dzelzceļa stigas, kas ir izejamas un / vai izbraucamas.

Ja tiktu atjaunoti vai izveidoti tilti pār upēm un strautiem, izmantojamo daļu garums kartē palielinātos, jo atsevišķās vietās, kur autors saskata iespēju izveidot, piemēram, tūrisma maršrutu vai zaļo ceļu (nemotorizētai satiksmei pielāgotas slēgtas dzelzceļa līnijas un tām piegulošās teritorijas), trūkst kāda tilta vai cita infrastruktūras elementa, kas atvieglotu pārvietošanos.

Kā neizmantojamas agrāko dzelzceļu līniju daļas atzīmētas apbūvētas teritorijas, lauksaimniecības teritorijas, mežu teritorijas, kur dzelzceļa stiga ir aizaugusi vai uzarta, vai vietas, kurās citu iemeslu dēļ ir apgrūtināta pārvietošanās.

Secinājumi

1. Dažādos slēgto dzelzceļu izmantošanas veidos tūrismā Latvijā – tūrisma maršrutu veidošana, zaļo ceļu izveide, brīvdabas ekspozīciju un dzelzceļa muzeju izveide – iespējams un vēlams pārņemt citu valstu pieredzi dzelzceļa līniju apsaimniekošanā, jaunu tūrisma piesaistu izveidošanā, sadarbības veidošanā ar vietējiem iedzīvotājiem, pašvaldībām, uzņēmumiem, tūrisma organizācijām un citām iesaistītajām pusēm.
2. Pašreiz no visām Latvijas un Igaunijas pašvaldībām tikai Smiltenes, Valmieras, Valkas, Pērnavas un Apes pašvaldības ir izrādījušas interesi par slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju izmantošanas iespējām tūrismā.
3. Balstoties uz novērojumiem, gandrīz visus slēgto Vidzemes guberņas šaursliežu dzelzceļa līniju posmus iespējams izmantot tūrismā (izņemot posmu starp Api un Valku nepiemērotas infrastruktūras dēļ).
4. Salīdzinot visus apsektos posmus, autors secina, ka dažos posmos (Valka –

Rūjiena, Rūjiena – Pērnavā, Valmierā – Puikules stacija) ir daudzveidīgākas izmantošanas iespējas tūrismā (dzelzceļa infrastruktūra vairāk saglabājusies) nekā citos apsekotajos posmos (Smiltene – Valmiera, Alūksne – Ape).

5. Tūrisma maršrutu, zaļo ceļu izveide un slēpņošanas aktivitātes ir visvairāk iespējamie izmantošanas veidi apsekotajās dzelzceļa līnijās.
6. Tūrisma maršrutu un zaļo ceļu izveide iespējama galvenokārt lielāko apdzīvoto vietu tuvumā gan piemērota tūrisma objektu daudzuma dēļ, gan arī nepieciešamās infrastruktūras piemērotības dēļ.
7. Slēpņošanas aktivitātes saistībā ar šaursliežu dzelzceļu ir iespējamās gandrīz visos posmos, kur vien redzamas šaursliežu dzelzceļa mantojuma liecības.
8. Traucējošie faktori slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju izmantošanai tūrismā ir dzelzceļa līniju daļu atrašanās privātās teritorijās un to īpašnieku nevēlēšanās sadarboties tūrisma attīstīšanā slēgto dzelzceļa līniju daļās. Privātīpašumu teritoriju īpašnieki bieži vien nevēlas sadarboties tūrisma attīstīšanas jomā, jo viņus neinteresē tūrisms un viņi nevēlas, ka kāds regulāri šķērsotu viņu īpašumus.
9. Traucējošais faktors ir arī dzelzceļa posmu nepiemērotība izmantošanai tūrismā.
10. Tūrismā ieinteresētās pašvaldības kā vislielāko šķērsli tūrisma attīstīšanai slēgtajās dzelzceļa līnijās min finansējuma trūkumu.

Priekšlikumi

1. Pašvaldībām piesaistīt dažāda veida finansējumu (ES fondi, uzņēmēji, sponsori) tūrisma attīstīšanai slēgto dzelzceļa līniju daļās.
2. Pašvaldībām veicināt sadarbību ar vietējiem iedzīvotājiem, kuru teritorijās atrodas tūrismā izmantojami šaursliežu dzelzceļa līniju posmi.
3. Pašvaldībām veicināt sadarbību ar tūrisma organizācijām (piemēram, ar Vidzemes Tūrisma asociāciju) kopīgu projektu izstrādē, kas veicinātu slēgto dzelzceļa līniju daļu izmantošanu tūrismā. Pašvaldībām un tūrisma informācijas centriem izveidot tūrisma maršrutus tajās slēgto dzelzceļa līniju daļās, kur tādus iespējams un nepieciešams izveidot, un tos iekļaut tūrisma ceļvežos un pašvaldību mājas lapās.
4. Smiltene novada pašvaldībai un tūrisma informācijas centram izveidot tūrisma maršrutus saistībā ar slēgto dzelzceļa līniju.
5. Valmieras pašvaldībai un tūrisma informācijas centram izveidot jaunus tūrisma maršrutus saistībā ar šaursliežu dzelzceļu gan Cempu, gan Dikļu virzienā; veicināt sadarbību ar Beverīnas un Kocēnu novadu pašvaldībām.
6. Kocēnu, Alojās un Limbažu novadu pašvaldībām veicināt savstarpēju sadarbību, lai izveidotu zaļo ceļu agrākās dzelzceļa līnijas Smiltene – Ainaži vietā.
7. Valkas un Rūjienas novadu pašvaldībām un tūrisma informācijas centriem izveidot tūrisma maršrutus saistībā ar šaursliežu dzelzceļu; veicināt savstarpēju sadarbību ar mērķi izveidot kopīgu maršrutu starp abiem novadiem (iesaistot Naukšēnu novada teritoriju).
8. Alūksnes un Apes novadu pašvaldībām un tūrisma informācijas centriem

- izstrādāt tūrisma maršrutus saistībā ar slēgto šaursliežu dzelzceļa līniju.
9. Autoram, pašvaldībām un citiem interesentiem (tūrisma organizācijām, tūrisma nozares speciālistiem u. c.) turpināt attīstīt un izstrādāt jaunas idejas saistībā ar slēgto dzelzceļa līniju izmantošanas iespējām tūrismā.
 10. Autoram, pašvaldībām un citiem interesentiem popularizēt slēgto dzelzceļa līniju izmantošanas iespējas un veidus tūrismā.

Izmantoto avotu saraksts

1. Altbergs, T., Augustāne, K., Pētersone, I. (2009). Dzelzceļi Latvijā. Dzelzceļu vēstures cikli Latvijā. Rīga: Jumava.
2. AS „Pasažieru vilciens” (2014). Dzelzceļa tūrisma priekšrocības. Pieejams: http://www.pv.lv/lv/dzelzcela_turisma_prieksrocibas (aplūk. 2014.03.II).
3. Aycart, C., Hernandez, A. (2013). Greenways Product. Sustainable Tourism. Pieejams: <http://old.vidzeme.com/faili/20130903135941753.pdf> (aplūk. 2014.12.X).
4. European Commission (2012). Greenways Product. Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/sustainable-tourism/documents/greenways_product_en.pdf (aplūk. 2014.12.X).
5. Grīnfelde, I., Klepers, A., Smaļinskis, J. (2010). Tūrisma maršrutu veidi un plānošanas specifika. Tūrisma maršrutu veidošana. Valmiera: Vidzemes Augstskola, 64.-67. lpp.
6. Karšu izdevniecība “Jāņa sēta” 2014. <http://balticmaps.eu> (aplūk. 2014.30. IX).
7. Scotney, D., J., S. (2013). 30inch Railways Worldwide. Latvia. Stenvalls. Malmo, Sweden, pp. 266-269.
8. Vidzemes Tūrisma asociācija (VTA) (2013). Greenways Product. Veco dzelzceļa līniju piemērošana tūrismam. Pieejams: <http://www.vidzeme.com/lv/vidzemes-projekti/greenways/greenways.html> (aplūk. 2014.03.II).

JAUNA PASĀKUMA KONCEPTA IZSTRĀDE SAULKRASTOS “SAULES ENERĢIJAS LOKI”

DEVELOPMENT OF EVENT CONCEPT IN SAULKRASTI “SUN'S ENERGYBOWS”

Autore: Sintija Kursīte, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma „Tūrisma organizācija un vadība”

Kontaktinformācija: sintija.kursite@gmail.com, +371 26994938

Darba zinātniskā vadītāja: Iveta Druva-Druvaskalne, Mg.geogr.

Kopsavilkums

Pētījums veikts ar mērķi izveidot jaunu netradicionāla pasākuma konceptu Saulkrastos par cilvēka enerģētisko centru harmonizēšanu.

Pētījuma aktualitāti pamato sabiedrībā augošā interese par pasākumiem, kas ir vienkārši pēc uzbūves, bet īpaši ar tajos radīto atmosfēru un iespaidiem par cilvēka dzīves kvalitātes uzlabošanu, kā arī fakts, ka Saulkrastu galvenais tūrisma resurss ir daba nevis kultūrvēsturiskais mantojums, tāpēc, lai piesaistītu tūristus, nepieciešams piedāvājums, kas saistīts ar dabu. Par pētījuma vietu izraudzīta piejūras pilsēta Saulkrasti, jo dabas klātbūtne atstāj pozitīvu iespaidu uz cilvēka fizisko un garīgo ķermeni, kā rezultātā uzlabojas arī enerģētisko centru – čakru – līdzsvars.

Pētījuma ietvaros isi apkopoti būtiskākie teorētiskie materiāli, kas saistīti ar dažādu pasākumu būtību, izveides pamatprincipiem, lielu uzsvāru liekot uz netradicionālu pasākumu izveidi. Praktiskajā pētījuma daļā, izmantojot kvalitatīvas pētījuma metodes, veikta konceptam līdzīgu pasākumu piemēru salīdzināšana un galveno iezīmju noteikšana, Saulkrastu pasākumu programmas salīdzināšana pēdējo piecu gadu laikā ar jauna pasākuma izveides iespēju apzināšana Saulkrastos. Rezultātā izstrādāts jauna pasākuma koncepts vienas dienas pasākumam Saulkrastos vasaras sezonas laikā ar cilvēka enerģētisko centru – čakru – līdzsvarošanas un harmonizēšanas metožu praktisko pielietojumu. Pasākumā tiek izcelta Saulkrastu dabas vērtība un piedāvāta iespēja iepazīties ar Saulkrastu kultūrvēsturisko pusi.

Abstract

The subject of this project is a development of a new event in Saulkrasti whose theme would be about the balancing and harmonizing methods of human energy centers, chakras.

The research is justified by the society's growing interest in events that are simple in their design but special with their spiritual atmosphere and possibility to gain knowledge about development of quality of life. In addition, the fact that the main tourist resources in Saulkrasti are nature attractions, not cultural, and in order to attract more tourists it is important to realize more offers related with nature. The location of research was Saulkrasti because the close presence of nature affects the

human physical and mental body as a result improving also the balance of energetic centers, chakras.

Study briefly summarizes the most important theoretical materials related to different events in nature, organization and management principles and establishment with a strong focus on the creation of untraditional events. In practical part of the study, qualitative research methods were used, comparison of event with similar concepts was made and the main characteristic features were carried out, and also comparison of Saulkrasti city events program for last five years were made in order to identify the possibility of creating a new kind of event in Saulkrasti. As a result, author developed a new concept of event about the human energy center, chakra, using the balancing and harmonizing methods in a one-day event in Saulkrasti during the summer season. In this event, the focus is on natural values but there would be a chance to see also the cultural values in Saulkrasti.

Atslēgas vārdi

Pasākuma organizēšana, pasākuma koncepts, Saulkrasti, netradicionālu pasākumu rīkošana.

Ievads

Pasākumi jau kopš seniem laikiem ir spēlējuši lielu lomu cilvēku sabiedrībā. To rīkošanai var būt dažādi mērķi, kas ne vienmēr saistīti ar materiālo labumu gūšanu. Reģionālo centru tūrisma attīstībā pasākumi ir īpaši nozīmīgi. Ar to palīdzību var palielināt ekonomisko attīstību, tūrisma piedāvājumu un vietas atpazīstamību, veidot tēlu, uzlabot iedzīvotāju kultūras un dzīves līmeņa kvalitāti (Jackson et al. 2005, 360-367).

Saulkrastu novada attīstības programmā 2014. - 2020. gadam teikts, ka pasākumi ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ apmeklētāji sezonas laikā ierodas Saulkrastos, tomēr šie pasākumi ir vienveidīgi un katru gadu atkārtojas, neveicinot jaunu pasākumu attīstību.

Pētījuma mērķis

Izveidot jaunu netradicionāla pasākuma konceptu Saulkrastos par cilvēka enerģētisko centru harmonizēšanu.

Pētījuma jautājumi:

- Kāda veida pasākumu ir iespējams rīkot Saulkrastos, lai tas būtu unikāls, netradicionāls?
- Kāda tipa aktivitātes jāiekļauj pasākumā, kas balstīts uz cilvēka enerģētikas attīstību?
- Kā, izmantojot norises vietās pieejamos resursus un pēc iespējas mazāku finansiālu ieguldījumu, var gūt maksimālu rezultātu dalībnieku labsajūtas un garīgās veselības veicināšanai?

Darba uzdevumi:

1. apkopot un analizēt teorētiskos materiālus par pasākumu organizēšanas

2. izpētīt konceptam līdzīga tipa pasākumus un to veidošanas pamatprincipus;
3. salīdzināt Saulkrastu pasākuma programmas piecu gadu periodā un raksturīgākās tendences pasākumu jomā Saulkrastos;
4. apzināt jauna pasākuma iespējamību Saulkrastos, izmantojot Saulkrastu dabas resursu saistību ar cilvēka iekšējās pasaules harmonizēšanu;
5. 5baltoties uz iegūto informāciju un pieredzi, izveidot jauna pasākuma konceptu Saulkrastos.

Metodes

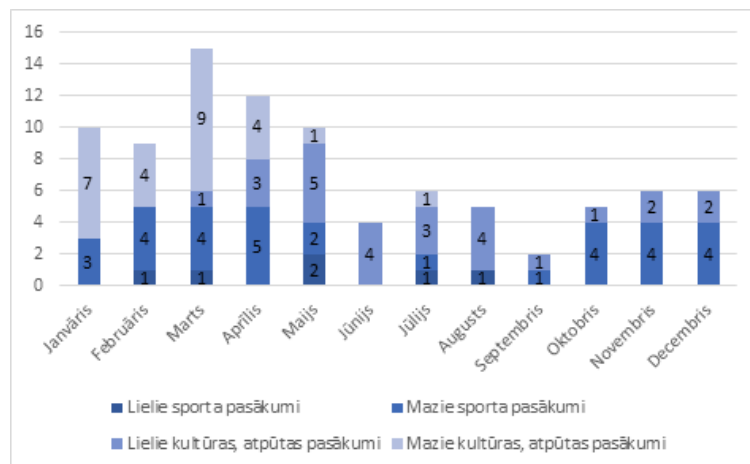
Izmantotas šādas kvalitatīvās pētījuma metodes:

1. literatūras avotu analīze par pasākumu organizēšanas aizsākumiem, pasākumu tipoloģijām un būtiskākajām izveides komponentēm, lai rastu izpratni par sākumpunktiem jauna pasākuma koncepta radīšanas procesā, kā arī par cilvēka enerģētisko sistēmu, čakru, līdzsvarošanas metodēm un materiāliem, uz kuriem pamatojoties, tiktu veidota pasākuma koncepta programma un aktivitātes;
2. interneta resursu analīze par pasākumu organizēšanu, čakru līdzsvarošanas metodēm, pasākumu piemēriem, izmantojot pasākumu, Saulkrastu novada domes u. c. mājas lapas;
3. Latvijas un ārvalstu enerģētiski uzlabojošo pasākumu piemēru analīze, lai radītu priekšstatu par iespējamo pasākumu programmu, mērogu, mērķauditoriju, norises vietu un citām būtiskām niansēm;
4. Saulkrastu pasākuma programmas salīdzināšana piecu gadu periodā, lai noskaidrotu pasākumu situāciju Saulkrastos un nepieciešamību pēc jauna pasākuma;
5. tiešā intervija ar festivāla Give and Get organizatori Agnesi Kalniņu par festivāla būtiskākajām atšķirībām no citiem pasākumiem un tā rīkošanas svarīgākajiem aspektiem;
6. elektroniskās intervijas ar Saulkrastu Tūrisma informācijas centra vadītāju Gitu Memmēnu par esošo situāciju Saulkrastu kultūras aktualitātēs, ar Saulkrastu kultūras un sporta centra direktori Judīti Krūmiņu par formalitātēm pasākuma organizēšanai Saulkrastos, kā arī ar ārvalstu festivāla vadītāju Peidžu Hanklu par festivāla norises jautājumiem;
7. autores veidotā pasākuma norises punktu apsekošana dabā, lai gūtu priekšstatu par katra norises punkta cilvēku ietilpību, infrastruktūru, tur esošajiem resursiem un iespējām.

Rezultāti un analīze

Dažādu veidu pasākumi Saulkrastos notiek visa gada garumā. Vasaras sezonā izteiktāki ir lieli un starptautiski vairāku dienu pasākumi un Saulkrastu svētki. Šie pasākumi pulcē lielāko skaitu apmeklētāju un arī tūristu (Memmēna, intervija, 2015.13. IV).

Īpaši izteikta tendence ir mazo sporta pasākumu norise nesezonas laikā un lielo pasākumu norise sezonas laikā. Tika secināts, ka būtu nepieciešams liela mēroga kultūras pasākums arī ziemā, kas nebūtu saistīts ar ziemas saulgriežiem un Vecgada vakaru – tas varētu mazināt sezonālītāti.

1.attēls. 2015. gadā paredzētie sarīkojumi Saulkrastos
 Autores veidota diagramma

Saulkrastos norisinās salīdzinoši liels skaits dažādu kultūras, izklaides, atpūtas un sporta pasākumu. No 26 liela mēroga pasākumiem 3 ir starptautiski, un katru mēnesi norisinās vēl dažādi maza mēroga pasākumi, kas arī veicina kopējo pasākumu dzīves attīstību novadā. Lielākā daļa pasākumu ir vienveidīgi, jo norisinās jau vairākus gadus bez izmaiņām. Tie ir tradicionāli pasākumi un šķietami līdzīgi citu Latvijas pilsētu pasākumiem, tāpēc rodas nepieciešamība pēc kaut kā mazāk tradicionāla un vairāk saistīta ar dabu un nemateriālām vērtībām.

Pēc netradicionālu pasākumu piemēru salīdzināšanas secināts, ka, veidojot savu konceptu, ir skaidri jāapzinās pasākuma mērķis un ideja, kam tiek pielāgota potenciālā mērķauditorija un pasākuma programma. Pasākums, kas šķiet vislabākais paraugs, ir festivāls Give and Get. Šajā festivālā cilvēki nevis tikai atbrauc, patērē un aizbrauc, bet gan atstāj kaut ko no sevis vietas attīstības evolūcijā. Katram ir iespēja līdzdarboties un veidot kopējo atmosfēru. Vietā nav infrastruktūras – tā tiek radīta nometnes laikā pirms festivāla. Rezultātā – pasākums, kurā, ieguldot pēc iespējas mazāk materiālu resursu, tiek sasniegts maksimāls rezultāts un gūts gandarījums.

Balstoties uz teorētisko pārskatu, pasākumu piemēru un Saulkrastu pasākumu situācijas apskati, izstrādāts pasākuma variants Saulkrastos vasaras sezonā. Šo pasākumu iespējams realizēt sadarbībā ar Saulkrastu Tūrisma informācijas centru, Saulkrastu novada domes kultūras aģentūru un citiem ar pasākuma tematiku saistītiem uzņēmumiem.

Saulkrastos nepieciešams netradicionāla formāta pasākums, kas saistīts ar cilvēka vērtības apzināšanos. Apvienojumā ar rekreācijas tēlu un dabas resursiem, tas Saulkrastos iederētos. Šāds pasākums uzlabotu ne tikai pilsētas tēlu kopumā, bet arī

dalībnieku dzīves kvalitāti, jo pasākums balstās uz cilvēka enerģijas centru sakārtošanu pilnvērtīgākai dzīvei. Zinot to, ka liela daļa vienas dienas tūristu dodas apmeklēt Saulkrastus tieši pasākumu dēļ, var secināt, ka jauns pasākums tikai palielinātu tūristu plūsmu Saulkrastos (Memmēna, intervija, 2015.13.IV).

Pasākuma izveides mērķi:

- radīt jaunu kultūras telpu Saulkrastu pilsētā, izmantojot Saulkrastu dabas resursus un atmosfēru kā pilsētas tēla svarīgākās puses;
- veicināt gan vietējo iedzīvotāju, gan tūristu zināšanu un pieredzes apmaiņu par savas emocionālās un fiziskās dzīves kvalitātes uzlabošanu;
- kompensēt kultūrvēsturisku objektu trūkumu pilsētā ar jauniem veidiem, kā izbaudīt dabas pievilcību, uzlabojot Saulkrastu rekreācijas tēlu arī tūristu priekšstatos.

Pasākuma mērķauditorija:

1. cilvēki, kuri interesējas par cilvēka enerģētiku un par dzīves kvalitātes uzlabošanas veidiem, izmantojot ne tikai materiālus resursus;
2. cilvēki, kuri neko vai ļoti maz zina par cilvēka enerģētisko sistēmu, bet ir ieinteresēti uzzināt kaut ko jaunu savai izaugsmei;
3. papildinājums abām grupām – vietējie iedzīvotāji, vienas dienas apmeklētāji no tuvākās apkārtnes (īpaši Rīgas) un citi iekšzemes tūristi, kas atbilst iepriekš minētajai interešu grupai.

3.attēls. Norises punktu izvietojums kartē

Avots: Google Maps 2015, autore papildināts.

Baltoties uz iegūtajām zināšanām par čakru funkcijām, to līdzsvarošanas metodēm un izmantojot dabas resursus, izvēlētas sekojošas metodes jaunā koncepta saturā: dabas metodes, skaņu un krāsu terapija, vizualizācija, dārgakmeņu terapija, aromterapija, joga, meditācija, čakru elpināšana. Šīs metodes ar dažādu radošo darbnīcu, semināru, nodarbību, priekšnesumu palīdzību veido pasākuma programmas pamatu.

Zona	Laiks	Aktivitāte	Zona	Laiks	Aktivitāte
Jūras parks	4:00	Pulcēšanās, reģistrēšanās	Sauls laukums	9:10- 10:10	Priektnesums
	5:30	Saule sūst		10:15- 11:15	Lekcija
	Līdz 7:00	Kundalīnī joga		11:20- 12:20	Priektnesums
	7:10- 7:30	Ievadvārds un tīrīšanas paskaidrojumi		12:25- 13:25	Lekcija
	7:30	Ievads par cilvēka enerģētiku		13:30- 14:20	Priektnesums
	Līdz 9:00	Enerģijas testēšana		14:25-15:25	Lekcija
	10:15- 11:15	Etno joga		15:30-16:10	Priektnesums
	11:50- 12:50	Hatha joga		16:30	Priektnesums- improvizācija
	14:00- 15:00	Mandalu dejas		9:00- 18:30	Hennas tetovējumu darbība
	17:15- 18:15	Jantra joga			
Sajūtu mandalas	9:00- 18:30	Aura Foto darbība	Enerģiju mežs	11:20- 14:20	Seminārs: Čakru enerģijas līdzsvarošana
				15:30- 18:30	Seminārs: Čakru enerģijas līdzsvarošana
	11:30- 12:00	Lekcija par krāsu, simbolu, formu nozīmi	Atpūtas stūrītis	9:00- 19:00	Sajūtu un krāsu taka
	12:05- 13:05	Mandalu zīmēšana iesācējiem		03:30- 23:00	Bērnu harmonijas laukums
	13:10- 14:10	Mandalu analīze	Balts kāps	15:00-20:00	Tēja, uzkodas, stāsti, meditācija, pieredzes dalīšana, spēle
	14:40- 15:10	Lekcija par krāsu, simbolu, formu nozīmi		17:00-20:00	Indivīduāla dotāns uz Balto kāpu
	15:15- 16:15	Mandalu zīmēšana		20:00	Noatgūšana un pateicības vārdi
	16:20- 17:20	Mandalu analīze		20:00-21:30	Isteles ceļojums pa čakrām, meditācija
	9:00- 18:30	Mandalu veidošana no dabiskiem materiāliem		21:30	Saule rīst! Izkofāns saule
				Pēc saulrieta	Indivīduālais mirklis sajūtiem
Harmonij as smarža	11:30- 12:00	Aromterapija	Skatu tričoci	11:30- 12:00	Čakru skatu meditācija
	12:05- 13:05	Čakru elpināšanas meditācija		12:05- 13:05	OM meditācija
	13:10- 14:10	Lekcija par kristālu iedarbību uz cilvēka ķermeni		13:10- 14:10	Nadabrahmas meditācija
	14:40- 15:10	Aromterapija		14:40- 15:10	Čakru skatu meditācija
	15:15- 16:15	Čakru elpināšanas meditācija		15:15- 16:15	OM meditācija
	16:20- 17:20	Lekcija par kristālu iedarbību uz cilvēka ķermeni		16:20- 17:20	Nadabrahmas meditācija
	11:30-17:30	Visualizācijas sesija			

2.attēls. Pasākuma programma

Avots: autore izstrādāts.

Norises vieta un laiks

Pēc veiktā apsekojuma autore piedāvā pasākuma konceptā izcelt septiņas dažādas norises vietas, starp kurām pasākuma dalībnieki pārvietotos. Norises vietas ir

saskaņotas ar pasākuma tematiku un sadalītas vairākās zonās. Katrā zonā uzmanība tiek vērsta uz kādu konkrētu čakru līdzsvarošanas praksi. Pasākumu paredzēts realizēt jūlija pēdējā nedēļas nogalē, kad Saulkrastos nenorisinās neviens no ievērojamiem masu pasākumiem.

Pasākuma budžets

Pasākumā plānota minimāla ieejas maksa un sadarbība ar vietējas nozīmes sadarbības partneriem un sponsoriem. Maza materiālo resursu izmantošana būtu iemesls salīdzinoši mazām organizēšanas izmaksām.

Mārketinga rīki

Informācija par pasākumu tiktu izplatīta caur sociālajiem tīkliem un pēc savstarpējas pazišanās principa. Pēc autores personīgās pieredzes ir secināts, ka informācija par visiem šāda veida pasākumiem tiek atrasta internetā. "Neatbrauks tie cilvēki, kam nevajag atbraukt. Atbrauc tikai tie, kam vajag atbraukt" (Kalniņa, intervija, intervija 2015.12.IV). Informācija tiktu izplatīta arī sadarbības partneru lokāciju punktos un informatīvajos tīklos, nodrošinot to, ka tā sasniedz primāro mērķauditoriju.

Secinājumi

1. Pasākumu rīkošana cilvēcei raksturīga jau no senatnes. Rituālas darbības attīstījušās līdz atsevišķai pasākumu rīkošanas nozarei, kas rada gan personīgus, gan starptautiska līmeņa ieguvumus.
2. Pasākuma veidošanā galvenais ir precīzi saprast pasākuma mērķi un radīt tā vīziju, jo, balstoties uz to, tiek veidota pārējā pasākuma būtība, plānošanas darbi un pozitīvā enerģija.
3. Katrs pasākums ir unikāls, jo ikviens cilvēks, darbība, situācija un pat laikapstākļi rada konkrētā pasākuma pieredzi, kuru nav iespējams atkārtot pat idejiski vienādos pasākumos.
4. Lai nodrošinātu dalībnieku labsajūtu bez lieliem finansiāliem ieguldījumiem, koncepts jau no pašiem pamatiem jāveido ciešā saiknē ar norises vietu un tās resursiem.
5. Mūsdienās ar radošām idejām un īpašas atmosfēras radīšanu var sasniegt daudz pozitīvāku pasākuma iznākumu nekā ar lieliem finansiāliem ieguldījumiem.
6. Aktuāli kļūst mēģinājumi veidot iekšējo harmoniju sevī, tāpēc palielinās šajā virzienā tendētu pasākumu skaits.
7. Lai izveidotu pasākumu, kas vērsts uz cilvēka enerģētikas attīstību, nepieciešams iekļaut dabas metodes, skaņu, krāsu, dārgakmeņu terapiju, aromterapiju, jogu, meditāciju un dziļo elpošanu.
8. Saulkrastu novadā tiek piedāvāts liels skaits sporta un kultūras pasākumu, tomēr tie gadu no gada atkārtojas, radot vienveidību.
9. Jauns pasākums Saulkrastos veicinātu pilsētas kultūras dzīves attīstību, tūristu skaita pieaugumu un vietējo iedzīvotāju aktivitāti.
10. Autore veidotajam pasākumam nebūtu izteiktas konkurences, jo tuvākais līdzīga tipa pasākums tiek rīkots Siguldā, kam raksturīgas pilnīgi citādākas dabas un kultūras iezīmes.

11. Piemērotākā mārketinga metode netradicionāla tipa pasākumiem ir informācijas sniegšana interneta vidē. Ievietojot informāciju attiecīgās lapās un sadaļās, var sasniegt vēlamā mērķauditoriju.

Priekšlikumi

1. Saulkrastu novadā lielākā daļa pasākumu norisinās trijās vietās, taču autore iesaka izmantot jaunas norises vietas, lai paplašinātu aktivitāti arī pārējā novadā.
2. Lai radītu mainīgāku pasākumu piedāvājumu, autore iesaka ieviest tradīciju: rīkot papildu pasākumu, kam ik gadu mainītos mērķis un tematika, kas ilgākā periodā veicinātu Saulkrastu tēla atpazīstamību dažādās mērķauditorijās.
3. Pasākumā jārada gaisotne, lai pat cilvēkam, kuram bijusi neveiksmīga diena, tā kļūtu labāka un viņš pasākuma laikā spētu justies labi un atbrīvoti.
4. Pasākumam ar nelielu ieejas maksu nepieciešams piesaistīt pēc mērķa un koncepta līdzīgus sponsorus, sadarbības partnerus un informatīvos atbalstītājus. Konkrēti autores pasākumā tie būtu jogas, radošo darbnīcu, meditatīcijas un enerģētikas pasniedzēji.
5. Tā kā Saulkrastos ir mazs kultūrvēsturiskais mantojums un galvenais resurss ir daba, autore iesaka izmantot to un piedāvāt cilvēkiem vairāk pasākumu atpūtai dabā.
6. Pasākuma programma jāveido daudzveidīga. Tās vizuālais noformējums un citas detaļas jāsaskaņo ar Saulkrastu un saules tematiku, lai veidotos saikne starp norises vietu un pasākumu.
7. Zinot to, ka cilvēkiem patīk iegūt taustāmus notikumu apliecinājumus, veidojot pasākumu, nepieciešams domāt par maziem piemiņas priekšmetiem – suvenīriem, piespraudītēm, sīkumiem no radošajām darbnīcām.

Avotu saraksts

1. Google Maps (2015). Saulkrastu novads satelītuizņēmumā. Pieejams: <https://www.google.lv/maps/@57.2537398,24.4100014,8245a,20y,90h/data=!3m1!1e3?hl=lv> (aplūk. 2015.7.IV).
2. Jackson J., Houghton M. etc. (2005). Innovations in Measuring Economic Impacts of Regional Festivals: A Do-It-Yourself Kit. Journal of Travel Research No. 43: 360. pp.360-367.
3. Kalniņa, A. Festivāla Give and Get galvenā organizatore un idejas autore, intervija 2015.12.IV.
4. Memmēna, G. Saulkrastu Tūrisma informācijas centra vadītāja, intervija 2015.13.IV.

TŪRISMA PIEDĀVĀJUMS REĢIONĀLĀS ATTĪSTĪBAS PROJEKTA “ZIEMEĻU STĪGA” CEĻA POSMĀ VALKA – AINAŽI

TOURISM OFFER IN REGIONAL DEVELOPMENT PROJECT “THE NORTHERN STRING” SECTION OF ROAD VALKA – AINAŽI

Autore: Laura Kūla, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma “Tūrisma organizācija un vadība”

Kontaktinformācija: laura.kula@va.lv, mob.tel. +371 26364383

Darba zinātniskā vadītāja: Iveta Druva-Druvaskalne, Mg.geogr.

Kopsavilkums

Pētnieciskais darbs “Tūrisma piedāvājums reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži” ir izstrādāts ar mērķi izpētīt esošo tūrisma piedāvājumu ceļa posmā no Valkas līdz Ainažiem. Iegūto informāciju turpmāk varētu izmantot tūrisma uzņēmēji un tūrisma informācijas sniedzēji, veidojot jaunus tūrisma produktus, informatīvos materiālus un kartes. Šis pētījums vienlaicīgi ir arī projekta “Ziemeļu stīga” popularizēšana, cilvēku iepazīstināšana ar konkrēto teritoriju un tūrisma piedāvājumiem, kas tajā atrodas.

Darbā autore iepazīstina ar pētījuma teorētisko ietvaru, sniedzot informāciju par tūrisma resursiem, tūrisma produktu, kā arī par tūrisma infrastruktūru. Tiek raksturots reģionālās attīstības projekts “Ziemeļu stīga” – tā izveide, iesaistītās pašvaldības, mērķi, nākotnes vizijas. Ir aprakstīti projekta teritorijā esošie tūrisma piedāvājumi dabas, kultūras, aktivajā un lauku tūrismā. Darbā uzskaitīti un raksturoti tūrisma infrastruktūru veidojošie pamatelementi – ēdināšanas un naktsmitņu iestādes, kā arī tūrisma informācijas sniedzēji.

Darba nobeigumā tiek sniegta atbilde uz pētāmo jautājumu par esošajiem tūrisma piedāvājumiem ceļa posmā Valka – Ainaži. Nozīmīgākais secinājums ir tāds, ka tūrisma piedāvājums reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži ir plašs un daudzveidīgs.

Apes un Alūksnes novadiem autore sprāt turpmāk vajadzētu iesaistīties sadarbībā ar pārējiem projektā iesaistītajiem novadiem. Tādējādi tiktu attīstīts arī šo reģionu tūrisma piedāvājums un palielinātos atpazīstamība. Izvirzītais priekšlikums izteikts Apes un Alūksnes novadiem.

Abstract

The purpose of the research “The Northern String” focusing on tourism offers along the road from Valka to Ainaži is to study the existing tourism offers along the road from Valka to Ainaži, and the information thus obtained could be used when developing new tourist brochures and maps. Information obtained from this project could be useful also for entrepreneurs who develop new tourism offers and products. The author presents the theoretical framework by providing information about the

tourism resources and tourism products, as well as tourism infrastructure. The Regional development project "The Northern String" describes its creation, the participating municipalities, the objective of the project and its visions of future. The author describes such varieties as nature tourism, cultural tourism, active tourism, as well as rural tourism offers in each participating region. The core elements of tourism infrastructure are listed and characterized – the catering and accommodation institutions, as well as tourism information providers.

An answer to research questions about the existing tourism offers along the road from Valka to Ainaži is given. The most important conclusion is that the tourism offer of the regional development project "Northern String" along the road from Valka to Ainaži is wide and diverse.

The proposal put forward is that also regions of Ape and Alūksne should engage with other districts involved in the project. Thus, the tourism offer in these regions would develop and their visibility would increase.

Atslēgas vārdi

Tūrisma piedāvājums, tūrisma resursi, tūrisma produkts, tūrisma infrastruktūra, dabas tūrisms, kultūras tūrisms, aktīvais tūrisms, lauku tūrisms, reģionālās attīstības projekts "Ziemeļu stīga".

Ievads

Tūrisms ir viena no vadošajām industrijām pasaulē. Neskatoties uz daudziem satricinājumiem saistībā ar pasaules ekonomisko krīzi un citiem dažādiem izaicinājumiem, tā attīstās strauji un stabili. Cilvēki arvien vairāk sāk interesēties par kvalitatīvām brīvā laika pavadīšanas iespējām un piedāvājumiem tuvāk savai dzīves vietai (Brencis 2003, 7; Ekonomikas ministrija 2014).

Tūrisma industrija no citām atšķiras ar to, ka tā pārdod nevis konkrētu produktu, bet vietu un visu to, ko tā spēj piedāvāt. Katru reizi, kad tiek izveidots jauns tūrisma produkts, konkurence visā pasaulē palielinās. Augstais konkurences līmenis prasa radošu un unikālu pieeju. Tūrisma produkta tēls nepārtraukti jāuzlabo, lai tam piesaistītu interesi plašākā mērogā. Tas ir viens no veidiem, kā uzsākt sadarbību ar citiem pakalpojumu sniedzējiem, tādējādi nodrošinot lielāku mērķauditoriju un iespēju vienam otru papildināt (Morello 2015).

Reģionālās attīstības projekts "Ziemeļu stīga" veidots ar mērķi attīstīt Latvijas pierobežas teritoriju valsts ziemeļu daļā. Galvenokārt mērķis ir sakārtot ceļu tīklu, tādējādi veicinot esošo, kā arī jaunu uzņēmējdarbības veidu attīstību, saglabājot teritorijas apdzīvotību un nākotnē to palielinot. Projekts ir uzsākts 1998. gadā un ar nelielu pārtraukumu turpina darboties arī šobrīd. Tā veiksmīgai norisei tiek piesaistīti līdzekļi no dažādiem uzņēmējiem un Eiropas Savienības fondiem, lai, attīstot ceļa infrastruktūru, veicinātu vispārējo reģiona attīstību (Šmite 2001).

Darba aktualitāte saistīta ar to, ka, ja pēc iespējas ātrāk netiks attīstīta uzņēmējdarbība un dažādi publiskie pakalpojumi Latvijas reģionos, turpināsies to iztukšošanās un arvien vairāk pasliktināsies ekonomiskā situācija reģionos. Tūrisms ir viens no

veidiem, kā labot šo situāciju, tāpēc arī reģionālās attīstības projektos tūrismam tiek piešķirta arvien nozīmīgāka loma. Attīstību lielā mērā nosaka ar tūrismu saistīti produkti (VARAM 2015).

Projekta “Ziemeļu stīga” viens no mērķiem ir attīstīt uzņēmējdarbības veidus reģionā, tādējādi saglabājot arī tā apdzīvotību. Ir būtiski apzināt tūrisma piedāvājumu ceļa posmā Valka – Ainaži, jo iepriekš tas nav darīts. Autore izstrādātais projekts var būt noderīgs iesaistītajām pašvaldībām nākotnē, plānojot kopīgus tūrisma piedāvājumus un produktus.

Ceļa posms no Valkas līdz Ainažiem ir izvēlēts tādēļ, ka aktīvi notiek sadarbības līgumu slēgšana starp ceļa posmā esošajiem novadiem (Valkas, Naukšēnu, Rūjienas, Mazsalacas, Alojas un Salacgrīvas novadiem), lai kopīgi attīstītu tūrisma esošajā teritorijā. Autorei šis darbs ir tuvs arī tāpēc, ka viņa dzīvo pilsētā, kas ietilpst šajā ceļa posmā un uzskata, ka tas ir viens no veidiem, kā attīstīt un popularizēt tūrisma attiecīgajā teritorijā.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un apkopot esošos tūrisma piedāvājumus reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži, lai vēlāk tos varētu iekļaut tūrisma kartēs un bukletos.

Pētāmais jautājums ir – kāds ir esošais tūrisma piedāvājums reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži?

Lai īstenotu mērķi, izvirzīti vairāki darba uzdevumi:

1. izpētīt teorētisko literatūru saistībā ar darbā izmantotajiem jēdzieniem – tūrisma resursi, tūrisma piedāvājums, tūrisma produkts, tūristu piesaistes, tūrisma infrastruktūra;
2. apkopot informāciju par dažādiem tūrisma piedāvājumiem reģionālās attīstības projekta “Ziemeļu stīga” ceļa posmā Valka – Ainaži;
3. apkopot informāciju par tūrisma infrastruktūru minētajā ceļa posmā;
4. izveidot secinājumus par tūrisma piedāvājumu šajā ceļa posmā.

Metodes

Lai ievāktu nepieciešamos datus darba izstrādei, izmantotas vairākas kvalitatīvās pētījumu metodes. Teorētiskās literatūras analīzes ietvaros izpētīti dažādi literatūras avoti saistībā ar darbā izmantotajiem jēdzieniem. Izmantoti interneta resursi, lai iepazītos ar projektā iesaistīto pašvaldību mājaslapām un iegūtu informāciju par esošajiem tūrisma piedāvājumiem, ēdināšanas un nakšņošanas iespējām. Darba autore iespēju robežās iepazinusi ar esošajiem tūrisma piedāvājumiem, lai noskaidrotu reālo situāciju.

Rezultāti un analīze

Darba tapšanas gaitā apkopota pieejamā informācija no pašvaldību mājaslapām par esošajiem tūrisma piedāvājumiem ceļa posmā Valka – Ainaži tuvumā. Darba autore, balstoties uz teorētisko informāciju par katru objektu, sadalījusi šos piedāvājumus atbilstoši attiecīgajam tūrisma veidam – dabas tūrisms, kultūras tūrisms, aktīvais tūrisms un lauku tūrisms.

Visi attiecīgajā ceļa posmā esošie apskates objekti atrodas pilsētās, apdzīvotās vietās vai arī tuvu autoceļam “Ziemeļu stīga” un tiks uzskaitīti, sākot ar Valkas novadu (Valkas pilsēta un apkārtnē teritorija), tam sekos Naukšēnu, Rūjienas, Mazsalacas un Alojas novadi. Kā beidzamie, bet ne mazāk svarīgie, uzskaitīti Salacgrīvas novada apskates objekti un tūrisma piedāvājumi.

Apkopojot informāciju par visiem dabas tūrisma piedāvājumiem attiecīgajā ceļa posmā, var secināt, ka dabas tūrisma piedāvājums visplašākais ir Mazsalacas novadā. Liela daļa apskates objektu atrodas Skaņākalna dabas parka teritorijā. Tomēr arī citi novadi neatpaliek piedāvājumu skaita ziņā dabas tūrisma cienītājiem. Gandrīz katrā novadā ir kāds dižakmens, dižkoks, ūdens tilpne vai ala. Tāpat izveidotas dažādas dabas takas, kurās var iepazīt dabas īpatnības attiecīgajā vietā.

Arī kultūras tūrisma piedāvājuma klāsts attiecīgajā ceļa posmā ir ļoti plašs – kopā 81 piedāvājums. Piedāvājumu klāsts novados ir līdzīgs – baznīcas, muzeji, dažādi pieminekļi. Atšķirīgs piedāvājums ir Salacgrīvas novada Ainažu pilsētā, kas saistīts ar jūras tuvumu. Visvairāk kultūras tūrisma iespēju ir Valkas novadā, jo tas ir vislielākais, bet visos novados ir kas tāds, kas piesaista īpašu uzmanību un ir apmeklēšanas vērts.

Savukārt aktīvā tūrisma piedāvājums konkrētā ceļa posma pilsētās, apdzīvotās vietās vai autoceļa tuvumā nav tik plašs, salīdzinot ar citiem tūrisma piedāvājumiem. Visplašākais piedāvājumu klāsts ir Valkas novadā.

Apkopojot informāciju par lauku tūrisma piedāvājumu, secināts, ka arī laukos ir daudz aktivitāšu iespēju. Var nogaršot medu, ķirbju produktus, dažādu augļu un ogu vīnus, sidrus un dzirkstošos vīnus, priecēt acis, lūkojoties uz skaistiem ziediem, vērot interesantus dzīvniekus, doties izjādēs ar zirgiem un gremdēties atmiņās, aplūkojot padomju laiku automobiļus. Kopumā ceļa posmā Valka – Ainaži ir 15 dažādi lauku tūrisma piedāvājumi.

Esošā tūrisma infrastruktūra ceļa posmā Valka – Ainaži ir laba un pietiekoši plaša. Kopā ir 14 ēdināšanas iestādes, kurās vienlaicīgi var atrasties vidēji 35-55 cilvēki. Gandrīz katrā pilsētā vai apdzīvotā vietā ir vismaz divas izvēles iespējas, kur ceļotājam ieturēt maltīti. Iepriecina, ka ir tikai viena ātrās ēdināšanas iestāde, visas pārējās apmeklētājiem pasniedz kvalitatīvus ēdienus, kas pagatavoti no vietējo zemnieku audzētiem produktiem. Izvērtējot cenu līmeņus (zems – līdz 3 EUR, vidējs – 3-5 EUR, augsts – vairāk par 5 EUR), jāsecina, ka lielākā daļa ēdināšanas iestāžu (10) atbilst zēmam cenu līmenim, kas ir ļoti patīkami un izdevīgi ceļotājiem. Vairumā ēdināšanas iestāžu (10) iespējams norēķināties ar karti.

Savukārt konkrētajā ceļa posmā ir 32 dažādu veidu naktsmītnes – 8 viesu nami, 3 viesnīcas, 3 brīvdienu mājas un 3 lauku mājas, 7 atpūtas vietas un citas. Kopā naktsmītnēs ir 477 gultas vietas. Pieejamas arī atpūtas vietas, kur iespējams nakšņot teltīs. Sešas naktsmītnes ir iespējams rezervēt interneta portālā booking.com.

Katrā novadā ir tūrisma informācijas sniedzējs – tūrisma informācijas birojs, centrs vai punkts. Tajos iespējams iegūt kartes, informāciju par apskates objektiem, ēdināšanas iespējām, naktsmītnēm, kā arī iespējams iegādāties suvenīrus. Tos ir viegli atrast pēc norādēm, pārsvārā tie atrodas pilsētu vai apdzīvoto vietu centros un ceļotājiem ir viegli pieejami.

Secinājumi

1. Reģionālās attīstības projekts “Ziemeļu stīga” ir veidots ar mērķi uzlabot situāciju pierobežas reģionā gan ekonomiskā, gan transporta sakaru ziņā.
2. Noslēdzot sadarbības līgumus starp projektā iesaistītajiem novadiem, ir lielāka iespēja attīstīt tūrisma piedāvājumu konkrētajā reģionā.
3. Vislielākais dabas tūrisma piedāvājums ir Mazsalacas novadā, kur lielākā daļa dabas objektu atrodas Skaņākalna dabas parkā.
4. Kultūras tūrisma piedāvājums visos novados ir ļoti plašs. Visos novados ir gan muzeji, gan baznīcas, kā arī dažādi pieminekļi un skulptūras. Sev saistošas vietas un lietas iespējams atrast ikvienam.
5. Aktīvais tūrisms ir attīstīts gandrīz ikvienā novadā. Valkā ir iespēja iziet nakts piedzīvojumu trasi cauri pilsētai. Naukšēnos ir iespēja izbraukt ar plostu pa Rūjas upi. Mazsalacā var iznomāt laivu un arī doties izbraucienā pa Salacu līdz pat Staicelei.
6. Lauku tūrisma piedāvājums ir vienmērīgi plašs visā ceļa posmā esošajos novados. Saimniecībā ir iespējams nogaršot vietējos lauku labumus, izjāt ar zirgiem vai ponijiem, apskatīt senus automobiļus u. c. Tūrisma infrastruktūra ceļa posmā Valka – Ainaži ir labi attīstīta. Ceļotājiem ir izvēles iespējas gan ēdināšanas iestāžu, gan naktsmītņu iespēju ziņā. Katrā novadā ir arī tūrisma informācijas biroji, centri vai punkti, kuros strādājošie speciālisti ir gatavi atbildēt uz ceļotāju interesējošiem jautājumiem.

Priekšlikums

Apes un Alūksnes novadiem būtu vēlams iesaistīties sadarbībā ar pārējiem projektā iesaistītajiem novadiem. Tādējādi tiktu attīstīts arī šo reģionu tūrisma piedāvājums un palielinātos to atpazīstamība.

Avotu saraksts

1. Brencis, A. (2003). Aktīvais tūrisms. Rīga: Biznesa Augstskola Turība. 7.lpp.
2. Ekonomikas ministrija (2014). Politikas plānošanas dokumenti. Pieejams: https://www.em.gov.lv/files/turisms/PPD_1.doc (aplūk. 2015.19.III).
3. Morello, R. (2015). Tourism Promotion and Marketing. Pieejams: <http://smallbusiness.chron.com/tourism-promotion-marketing-57157.html> (aplūk. 2015.17.IV).
4. Šmite, R. (2001). Cer realizēt Ziemeļu stīgu, lai attīstītu Ziemeļvidzemi. Pieejams: <http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/citas/cer-realizet-ziemeļu-stīgu-lai-attistitu-ziemeļvidzemi-355180> (aplūk. 2015.18.IV).
5. VARAM (2015). Teritoriālā pieeja atbalsta plānošanā un sniegšanā. Pieejams: http://www.varam.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/publikācijas/publ//TeritPieejaAtbPlanSnieg.pdf (aplūk. 2015.9.IV).

EMOCIJU LOMA TUMŠAJĀ TŪRISMĀ: STŪRA MĀJAS PIEMĒRS

THE ROLE OF EMOTIONS IN DARK TOURISM: THE “BUILDING ON THE CORNER” EXAMPLE

Autore: Simona Auziņa, Vidzemes Augstskola, profesionālā bakalaura studiju programma „Tūrisma organizācija un vadība”

Kontaktinformācija: simona.auzina@va.lv, mob. tel. +371 25944646

Darba zinātniskā vadītāja: Ilze Grīnfelde, Mg.sc.soc.

Kopsavilkums

Tumšais tūrisms pasaulē ir diezgan jauna niša, taču interese par nāves tēmu, ciešanām, katastrofām, vardarbību un slepkavībām ir bijusi jau no seniem laikiem. Lai arī pasaulē ir veikti vairāki pētījumi par emociju lomu tumšajā tūrismā, Latvijā šādu pētījumu vēl nav, jo tumšais tūrisms šeit ir salīdzinoši jauna un maz attīstīta niša, tādēļ pētījuma “Emociju loma tumšajā tūrismā: Stūra mājas piemērs” mērķis ir apzināt projekta “Stūra mājas” apmeklētāju gūtās emocijas tumšā tūrisma kontekstā. Lai sasniegtu mērķi, tika veikta literatūras analīze par tumšo tūrismu, tā veidiem un ar to saistītajām cilvēku emocijām, kā arī par projektu “Stūra māja”. Tika veikti arī Stūra mājas apsekojumi, apmeklētāju novērošana, intervijas ar gidiem, kā arī apmeklētāju sniegto komentāru izpēte Stūra mājas atsauksmju grāmatā un interneta vietnēs TripAdvisor, Twitter.

Pētījums apstiprina analizētajā literatūrā paustās atziņas par cilvēku emocijām tumšajā tūrismā. Kā galvenās emocijas Stūra mājas apmeklētāju vidū novērotas skumjas, līdzjūtība, bailes, sašutums, domīgums un izbrīns, jo Stūra māja ietilpst vistumšākajā tumšā tūrisma spektra pusē. Viens no priekšlikumiem ir tāds, ka Latvijā ir jāizmanto un jāizceļ valsts notikumiem bagātā un drūmā vēsture, veidojot un attīstot tūrisma piesaistes vietas, kas simbolizē šos notikumus.

Stūra māju var uzskatīt par spilgtāko padomju totalitārisma zīmi Rīgas pilsētvidē. Namu izmantoja viena no slepenākajām organizācijām bijušajā Padomju Savienībā – valsts drošības komiteja, saukta arī par čekku. Ēkai ir vairākas ieejas, taču tieši necilā ieeja no stūra tautas atmiņā iespiedusies visspilgtāk, jo Latvijas iedzīvotāji pēc pavēsts saņemšanas bija spiesti doties uz stūra ieeju, lai pieteiktos un tiktos ar izmeklētāju.

Fiziskais izvietojums jeb atrašanās vieta uz stūra nav vienīgā nozīme šādam mājas nosaukumam. Būt iedzītam stūrī, bezizejas situācija, saspīlētība, piespiedu apstākļi un arests ir tas, kas vislabāk izskaidro, kāpēc šo vietu sauc par Stūra māju. Šim nosaukumam ir arī slēpta nozīme, jo šeit notikušas darbības, par kurām tika noklusēts un par kurām neviens vēl ilgi neko nezināja.

Abstract

Dark tourism is quite a new niche, while interest about death, suffering, disasters,

violence and murder has been around for a long time. Although there are several studies of emotions in dark tourism, there are no relevant studies concerning Latvia because dark tourism is a relatively new and still not so developed niche here. The objective of the study “The role of emotions in dark tourism: the “Building on the corner” example” is to identify emotions of the visitors of the KGB Building in the context of dark tourism.

To achieve this goal, the author studied literature about dark tourism, its types and people's emotions, as well as literature about the project “The Building on the corner”. The author visited the KGB Building, observed its visitors, interviewed the guides, and analysed the comments of visitors in the reference book and internet sites TripAdvisor and Twitter.

The study confirms the findings of analyzed literature of human emotions associated with dark tourism. The main emotions identified among the visitors of the KGB Building were sadness, compassion, fear, indignation, reverie and amazement. This place lies in the darkest area of dark tourism spectrum. One of the main proposals made was the necessity to highlight our national history where gloomy episodes are abundant. It could be achieved by maintenance and promotion of symbolic places of tourist attraction such as the “Building on the corner”.

The KGB Building can be considered as the most striking sign of Soviet totalitarianism in Riga city. Building was used by the Soviet political secret police, the so-called Cheka. The building has several entrances but the most humble one – from the corner – has been the most vivid memory in the mind of nation, because after receiving summons Latvian citizens were forced to go on the corner entrance to log in and meet with the investigators.

Physical layout or location on the corner is not the only meaning of the buildings name. Being driven into a corner, desperate situation, tense feeling, forced conditions and the arrest is what explains why this place is called “Building on the corner”. This name has also a hidden meaning, because the activities of the building were concealed and no one knew anything about it for a long time.

Atslēgas vārdi

Tumšais tūrisms, emocijas, Stūra māja.

Ievads

Mūsdienās tūrismā parādās daudz dažādas jaunas nišas – kā viena no tām ir tumšais tūrisms. Jau gadsimtiem cilvēkus ir saistījusi nāves tēma, ciešanas, katastrofas, vardarbība un slepkavības. Ja sākotnēji tumšā tūrisma vietu apmeklējums radīja cilvēkos drūmas emocijas, tad tagad šīs vietas sāk piesaistīt arvien vairāk tūristu, kas vēlas veidot emocionālu saikni starp šiem notikumiem, pierādot to, ka izklaide un atpūta var būt saistīta ar tādām emocijām kā līdzjūtība, skumjas, dusmas un citām ne vienmēr pozitīvām emocijām. Tumšais tūrisms, tajā skaitā arī bijušo ieslodzījuma vietu apmeklējums, ir kļuvis populārs ne tikai pasaulē, bet arī Latvijā. Cilvēki sāk apmeklēt šīs vietas, jo jūtas savā veidā saistīti ar tām. Kā viens no iemesliem ir viņu

pašu pieredze vai arī tuvinieku un citu cilvēku pieredze, iespējams, bijušo nācijas pārstāvju pieredze (Bowman, Pezzullo 2010; Novelli 2005).

Ņemot vērā lielo apmeklētāju interesi par Okupācijas muzeja projektu "Stūra māja" laika posmā no 2014. gada 1. maija līdz 19. oktobrim, radās jautājums par to, kas ir tas, ar ko šī vieta piesaista cilvēkus. Kādas ir viņu emocionālās gaidas, dodoties tur, un kādas ir viņu gūtās emocijas pirms un pēc šīs vietas apmeklējuma? Lai varētu rast atbildes uz šiem jautājumiem, ir svarīgi izpētīt, kāda ir tūristu motivācija un gūtās emocijas, apmeklējot šīs vietas – konkrētāk, Stūra mājas piemērā.

Pētījuma mērķis – apzināt Stūra mājas apmeklētāju gūtās emocijas tumšā tūrisma kontekstā.

Darba izstrādē tika izvirzīts šāds pētāmais jautājums: Kāda ir tumšā tūrisma vietas – projekta "Stūra māja" apmeklētāju emocijas?

Lai uz pētāmo jautājumu atbildētu, tika izvirzīti šādi uzdevumi:

1. analizēt literatūru par tumšo tūrismu, šī tūrisma veidiem un emocijām, kas ar to saistītas;
2. izpētīt un analizēt literatūru par projektu "Stūra māja", lai veiktu īsu ieskatu tās vēsturē;
3. noskaidrot un analizēt Stūra mājas darbinieku viedokli par apmeklētāju emocijām Stūra mājā;
4. noskaidrot un analizēt Stūra mājas apmeklētāju motivāciju, emocijas un sajūtas saistībā ar šo vietu.

Metodes

1. Teorētiskās literatūras analīze. Darba gaitā tika analizēta drukātā un elektroniskā literatūra par tumšo tūrismu gan pasaules, gan Latvijas kontekstā, pētījumi par tumšo tūrismu un emocijām tajā, kā arī literatūra par Stūra māju un tās vēsturi. Šāda metode izvēlēta, lai apzinātu emocijas tumšajā tūrismā un cilvēku motivāciju apmeklēt šādas tūrisma vietas.
2. Intervijas. Lai gūtu labāku priekšstatu par Stūra mājas apmeklētāju emocijām tumšajā tūrismā, intervēti divi Stūra mājas gidi: Mārtiņš Zvīdriņš un Signe Irbe. Intervijas bija nestrukturizētas un atvērtas, lai tiktu iegūta plašāka informācija ne tikai par Stūra mājas apmeklētājiem, bet arī par pašu Stūra māju.
3. Objektu apsekošana. Tika apmeklēta Stūra māja, lai gūtu ieskatu par tumšo tūrismu, kā arī emocijām, kas tajā tiek pieredzētas. Apmeklējuma laikā tika veikti gan apmeklētāju, gan arī personīgie novērojumi (pētītas cilvēku reakcijas, sajūtas un emocijas).
4. Atsauksmju grāmatas analīze. Tika izpētīta un analizēta Stūra mājā pieejamā apmeklētāju atsauksmju grāmata, kurā apmeklētāji var atstāt savus komentārus par ekskursiju un Stūra mājas apmeklējumu. Tika izlasītas visas atsauksmes, kas bija gan latviešu, gan ārzemju valodās. Lielākā daļa ierakstīto atsauksmju bija vienkāršas pateicības, tāpēc tika izvēlētas 85 atsauksmes, kurās atspoguļotas arī apmeklētāju emocijas.

5. Interneta platformās izteikto komentāru analīze. Lai vēl plašāk izpētītu un uzzinātu, ar kādām emocijām ir saskārušies Stūra mājas apmeklētāji, tika izpētīti viņu sniegtie komentāri interneta vietnēs TripAdvisor un Twitter. Interneta vietnē TripAdvisor apskatīti kopumā 105 komentāri, no kuriem 55 komentāros pieminētas jebkāda veida emocijas, taču interneta vietnē Twitter apskatīti 109 ievietotie komentāri, no kuriem tikai 23 komentāros pieminētas apmeklētāju emocijas un sajūtas.

Rezultāti un analīze

Izmantojot dažādas metodes (interneta platformās TripAdvisor un Twitter izteikto viedokļu analīze, Stūra mājas atsauksmju grāmatā atstāto komentāru analīze, intervijas ar Stūra mājas gidiem, objekta apsekošana, personīgie novērojumi), tika iegūti šādi rezultāti.

Interneta vietne TripAdvisor un Twitter

Gan portālā TripAdvisor, gan arī interneta vietnē Twitter cilvēku izteiktās domas un komentāri īpaši neatšķiras. Komentāros teikts, ka Stūra mājas apmeklējums cilvēkus spēcīgi ietekmējis, ka arī ir atmiņā paliekošs. Tas radījis apmeklētājos biedējošas sajūtas un drebuļus. Vieta radījusi šausminošas, aizkustinošas, nepatīkamas, bailīgas, nepatīkamas, skumjas un nežēlīgas sajūtas. Šī vieta cilvēkus padara jūtīgus un nopietnus. Daudziem radušās arī nomācošas, depresīvas sajūtas, taču viņi uzskata, ka tā ir vēsture, ko nevajag aizmirst. Mājai piemīt nomācoša aura, taču tā ir autentiska. Stūra māja nenoliedzami atstāj lielu iespaidu uz tās apmeklētajiem, jo viņi pēc ekskursijas aiziet ļoti domīgi, tā viņiem atver acis, kā arī novērtē un ir pateicīgi par savu dzīvi. Šī vieta viņus ir fascinējusi un ieintriģējusi. Daži no apmeklētajiem pat izjūt iekšēju sāpi par tiem, kas šeit ir cietuši, citiem tas ir personīgi.

Ļoti daudzas emocijas ir negatīvas, taču ir arī pieminētas pozitīvas emocijas, kas attiecas vairāk uz gidu darbu, lielisko informācijas pieejamību un iespēju apmeklēt šo vietu. Cilvēki min gan drūmās un skumjās emocijas, kādas ir guvuši ekskursijas laikā, gan arī bailes un sašutumu. Daļai cilvēku došanās uz Stūra māju ir bijusi ļoti grūta, jo viņu radinieki ir bijuši ieslodzīto vidū, līdz ar to šie apmeklētāji izjutuši spēcīgākas emocijas un saikni ar šo vietu. Apmeklētāji pēc ekskursijām aizdomājas par savām un citu cilvēku dzīvēm (Tripadvisor 2015; Twitter 2015).

Atsauksmju grāmatas analīze

Atsauksmju grāmatā starp ļoti daudziem ierakstiem var manīt to, ka apmeklētāji negribētu, ka šī ēka paliktu tukša vai arī vairs nedarbotos tik pilnvērtīgi kā šobrīd. Viņi uzskata, ka ēku nedrīkst aizvērt, jo tā glabā milzīgu daudzumu vēstures bagātību, kas ir nozīmīga ne tikai latviešu tautai, bet arī citiem.

Šī vieta daudziem, it sevišķi jauniem cilvēkiem, radījusi baismīgas sajūtas. Daudzi izjūt nelabumu. Taču cilvēki ir pateicīgi par to, ka tas ir beidzies. Daži no apmeklētā-

jiem raksta, ka šeit ir īpaša un negatīva aura.

Ārzemnieku atsauksmju vidū var novērot to, ka daudzi izjūt sāpes, ko latviešu tauta šeit izcietusi. Viņos rodas aizkustinājums un liela līdzjūtības sajūta pret mūsu tautu. Ārzemju viesi min to, ka šī ir autentiska vieta, kas devusi viņiem autentisku pieredzi, kā arī to, ka līdz šim nav bijuši pazīstami ar šiem notikumiem. Tie liekas šokejoši un baismīgi, un grūti saprast, ka cilvēki ir spējīgi uz ko tādu. Rezultātā šī vieta atstāj milzīgu iespaidu uz jebkuru apmeklētāju un atklāj viņiem jaunas patiesības.

Stūra mājā gūtā pieredze apmeklētājiem likusies ļoti interesanta, izglītojoša un viennozīmīgi atmiņā paliekoša. Cilvēki ekskursijas laikā kļūst ļoti emocionāli, rodas smeldzošas emocijas. Daži no apmeklētājiem novērojuši to, ka šai ēkai piemīt īpatnēja enerģētika un jebkādu citu aktivitāšu izveide, kas nebūtu saistīta ar šo vietu un notikumiem, būtu pilnīgi neadekvāta – šai vietai ir jāpaliek kā muzejam. Nevienš nenožēlo to, ka ir veltījis savu laiku, lai apmeklētu Stūra māju, un to iesaka izdarīt citiem. Viņi aiziet gudrāki un ar citiem uzskatiem, vērtībām.

Intervijas

Veicot intervijas ar Stūra mājas gidiem Martiņu Zvīdriņu un Signi Irbi, tika noskaidrots, ka cilvēku gūtie iespaidi un emocijas ir ļoti atkarīgas no tā, kā gids notikumus pastāsta. Apmeklētāju vidū bieži rodas nedrošības sajūta jau pirms ekskursijas sākuma. Cilvēkiem sākotnēji ir neziņas sajūta, jo viņi nezina, ko šeit ieraudzīs vai uzzinās. Ierodoties Stūra mājas telpās, parādās manāma iekšējā trauksme, nelāgas sajūtas un nervozitāte. Ekskursijai norisinoties, cilvēki cenšas turēties kopā, lai kaut cik justos droši. Bieži vien informācija un redzētais rada tik spēcīgas emocijas, ka acīs sariesas asaras. Taču ir arī tādi cilvēki, kuriem visas ekskursijas laikā sejas izteiksme nemainās un viņi visu laiku ir ļoti auksti. Cilvēkiem, kas šeit kādreiz bijuši ieslodzīti un izdzīvojuši, Stūra mājas apmeklējums ir savā veidā dīvaina izdevība atkal atgriezties – šoreiz drošībā. Šie cilvēki daudz dalās ar saviem šausminošajiem stāstiem, ko piedzīvojuši ieslodzījuma laikā un kurus viņu tuvinieki vēl nav dzirdējuši. Novērots, ka stāstītāji, neskatoties uz viņu skarbo pieredzi, to atstāsta diezgan mierīgi un bez jebkādam papildus emocijām, lielām bēdām vai uztraukuma. Viņos beidzot ir radusies miera sajūta, ka viss ir beidzies.

Vēsture un notikumi, kas saistīti ar Stūra māju, rada sašutumu ārzemju viesos, kuri dzīvojuši brīvā valstī, un neizpratni par to, kā kaut kas tāds var notikt. Viņi ir pieraduši pie citiem dzīves apstākļiem, līdz ar to daudzi Latvijas vēstures fakti viņiem ir nesaprotami.

Pēc ekskursijas visi apmeklētāji iziet kā no traka brauciena. Liela daļa apmeklētāju ieslīgst pārdomās par citu un galvenokārt savu dzīvi. Cilvēkiem mainās vērtības un tie sāk novērtēt to, kas viņiem ir dots un to, cik laimīgiem viņiem vajadzētu būt, jo nav jāpiedzīvo nekas tik šausminošs. Arī gidiem šeit atrasties un katru dienu vadīt ekskursijas ir ļoti grūti. Jo ilgāk viņi pavada laiku šajās telpās, kā arī, jo vairāk viņi paši iegūst informāciju par šo vietu, piemēram, no bijušajiem ieslodzītajiem, jo grūtāk viņiem kļūst. Viņos rodas smaga, emocionāli grūta nasta, ar kuru nav viegli sadzīvot, jo visi šīs vietas notikumi ir tumši un skarbi (Irbe, intervija, 2015.15.IV; Zvīdriņš, intervija, 2015.20.IV).

Objekta apsekošana un personīgie novērojumi

Stūra mājas apsekošanas laikā autore piedalījies gidu vadītā ekskursijā, lai novērotu gan apkārt esošo cilvēku emocijas, gan arī, lai pati tās izjustu. Jau pašas telpas liecina par drūmajiem notikumiem, rezultātā radot drūmas sajūtas. Ar katru gida izteikto teikumu rodas arvien lielāks izbrīns par šiem notikumiem. Var novērot to, ka cilvēkiem, kuriem ir lielāka interese, izveidojas spēcīgāka saikne starp notikumiem un emocijas ir krietni smagākas. Viņi brīnās par to, kā tas viss ticis noklusēts sabiedrībai, kā arī par to, cik maz cilvēki zina par šo vietu.

Legūtā informācija rosinājusi autores pārdomas par mūsu tautas likteni, mūsu pašu likteņiem un nākotni. Tā izgaissina mazsvarīgās problēmas un paplašina nākotnes redzējumu.

Sakarā ar to, ka valsts un ēkas īpašnieks nešķiet ļoti ieinteresēti palīdzēt šīs vietas attīstībai un saglabāšanai, ir skumji redzēt to, cik grūti ir šādai iespaidīgai un ievērojamai vietai pastāvēt, jo tai vajadzīga finansiāla palīdzība. Atliek vienīgi cerēt uz iespējām nākotnē, lai izdotos to attīstīt kā tumšā tūrisma vietu un arī turpmāk šeit varētu rīkot ekskursijas.

Secinājumi

1. Tumšais tūrisms ir salīdzinoši jauna niša tūrisma nozarē, taču interese par nāves tēmu, ciešanām, katastrofām, vardarbību un slepkavību cilvēkos ir bijusi jau no seniem laikiem.
2. Tumšā tūrisma vietas var būt gan ar gaišu, gan arī ar ļoti tumšu nokrāsu.
3. Bijušās ieslodzījuma vietas ir vienas no vispieprasītākajām tumšā tūrisma piesaistēm.
4. Dodoties uz tumšā tūrisma vietām un gūstot zināšanas par tām, emocijas pastiprina apmeklētāju pieredzi, radot apmeklējuma pievienoto vērtību.
5. Latvijā tumšais tūrisms ir maz attīstīts, tā joprojām ir jauna tūrisma niša.
6. Latvija ir bagāta ar ievērojamiem notikumiem un vēsturi – ir daudz potenciālas tumšā tūrisma vietas, taču vājās infrastruktūras dēļ apmeklētājiem nav iespējams iepazīties ar tām.
7. Stūra māja ieņem vistumšāko pozīciju tumšā tūrisma nišā.
8. Apmeklētāji, kuriem ir mazākas zināšanas par Stūra māju, izjūt dažādas emocijas. Dominējošās ir skumjas, līdzjūtība, sašutums, domīgums, bailes un riebums.
9. Cilvēki, kas jau ir pazīstami ar notikumiem Stūra mājā vai arī viņu tuvinieki ir saistīti ar to, izjūt ciešāku saikni starp sevi un šo vietu.
10. Apmeklētāju gūtās emocijas atkarīgas no tā, kā gids pasniedz informāciju.
11. Ārzemju apmeklētājus, kuri dzīvojuši brīvā valstī, šokē notikumi, kas šeit risinājušies.
12. Pēc atrašanās Stūra mājā jebkurš apmeklētājs ieslīgst dziļās pārdomās par savu dzīvi.

Priekšlikumi

1. Latvijā jāizmanto un jāizceļ valsts notikumiem bagātā un drūmā vēsture, veidojot un attīstot tūrisma piesaistes vietas, kas simbolizē šos notikumus.
2. Ir jāturpina sabiedrības informēšana par svarīgiem vēstures notikumiem un izglītošana šajā kontekstā, īpašu uzsvāru liekot uz jauno paaudzi.
3. Jāmēģina piesaistīt palīdzība Stūra mājas turpmākai uzturēšanai un attīstībai (lielāka valsts palīdzība vai Eiropas projekti).
4. Stūra mājas īpašniekam vajadzētu izrādīt interesi par tās attīstīšanu sabiedrības izglītošanas labā.
5. Stūra mājai jāveic mārketinga aktivitātes, lai piesaistītu vairāk apmeklētāju.

Avotu saraksts

1. Bowman, M. S., Pezzullo, P. C. (2010). What's so 'Dark' about 'Dark Tourism'? Death, Tours, and Performance. *Tourist Studies*, 9(3), pp. 187-202.
2. Irbe, S. Stūra mājas gide, intervija 2015.15.IV.
3. Novelli, M. (2005). *Niche Tourism. Contemporary issues, trends and cases. United Kingdom: Elsevier*, pp. 47-59.
4. Tripadvisor (2015). Museum of KGB Corner Building. Pieejams: http://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g274967-d7099326-Reviews-Nuseum_of_KGB_Corner_Building-Riga_Riga_Region.html (aplūk. 2015.3.IV).
5. Twitter (2015). Stūra māja. Pieejams: <https://twitter.com/search?q=%23st%C5%ABram%C4%81ja&src=typd> (aplūk. 2015.10.IV).
6. Zvīdriņš, M. Stūra mājas gids, intervija 2015.20.IV.

